

0443

SZABÓ Szilárd
Az Evidenzbureau.
Az Osztrák-Magyar Monarchia felderítő szervezete
1850-1919.

Az Osztrák Magyar Monarchiában nem volt a két társországnak külön-külön hírszerző szervezete. A felderítés — a haderő kötelékében, a közös ügyek részeként — a katonai felderítés formájában működött. E szervezet volt az Evidenzbureau (EVB), amely 1850-től 1919-ig látta el hivatását.

Források

Elsősorban az Osztrák Állami Levéltár (Österreichisches Staatsarchiv - SA) Hadi Levéltár (Kriegsarchiv, KA) forrásai fontosak. A KA EVB-ra vonatkozó forrásai többfélék. Talán meglepőnek tűnhet, a legfontosabb forrásanyagokat az EVB egykori vezetői illetve munkatársai által hátrahagyott hagyatékok jelentik.

Ezek közül a legértelmesebb Maximilian RONGE (Generalmajor = vezérőrnagy) **(I.sz. melléklet)** hagyatéka.¹ A hagyatéknak több részből áll, így az EVB történetét tartalmazó összeállításból („*Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes*” = *A Vezérkar Nyilvántartó Irodájának története*), azon belül az EVB számára 1876-ban kibocsátott szolgálati szabályzatból („*Dienst-Instruction für das Evidenzbureau*” = *Szolgálati utasítások a Nyilvántartó Iroda számára*) és az 1899-ben az EVB által kiadott — az idegen haderőről szóló anyagok osztályozási szempontjait tartalmazó — előírásból **(II.sz. melléklet)** („*Gliederung des Stoffes im Evidenz-Mémoire*” = *a Nyilvántartó Irodai-i visszaemlékezések rendszerezett anyaga.*), továbbá az EVB szervezeti felépítéséről és az iroda különböző egységei vezetőinek feladat- és hatáskörét tartalmazó, 1917. X. 19-i dátummal ellátott kivonatból („*Ressorterteilung*” = *hatáskörfelosztás*), valamint az EVB mindenkorai főnökeinek legfontosabb adatait tartalmazó listából („*Chefs des Evidenzbureaus des Generalstabes 1850-1919*” = *A Vezérkar Nyilvántartó Irodájának vezetői 1850-1919*). **(III.sz. melléklet)**

A hagyatéknak másik része az EVB 1914-1919 közötti történetét dolgozza fel, amikor is az iroda az osztrák-magyar haderő-főparancsnokságának hírszerzési részlegét alkotta (Nachrichtenabteilung des Armeoberkommandos = a hadsereg-főparancsnokság hírszerző részlege). A hagyatéknak ezen része tartalmazza a Nachrichtenabteilung (Felderítő Részleg - Nabt) 1914-1918 közötti történetét feldolgozó írást („*Nachrichtenabteilung des Armeoberkommandos im Weltkrieg 1914-1918*” = *A Hadsereg-főparancsnokság Felderítő Részlege a világháborúban 1914-1918.*), továbbá két 1917-ből származó dokumentumot a Nabt felépítéséről és az egyes alegységek vezetőinek feladat- és hatásköréről („*Nachrichtenabteilung im Standorte des AOK 7000/1917*” = *a Felderítő Részleg a Hadsereg-főparancsnokság helyszíneiben 7000/1917.* „*NA Nr. 8900 von 1917*”), illetve az Osztrák-Magyar Monarchia mindazon katonai és civil hatóságainak felsorolását, amelyek 1918. VI. 1-ei időponttal bezárólag kémelhárító tevékenységet folytattak („*Eine Übersicht über die in erster Linie für den Spionageabwehrdienst in Betracht kommenden militärischen und zivilen Stellen*” = *Az első vonalbeli katonai és civil kémelhárító szervezetek jogosultságainak áttekintése*). **(IV.sz. melléklet)**

Szintén fontos forrás August URBANSKI von Ostryniec (Feldmarschalleutnant = altábornagy) hagyatéka.² Az EVB története szempontjából a hagyatéknak található írások közül kettőnek van jelentősége: a Nr. 1. jelzésű írásnak, amely a kódfejtő-részleg létrehozását mutatja be („*Wie unsere Chiffren-Gruppen entstand*” = *Rejtjelző csoportunk létrehozása*), illetve a Nr. 4. jelzésűnek, amely August URBANSKI von Ostryniec élettörténetét mutatja be („*Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski*” = *Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékirata*).³ Kevésbé jelentős az EVB története szempontjából Oskar Freiherr WOLF-SCHNEIDER von Arno (Oberst = ezredes) és Rudolf KISZLING (Generalmajor = vezérőrnagy) hagyatéka.⁴

A KA levéltári forrásainak másik kategóriáját a hivatalos dokumentumok képezik. A legfontosabb ezek közül az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje vezérkarának Nyilvántartó Irodája történetével foglalkozó forrásai („*Evidenzbureau des Generalstabes 1851-1913*” = *A vezérkar Nyilvántartó Irodája 1851-1913*) jelzetű forrásanyag.⁵ Ez — többek között — 1850-1866 között az EVB számára kibocsátott szolgálati és ügykezelési előírásokat, szervezeti és hatásköri szabályokat tartalmaz. Találunk az EVB-ra vonatkozó dokumentumokat az AOK⁶, valamint az 1867-től közös hadügyminisztérium elnöki osztályának iratai között is.⁷ A KA mellett kutatásokat végeztem az udvari levéltárban (*Haus-, Hof-, und Staatsarchiv = Udvari- és Állami Levéltár*) is, mivel az EVB

költségvetésének jelentős része a közös külügyminisztérium (*Informationsbüro = Információs Iroda*) költségvetéséből származott.

A haderő szervezetére és igazgatására vonatkozó legfontosabb szabályzatok nyomtatásban is megjelentek.⁸ Ezen kívül külön a közös haderő vezérkarára vonatkozó legalapvetőbb szervezeti szabályzatokat, előírásokat is megjelentették, így a vezérkari főnök hatáskörére valamint a vezérkar szervezetére, felépítésére vonatkozó alapvető előírásokat is.⁹

Historiográfia

A levéltári források mellett a kutatás természetesen a szakirodalom feldolgozására is kiterjedt. Az EVB történetére vonatkozó szakirodalom rendkívül csekély, különösen akkor, ha nem számítjuk ide a visszaemlékezéseket. Általánosságban elmondható, hogy a szakirodalom gyakorlatilag Maximilian RONGE és August URBANSKI von Ostrymietz hagyatékára támaszkodik, illetve Maximilian RONGE 1930-ban megjelent művére.¹⁰ Tulajdonképpen az első szakirodalomnak tekinthető írás, ami legalább érintőlegesen foglalkozott az EVB tevékenységével az Franz Graf CONRAD von Hötzenhof (*Feldmarschall = tábornagy*), az osztrák-magyar közös haderő egykori vezérkari főnöke visszaemlékezését tartalmazó könyvsorozat első kötete.¹¹ Nagyon röviden és inkább a hírszerzési-elhárítási módszerekre kitérve foglalkozott az EVB tevékenységével Wilhelm OBERHÖFLER.¹²

Maximilian RONGE könyve az első, amely komoly terjedelemben és meglehetősen alaposan tárgyalta az EVB megszervezését, kezdeti időszakát, hatáskörének bővülését illetve átalakulását. Érthető módon különös figyelmet fordít saját tevékenységének bemutatására. Ezt követően az első jelentős munka, amely viszonylag részletesen és elsősorban a közös hadügyminisztérium levéltári forrásanyagára támaszkodva foglalkozott az EVB-val, Walter WAGNER kétkötetes, az osztrák-(magyar) hadügyminisztérium történetét 1888-ig feldolgozó könyve.¹³ 1966-ban jelent meg Oskar REGELE osztrák-(magyar) vezérkari főnököket bemutató könyve, amelyben röviden és némileg pontatlanul foglalkozott az EVB kialakulásával, működésével.¹⁴ A múlt század hatvanas-hetvenes éveiben Josef REIFBERGER vezérkari disszertációjában illetve egy abból készült rövid tanulmányban foglalkozott az EVB történetével, leginkább Maximilian RONGE és Oskar REGELE könyveire támaszkodva.¹⁵ Az első átfogó, az osztrák katonai hírszerzés és elhárítás történetét feldolgozó mű, míg a másik kifejezetten a dualizmus időszakával foglalkozott. Az Osztrák Tudományos Akadémia gondozásában a HABSBURGOK birodalmáról megjelent hatalmas összefoglaló munka fegyveres erőről szóló V. kötete leginkább Walter WAGNER könyvét és Oskar Freiherr WOLF-SCHNEIDER von Arno hagyatékát figyelembe véve tárgyalta az EVB-t.¹⁶

A kilencvenes években egy minimális terjedelmű ismeretterjesztő íráson kívül csak Albert PETHŐ könyve foglalkozott kifejezetten az osztrák-magyar katonai hírszerzés és elhárítás történetével.¹⁷ Albert PETHŐ alapvetően Max RONGE és August URBANSKI von Ostrymietz hagyatékát, Max RONGE könyvét valamint Josef REIFBERGER írásait vette alapul és használta forrásként. Született még egy egyetemi szakdolgozat, amely témaválasztásában érintette az EVB történetét.¹⁸ Ez annyiban különbözik a korábbi munkáktól, hogy kifejezetten alkotmányjogi szempontból vizsgálta a katonai hírszerzés és elhárítás történetét, vagyis, hogy mikor és mennyiben érvényesültek az adott korszak alkotmányos kritériumai a katonai titkosszolgálatok vonatkozásában. Egészen más szempontból vizsgálta a katonai hírszerzés tevékenységét Günther KRONENBITTER.¹⁹ Könyvében arra kereste a választ, vajon mennyiben befolyásolta az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikájának hatékony érvényesítését a vezérkar és a közös külügyminisztérium viszonya, mennyiben osztották meg egymással az információkat, vagyis milyen volt a kommunikáció közöttük és ez hogyan hatott az Osztrák-Magyar Monarchia diplomáciai érdekeinek védelmére, érvényesítésére. Értékelésében érződik némi elmarasztalás a közös had- és külügyminisztérium felé és általában elfogadja a vezérkarnak a katonai hírszerzés szervezeti hiányosságaira és főleg elégtelen költségvetésére vonatkozó érvelését.²⁰

Az osztrák vezérkar történetét nagy terjedelemben feldolgozó egyik legfrissebb német nyelvű munka Hubert ZEINAR könyve, amely rövid áttekintő összefoglalást ad az EVB történetéről.²¹ Végül meg kell említeni az EVB utolsó főnökéről, Max RONGE életéről készült könyvet, ami nagyrészt Maximilian RONGE hagyatékán és könyvén alapuló beszámolót nyújt az EVB történetéről.²² Ami az EVB történetével kapcsolatos magyar nyelvű irodalmat illeti, POKORNY Hermann vezérezredes visszaemlékezése tartalmaz némi információt az EVB-ről, azonban a hangsúly ebben a műben is POKORNY Hermann életének eseményein van és csak érintőlegesen ír az EVB felépítéséről, szervezetről.²³ ZACHAR József Alfred REDL (*Oberst = ezredes*) esetéről készült könyve tesz ugyan említést az EVB-ről, de mélyebben nem foglalkozik vele.²⁴ Az utóbbi években viszont örvendetes módon több tudományos jellegű tanulmány is foglalkozott az EVB történetével.²⁵ Sőt, 2014-től már elsődleges, levéltári

forráskiadás is segíti a témával foglalkozó kutatók munkáját, mivel ebben az évben jelent meg az 1872-ben kiadott *Anleitung zum Kundschaftsdienste* eredeti, német nyelvű szövege, illetve annak magyar nyelvű fordítása (1872 Felderítő – szolgálati utasítás),²⁶ valamint PARÁDI József és REGÉNYI Kund Miklós magyar és német nyelvű tanulmányai az EVB-ról és az Utasításról.²⁷

A másodlagos források, vagyis az EVB tevékenységére, működésre vonatkozó szakirodalom értékelése kapcsán megállapítható, hogy alapvetően Maximilian RONGE és August URBANSKI von Ostrymiecz hagyatékára támaszkodnak és a másutt fellelhető levéltári forrásokat, nyomtatásban megjelent szabályzatokat, előírásokat szinte alig említik meg ez alól talán csak Walter WAGNER a kivétel. Jellemző az is, hogy a később született munkák a korábbi munkák megállapításait veszik alapul és általában hiányzik a forráskritika, a különböző — akár másodlagos — források összevetése, összehasonlítása. Nem hívják fel az olvasó figyelmét a forrásokban esetleg előforduló tévedésekre vagy eltérésekre, az egyébként meglehetősen ritkán felbukkanó eltérő álláspontokat nem ütköztetik, nem vizsgálják meg, miért írnak a források ugyanarról a dolgról másképpen. Például Oskar REGELE a könyvében 1857-re teszi az EVB létrejöttét, minden más forrás 1850-et említ.²⁸ Azonban egyetlen 1966 után keletkezett írás sem utal erre az eltérésre és nem találtam nyomát annak sem, hogy megvizsgálnák, vagy egyáltalán számon tartanak, hogy Oskar REGELE más alapítási dátumot adott meg.²⁹

Az Evidenzbureau megszervezése

A HABSBURG dinasztia királyságait és országait megrázó 1848. évi események a birodalom hadügyi szervezetében is változást hoztak. 1848 előtt létezett egy Marschbüro nevű iroda, melynek feladatköréhez tartozott többek között az is, hogy idegen haderőkről nyilvántartást vezessen.³⁰ Az iroda vezetője egyszerre volt alárendelve a főszállásmesteri stáb főnökének (Leiter/Chef des Generalquartiermeisterstabes) és az Udvari Haditanács elnökének is (Präsident des Hofkriegsrates). A Generalquartiermeisterstab (GQMSt.) részben az Udvari Haditanács segédszervezete, részben önálló hatáskörrel is rendelkező hivatal volt.³¹ 1849 júniusában megalakult az uralkodó saját műveleti irodája (Operationskanzlei) ami a hadügyminisztérium elnöki osztályán belül működött, de csak alig egy évig, 1850 augusztusáig. Működése ideje alatt ez az iroda vette át az idegen haderőkről vezetett nyilvántartást.³² 1850 novemberében az Allerhöchsten k. k. Zentral-Operationskanzlei (Legfelsőbb cs. kir. Műveleti Iroda) keretében létrehoztak egy Kundschaftssektion (Hírszerzőszekció) nevű szervezetet is.³³ Végül 1850. XII. 22-én a GQMSt. által kibocsátott Nr. 2178. Cirkular-Erlass (körrendelet) létrehozta az Evidenzbureaut.³⁴

Eredetileg az EVB a GQMSt. 6. osztályát alkotta.³⁵ Békeidőben tehát a GQMSt. szervezetén belül működött, mégpedig közvetlenül a GQMSt. főnökének személyes irányítása alatt.³⁶ Azonban még 1850-ben a GQMSt. szabályalkotó bizottsága (Reglements-Commission des Generalquartiermeisterstabes) által az EVB részére kibocsátott szolgálati szabályzat (*Dienst-Normale für das Evidenzhaltungs-Bureau fremder Armeen = Külföldi csapatok nyilvántartóirodájának szolgálati szabályai*) 3. §-a megszabta, hogy háború esetén az EVB a Zentral-Operationskanzlei (Legfelsőbb cs. és kir. Műveleti Iroda) külön részlegét képezi és közvetlenül a Zentral-Operationskanzlei (Legfelsőbb cs. és kir. Műveleti Iroda) főnöke irányítja.³⁷ Az EVB 1854-től önállóan működött,³⁸ de csak 1857-ig. Az 1857. I. 22-én kibocsátott Armeebefehl Nr. 22. (22. számú hadsereparancs) szerint az EVB az AOK GQMSt. főnökének az alárendeltségébe került.³⁹

1860-ban Ausztria alkotmányos átalakulása részeként újra létrehozták a hadügyminisztériumot. A GQMSt. és így az EVB is a minisztérium szervezetébe tagolódott, méghozzá a hadügyminiszter közvetlen irányítása alá.⁴⁰ 1861. III. 10-én August Franz Johann Christoph Graf von DEGENFELD-SCHONBURG hadügyminiszter kiadott egy utasítást az EVB számára, amiben többek között az EVB minisztériumon belüli jogállását is szabályozta. Az utasítás szerint az EVB a hírszerzés tekintetében a hadügyminisztériumnak, az idegen haderőkről vezetett nyilvántartás tekintetében viszont továbbra is a GQMSt. részére tartozott beszámolási kötelezettséggel. Viszont a hadügyminiszter közvetlen irányítási joga az EVB felett megszűnt, az EVB a hírszerzés vonatkozásában is közvetlenül a GQMSt. irányítása alá került.⁴¹ Az EVB a hírszerzéssel összefüggő anyagait, javaslatait közvetlenül a GQMSt. vezetőjének útján az uralkodó katonai irodájának (Militär-Central-Kanzlei [Központi Katonai Iroda]) nyújtotta be.⁴² Az EVB felett a hadügyminiszter irányítási jogának megszűnését azonban nem szabad túlértékelni, mivel a GQMSt. a minisztérium segédszerveinek (Hilfsbehörde) minősült és közvetlen miniszteri irányítás alatt állt. A hadügyminiszternek pedig jogában állt a megbízható, ellenőrzött értesülésekbe betekintést nyernie.⁴³

1866. XII. 20-án *Ferenc József* elfogadta Franz FREIHERR von John (*Feldmarschalleutnant* = altábornagy) és *ALBRECHT Franz Josef Karl Friedrich Georg Hubert Maria von Österreich főherceg* (*Feldmarschall* = tábornagy) javaslatát, amely egyebek között azt is tartalmazta, hogy a jövőben az EVB kerüljön ki a hadügyminisztérium szervezetéből és az újból létrehozott AOK szervezetébe tagoldjon.⁴⁴ Ennek megfelelően 1867. I. 1-től az EVB a hírszerzés tekintetében kikerült a hadügyminisztérium alárendeltségéből és az AOK struktúrájába illeszkedett bele. Ez a helyzet azonban mindössze egy évig tartott, mivel 1868. I. 15-én feloszlatták az AOK-t és az EVB újra teljes egészében a hadügyminisztériumhoz került.⁴⁵ Az EVB végül 1871-ben került végleges helyére az osztrák-magyar közös hadügyminisztérium szervezetében, amikor is az 1865-óta már pusztán vezérkarnak (*Generalstab*)⁴⁶ nevezett egykori GQMSt. illetve a magának a vezérkari főnöknek az egyik irodája lett.⁴⁷ A vezérkar hivatalosan még hosszú ideig a közös hadügyminisztérium szervezete, a vezérkari főnök pedig a közös hadügyminiszter tanácsadója maradt, azonban szerepe, hatásköre egyre inkább kibővült és fokozatosan függetlenedett a közös hadügyminisztertől, főleg miután 1881-től Friedrich Graf von BECK-RZIKOWSKY (*Generaloberst* = vezérezredes) lett a vezérkari főnök.⁴⁸ Már 1875-től kezdve személyesen vagy írásban javaslattal fordulhatott az uralkodóhoz, kezdetben még a közös hadügyminiszter útján,⁴⁹ 1913-tól viszont már közvetlenül.⁵⁰

Látható tehát, hogy az első 20 év az állandó átszervezések korszakát jelentette az iroda életében. Le kell szögeznünk azonban, hogy ezek az Osztrák-Magyar Monarchia egész haderejének az állandó átalakításával voltak összefüggésben és nem az EVB tevékenységének esetleges eredménytelenségéből vagy kudarcaiból fakadtak.

Az Evidenzbureau jogállása

A már említett 1850-ből származó szolgálati előírás annyit tartalmazott ezzel kapcsolatban, hogy az iroda vezetését egy GQMSt. tisztnek kellett ellátnia.⁵¹ Az iroda belső ügyrendjét, valamint a jegyzőkönyvek vezetését a Zentral-Operationskanzlei főnöke által kibocsátott rendelkezések határozták meg.⁵² Az irodában dolgozó minden tiszt felelősséggel tartozott az iroda főnökének az általuk vezetett nyilvántartásért és jegyzőkönyvekért („Tabellen”). Az iroda főnöke pedig a Zentral-Operationskanzlei főnöke felé tartozott felelősséggel azért, hogy a nyilvántartások megfeleljenek a mindenkorai szolgálati követelményeknek.⁵³

A vezérkar számára kibocsátott 1913. évi szervezeti szabályzatban szerepelt először, hogy a vezérkari irodák főnökeit, így az EVB főnökét is az uralkodó nevezi ki.⁵⁴ A vezérkar szervezeti felépítését szabályozó 1875. évi előírások szerint a vezérkar minden irodája a vezérkari főnök vezetése alatt működött.⁵⁵ Ez volt egyben a szolgálati út is, tehát az EVB főnöke a vezérkari főnöknek vagy helyettesének jelentett és minden hírszerzéssel kapcsolatos ügyben akár személyesen is javaslatot tehetett a vezérkari főnöknek.⁵⁶ A gyakorlatban ez úgy működött, hogy a legfontosabb ügyeket az EVB főnöke terjesztette a vezérkari főnök elé, a csekélyebb súlyúakat pedig az EVB főnökének helyettese a vezérkari főnök helyettesének, akinek egyébként jogában állt havonta egyszer betekinteni az EVB könyvelésébe.⁵⁷

Az 1861. III. 10-én kibocsátott „*Bestimmungen für den Wirkungskreis des Evidenzbureaus infolge der ihm zugewiesenen Zentraleitung der militärischen Kundschaftsdienstes*” (*Az EVB, mint a katonai hírszerzésért felelős központi szerv hatáskörére vonatkozó szabályzat*) bebiztosította az EVB főnöke számára a jogot, hogy közvetlenül tartson kapcsolatot az egyes seregtestek hírszerző tisztjeivel.⁵⁸ Ezt a jogot azonban csak a vezérkari főnök vagy annak helyettese előzetes beleegyezésével gyakorolhatta.⁵⁹ Az 1886. évi szolgálati szabályzat szerint ugyanígy léphetett érintkezésbe a közös külügyminisztérium hírszerző részlegével vagy annak politikai képviselőjével.⁶⁰ Az EVB főnökének jelentését megküldték az uralkodó katonai irodájának, a magasabb katonai hatóságoknak és a közös külügyminisztériumnak is.⁶¹ A vezérkari főnök pedig a közös hadügyminiszternek volt rendszeres jelentéstételre kötelezett. Az ő uralkodóhoz fűződő jogállásában bekövetkezett változások jelentősen megerősítették az EVB főnökének befolyását a katonai hierarchiában.⁶² Úgy tűnik azonban, hogy a vezérkari főnök és a közös hadügyminiszter közötti információáramlás a XX. század elejére már akadozni kezdett. Mindenesetre a közös hadügyminiszter tartott attól, hogy az EVB és a hadtest-parancsnokságok hírszerző részlegei közötti közvetlen kapcsolat miatt nem jut hozzá a legfontosabb hírszerzési információkhoz. Ezért a közös hadügyminiszter kifejezetten igényelte, hogy a legfontosabb ügyekről a vezérkari főnöktől tájékoztatást kapjon. Emellett a hadtest-parancsnokságokat és a katonai állomás-parancsnokokat arra kötelezték, hogy az EVB részére megküldött jelentést külön a közös hadügyminisztériumnak is elküldjék. Így például a helyi hírszerző állomásoknak a határsértésekről a minisztériumot közvetlenül is értesíteniük kellett.⁶³

A szolgálati szabályzat előírta, hogy az EVB helyettes vezetőjének (titulusa: der zweite Stabsoffizier) az irodában vezetett minden ügyről olyan információval kell rendelkeznie, hogy adott esetben fennakadás nélkül át tudja venni az EVB irányítását és mindenről pontos információt tudjon adni a vezérkari főnöknek vagy helyettesének. Ez nyilván csak úgy volt lehetséges, ha az iroda főnöke a folyamatban lévő ügyekről rendszeresen tájékoztatta a helyettesét. Minden az EVB főnökéhez benyújtott jelentést –annak utasítására– a helyettese tudomására kellett hozni.⁶⁴ Ezen kívül a helyettesnek útmutatóval kellett ellátnia a seregtettek hírszerző feladatot ellátó tisztjeit (*Anleitung für den Kundschafterdienst = Utasítás a felderítő szolgálat számára.*) és az ő feladata volt az iroda számára ügynevezett „Manipulationsvorschrift” (a belső irodai ügyrendi-ügykezelési szabály) kiadása is.⁶⁵

Az Evidenzbureau hatásköre

Eredetileg az EVB alapvető feladata az 1850. évi szolgálati szabályzat⁶⁶ alapján az idegen haderőkről összegyűjtött információk, ismeretek, adatok nyilvántartása volt, a latin evidencia, ae, f. szó jelentésének megfelelően.⁶⁷ Ez azonban ekkor még nem kizárólag az EVB feladata volt, mivel a szabályzat úgy rendelkezett, hogy az AOK II. és III. részlege együtt végezze ezt a feladatot.⁶⁸ Az ugyanebben az évben kibocsátott „Manipulations-Vorschriften in diesseitigen Bureau” (irodai ügyrendi-ügykezelési előírások) részletesebben is kifejtette az EVB alapvető hatáskörére vonatkozó előírást. Így az EVB-nak minden hadseregről és flottáról nyilvántartást kellett vezetnie („Evidenz- und Vormerkungsprotokolle”).⁶⁹ Ez az előírás kifejezetten tartalmazta, hogy az információkat nem kizárólag hivatalos forrásokból kell megszerezni, azonban helytelen lenne ebből arra következtetni, hogy az EVB már ekkor állandó hírszerző tevékenységet folytatott volna. Ugyanis az 1850. évi szolgálati szabályzat 3. §-a úgy rendelkezett, hogy ezt a tevékenységet az irodának csak háború esetén kell folytatnia.⁷⁰ A GQMSt. vezetője az 1859 februárjában kiadott előírásában („Instruktion für das Evidenzbureau des GQMSt.” = *Utasítások a főszállásmesteri stáb nyilvántartóirodájá számára*) ezt a rendelkezést továbbra is fenntartotta.⁷¹

Az EVB békeidőben történő hírszerző tevékenység folytatására csak 1860. V. 14-én kiadott parancsban kapott felhatalmazást.⁷² August Franz Johann Cristoph Graf von DEGENFELD-SCHONBURG hadügyminiszter 1861. I. 16-án az egész katonai hírszerzés irányításával az EVB-t bízta meg.⁷³ Először ekkor egyesült egy szervezeten belül a katonai hírszerző és elemző-kiértékelő funkció.⁷⁴ Úgy tűnik, ennek ellenére a katonai hírszerzés folytatása mégsem volt az EVB kiváltsága, mivel 1860-1866 között a veronai hadsereg-főparancsnokságnak, valamint a lemergi, zágrábi, nagyszebeni és zárai katonai parancsnokoknak jól szervezett hírszerző szolgálata volt. Ezen kívül a cs. kir. rendőrminiszter ügynökei szerte Európában rendelkezésre álltak.⁷⁵ Sőt, 1866-ban jelentős törés következett be az EVB hírszerző tevékenységében, ugyanis — ahogy erről az EVB egy 1870-ből származó jelentése beszámol — ettől az évtől kezdődően az osztrák-(magyar) katonai hírszerzés gyakorlatilag teljesen leállt.⁷⁶ A hírszerzés leállítására valószínűleg takarékosági megfontolások miatt került sor.⁷⁷ Ebben az időben tehát az EVB feladata kizárólag az idegen haderők adatainak nyilvános forrásokból való legális eszközökkel megszerzett nyilvántartására korlátozódott.⁷⁸

Csak az 1876. évi szolgálati szabályzat tartalmaz újra olyan rendelkezést, amely előírja az EVB számára a békeidőben folytatott hírszerző tevékenységét. A szabályzat 1. §-a kifejezetten elrendeli, hogy az EVB irányítja békeidőben a katonai hírszerzést, háborúban pedig mint Zentral-Kundschaftsbureau (központi hírszerző iroda) működik.⁷⁹ Azt, hogy az EVB az egész katonai hírszerzés központja megerősítette az 1886. évi szolgálati szabályzat, amely kimondta, hogy az EVB békeidőben is, mint „Zentral-Kundschafts-Bureau” működik, és szintén megerősítette az 1889. évi „Anleitung für den militärischen Kundschaftsdienst im Frieden” I. Abschnitt, Einleitung, 3. § a.) pontja, (Utasítás békeidőben folytatott katonai hírszerző tevékenység végzésére, I. Rész, Bevezetés) valamint a II. Abschnitt, Das Evidenz-Bureau des k. und k. Generalstabes 1. §-a is.⁸⁰ Bár az 1886-ban kibocsátott „Anleitung” kifejezetten csak az Oroszország elleni hírszerzésről szólt, ez nem jelentette azt, hogy csak Oroszország ellen folyt volna hírszerző tevékenység. Ilyen tevékenység folyt már Románia, Törökország, Olaszország, Szerbia és Montenegró, sőt az 1889. évi szerint Németország és Franciaország ellen is. A hírszerzés feladata az 1889. évi Anleitung (Utasítás) szerint az volt, hogy megakadályozza egy háború kirobbanását.⁸¹

Az 1889. évi Anleitung azért is fontos, mert ez volt az első utasítás, ami kifejezetten előírta az EVB-nak az ellenséges kémtevékenység elleni fellépést, vagyis a katonai elhárítást. Eddig ez a feladat még a rendőr-minisztérium hatáskörében volt (legalábbis az Osztrák Császárságban).⁸² Ezután az EVB hatásköre kiterjedt a kémtevékenység elhárítására, leleplezésére is.⁸³ Megállapítható tehát, hogy az EVB hatásköre az 1890-es évek elején kiterjedt az idegen haderőkről vezetett információk összegyűjtésére és nyilvántartására, a békében és háborúban egyaránt folytatott katonai hírszerzésre —

amelynek az iroda volt a központi irányító szervezete — és az Osztrák-Magyar Monarchia ellen irányuló kémtevékenység felderítésére és megakadályozására.⁸⁴

Ami az EVB *nyilvántartó* funkcióját illeti, ennek ki kellett terjednie az idegen haderő szervezetére, elhelyezkedésére, felvonulására, fegyverzetére, az alkalmazott harcéljárásokra, képzettségére („Schlagfertigkeit”) anyagiakkal való ellátottságára, létszámára és minden egyébre, ami egy esetleges háború esetén számításba jöhet. Az adatok gyűjtéséhez akár tudományos segédanyagokat is fel lehetett használni.⁸⁵ Feljegyzéseket kellett készíteni az idegen haderő szervezetének lényeges változásáról, az egyes csapatok harci felkészültségéről, a magasabb katonai parancsnokok felkészültségéről, katonai képességeiről, egyéb tulajdonságairól. Minden fontosabb változásról azonnal jelentést kellett tenni a közös hadügyminiszternek és minden érintett katonai és polgári hatóság részére felvilágosítást kellett adni. Ezen kívül az egyes fontosabb változásokról nagyobb terjedelmű és alaposabb elemzéseket tartalmazó tanulmányokat, illetve összefoglaló táblázatokat is készíteni kellett.⁸⁶ Az idegen haderők mellett az idegen erődítményekről is hasonló részletességgel kellett nyilvántartást vezetni.⁸⁷

Egy tiszt éveken keresztül ugyanazzal a haderővel foglalkozott, ilyen értelemben tehát egy tisztnek „saját” hadereje volt, amivel kizárólag ő törődött.⁸⁸ Ezt annyira komolyan vették, hogy az irodában dolgozó tisztek gyakran még egymás tevékenységéről sem tudtak. Az irodákat minden nap külön felügyelőkkel ellenőrizték, nehogy egy akta vagy feljegyzés az asztalon maradjon.⁸⁹ Az irodában szolgálatot ellátó tiszteknek úgy kellett végezniük a munkájukat, hogy bármikor képesek legyenek kielégíteni a Central Operations-Kanzlei illetve a GQMSt. később pedig a vezérkar idegen haderők felépítésére vonatkozó igényeit, bármikor képesek legyenek az idegen haderőkről pontos felvilágosítást és információt szolgáltatni. Erre azért volt szükség, hogy az osztrák-(magyar) haderőt bármikor össze lehessen hasonlítani bármely idegen haderővel és a közös haderő struktúráját érintő esetleges — akár háborúban bekövetkező — változásokhoz mintát, hasznosítható vagy éppen elve-tendő példát nyújtsanak.⁹⁰

Egyre szigorúbb és egyre pontosabb előírások rögzítették a nyilvántartások formai követelményeit. Az úgynevezett „Evidenz-Mémoire” adatszerűen tartalmazta az adott haderőre vonatkozó összes információt a felépítéstől, a hadrenden és a felszerelésen át egészen a hadkötelezettségre vonatkozó szabályokig. Létezett az úgynevezett „Evidenz-Tableau”, mely egy áttekintő táblázat formájában tartalmazta az idegen haderőre vonatkozó adatokat, illetve az úgynevezett „Personal-Evidenzen”, vagyis egyes magasabb rangú katonákra vonatkozó személyi adatlap. Az „Evidenz-Rapport” alapvetően hivatalos forrásból származó egyetlen témát felölelő jelentés, amiben kifejezetten az adott haderőre vonatkozó változásról, újdonságról kellett beszámolni. Az erről készült táblázat formájú összefoglalást a közös hadügyminisztérium elnöki irodájában („Präsidial-Bureau”) őrizték, és kötelezően közzétették. Végül készítettek tanulmányokat is, melyek kifejezetten tudományos alaposággal feldolgozott elemzések, értékelések voltak.⁹¹ Az 1850. évi szolgálati szabályzatban megállapított „Evidenz-Protokolle” hat fő részre tagolódott:

- szervezet, felépítés, fegyverzet, hadkiegészítés;
- hadrend, az egyes seregtestek elhelyezkedése;
- a magas rangú parancsnokok adatai;
- erődítmények, egyéb hadászati jelentőségű helyek;
- a hivatalos vagy félhivatalos forrásból származó információk megjelölése;
- az egyéb forrásból (pl. újságokból) származó információk megjelölése.⁹²

Az első világháború alatt az EVB nyilvántartó csoportjainak a feladata volt a hadügyi és a katonapolitikai nyilvántartás, a bel- és külpolitika katonai vonatkozású részeinek nyilvántartása, a gazdasági helyzetről vezetett nyilvántartás, valamint a vonatkozó sajtóanyag feldolgozása. Külön csoport foglalkozott minden európai állam, Észak-Amerika és Japán tüzérsége, a vonatkozó ipari létesítmények, a légiflotta valamint az erődítmények nyilvántartásával. Az úgynevezett Manipulations-gruppe feladata volt az EVB irattárának kezelése, a szolgálati szabályzatok és előírások betartásának ellenőrzése, személyzeti ügyek valamint az EVB újonnan alkalmazott munkatársaival kapcsolatos ügyek intézése.⁹³

Ami az EVB *hírszerző* funkcióját illeti, a különféle szabályzatok erről általánosságban csak annyit mondtak, hogy az idegen hadseregek és flották folyamatos megfigyelésével kell megvalósítani.⁹⁴ A hírszerzésért kizárólag az EVB mindenkorai főnöke volt a felelős a vezérkarnak, aki ezen a területen meglehetősen nagy önállósággal rendelkezett.⁹⁵ Az EVB orientálta a vezérkari főnököt, az uralkodó és a trónörökös katonai kabinetirodáját, a közös had- és külügyminisztert az éppen aktuális katonai folyamatokról, eseményekről.⁹⁶ Ehhez az EVB az információszerzésnek többféle módját alkalmazta. Az egyik a katonai attasék tevékenysége volt.⁹⁷ Legkésőbb 1861-től az EVB megkapta a katonai

attasék jelentéseit, amiket kiértékelésük után továbbítottak a csapatokhoz, sőt, havonta Budapesten és Bécsben megjelenő közlönyt („*Streffleur*”) is kiadtak.⁹⁸ A vezérkari főnök — legalábbis Franz Graf CONRAD von Hötzendorf — nemcsak hivatalos, hanem magánleveleket is kapott az attaséktól. Ezekben az adott ország katonai helyzetén kívül a politikai helyzetről is beszámoltak.⁹⁹ Ez rávilágít arra — ami egyébként a forrásokban ritkán bukkan fel —, hogy az EVB hírszerző munkája nem kizárólag az egyes államok katonai képességeinek felderítésére szorítkozott, hanem minden olyan tényezőre is kiterjedt, amely egy állam teljesítőképeségével függött össze.¹⁰⁰

A katonai attasék azonban — kezdetben legalábbis — nem voltak képzett, hivatásos hírszerzők. Az általuk küldött jelentések nagyrészt saját megfigyeléseiken, tapasztalataikon és a nyilvános, legalisan hozzáférhető forrásokon nyugodtak. Ilyen lehetőség volt például a hadgyakorlatokon való részvétel, azonban ott is csak meghatározott terepszakaszokon tartózkodhattak. Fedett ügynöki tevékenységet nem végezhetek, egyrészt mert lebukásukkal diplomáciai státusukat, másrészt a fogadó ország és az Osztrák-Magyar Monarchia közötti viszony megítélését kockáztatták volna.¹⁰¹ Az EVB sem forszírozta túlzottan, hogy a katonai attasék különféle kalandos kémjátszmákra fecséreljék idejüket, mivel attól tartottak, hogy megfelelő kiképzés híján könnyen valamelyik idegen titkosszolgálat csapdájába sétálhatnak.¹⁰² Éppen ezért az EVB hatásköre kiterjedt a leendő katonai attasék kiválogatására. Listát vezettek azokról a tisztokról, akik egyáltalán szóba jöhetnek attaséként. Az EVB főnöke javaslatot tehetett a vezérkari főnök számára a leendő attasé, a közös hadügyminisztérium haditengerészeti osztályfőnöke részére pedig a tengerészeti attasé személyére vonatkozóan, akit kinevezése után feladatát illetően ellátták a megfelelő útmutatással. Formálisan persze a vezérkari főnök és a haditengerészeti osztályfőnök terjesztette elő az attasé személyére vonatkozó javaslatot az uralkodónak.¹⁰³

Az EVB nemcsak a leendő katonai attasék kiválogatásában játszott döntő szerepet, hanem 1861-óta az iroda hatáskörébe tartozott az egyes seregtesteknél (hadsereg, hadtest, területi parancsnokságok) szolgáló hírszerző tiszték kiképzése is.¹⁰⁴ Ezeknek a tiszteknek volt a feladata az alakulatuk hírszerzésének vezetése, továbbá, hogy a hadsereg hírszerző szolgálata részére mozgósítás és háború esetén szükséges anyagokat, utasításokat és parancsokat előkészítsék és kiadják, valamint felvilágosítást nyújtsanak a csapataik számára az idegen haderőre vonatkozó minden fontosabb információról.¹⁰⁵ Az EVB az I. világháború előtti évekre elérte azt, hogy minden hadtestnél legalább egy hírszerző tiszt teljesített szolgálatot.¹⁰⁶ Maximilian RONGE kezdeményezésére pedig 1911-től a hírszerző tiszték részére rendszeresen tartottak megbeszéléseket, szakmai találkozókat.¹⁰⁷ A tiszték képzésében az EVB a XIX. század utolsó harmadától kezdődően együttműködött a Keleti Akadémiával (1898-tól Császári és Királyi Konzuli Akadémia), ahol hadtudományi tárgyakat is oktattak és az EVB mindenkori főnöke tagja volt a vizsgabizottságnak.¹⁰⁸

Mivel a katonai attasék a hírszerzés szempontjából — kezdetben mindenképpen — „amatőrök” voltak, ezért az EVB igyekezett rendszeresen „utaztatni” a tiszteket abba az országba, amelynek haderejével foglalkoztak. Franz Graf CONRAD von Hötzendorf leírja, hogy gróf AEHRENTHAL-LEYA Alajos közös külügyminiszter gyakran meggátolta ezeket, mert félt a tiszték lelepleződésétől és az ezzel járó diplomáciai bonyodalmaktól. Hasonló problémákat vetett fel a konzulátusokon lévő hírszerző tiszték tevékenysége, valamint az EVB saját ügynökhálózatának kiépítése is, mivel jogállásukat tekintve az ügynökök mind a közös hadügyminisztérium alkalmazottjai voltak. Képtelenségük miatt a fizetett ügynökök tevékenységét egyébként Franz Graf CONRAD von Hötzendorf egyáltalán nem tartotta hatékonynak. Ugyanígy vélekedett August URBANSKI von Ostryniec, aki több helyütt is megemlítette, hogy az EVB munkáját egyáltalán nem úgy kell elképzelni, ahogyan azt a kalandregényekben leírják; ő csak nevet, amikor ilyeneket olvas, mert a valóságban az iroda munkatársai naponta hetven (!) folyóiratot, szaklapot és egyéb újságot néztek át alaposan.¹⁰⁹ A XX. század elejétől a hírszerző tevékenység irányítója a Kundschaftsgruppe volt.¹¹⁰ 1907-ben, amikor Maximilian RONGE átvette a csoport irányítását a kémtevékenység súlypontja a Balkán, különösen Szerbia volt. Az EVB akkori főnöke Eugen HORDLICZKA (*oberst = ezredes*) a prioritást erre a területre helyezte és az Oroszország elleni hírszerző munka csak minimális erővel folyt.¹¹¹

Ami az EVB *elhárító* funkcióját illeti, ezt kezdetben a Kundschaftsgruppe (Felderítő csoport) látta el.¹¹² 1917-ben kivált belőle és külön csoporttá szerveződött a Defensivgruppe (Elhárító csoport), ami hat referatúrára tagolódott.¹¹³ Emellett az EVB politikai csoportja is túlnyomórészt elhárító funkciót látott el.¹¹⁴ Az 1917. X. 19-i Ressorteinteilung (Hatásköri utasítás) alapján az EVB elhárító csoportjának főnöke felelt a kémelhárítás megszervezéséért, az ő dolga volt a nagyobb jelentőségű feladatok elvégzése, az elhárítás érdekképviselete a különböző

megbeszéléseken és a többi részleggel való kapcsolattartás, szakértőként való részvétel nagyobb kém-perekben és a csoport pénzügyeinek ellenőrzése.

Az első referatúra hatáskörébe az elhárítás szervezési részfeladatai, a jelentéstétel szabályozása, a katonai titkok védelmének megszervezése, a csendőrség, a leszerelés és a napló vezetése, valamint a katonai elhárítás, az államrendőrség és a szövetséges államok elhárítási szervezetének nyilvántartása tartozott.

A 2. referatúra vezette a nyilvántartást az ellenséges kémhálózatról és kémelhárításról, segédleteket készített az ellenséges hírszerzőszolgálatok felépítéséről, konkrét javaslatokkal kellett előállnia az ellenséges kémtevékenység letörésére és a szabotázsakciók elleni védekezés is ide tartozott.

A 3. referatúra hatásköre kiterjedt a posta, távíró és telefonszolgáltatás területére vonatkozó kémelhárításra, a levelek, táviratok, sürgönyök és csomagok átkutatására, (cenzúra) a titkosírásra, a határ- és útellenőrzésre, az Osztrák-Magyar Monarchián belüli forradalmi mozgalmak nyilvántartására, valamint a vegyi laboratórium vezetésére.

A 4. referatúra intézte a kémkedési ügyekkel összefüggő jogi eljárásokat, előkészítette az erre vonatkozó törvényeket, az elhárítás szempontjából felügyelte a sajtót és ide tartoztak a hadifoglyokkal kapcsolatos ügyek is.¹¹⁵

Az 5. referatúra foglalkozott a kémgyanús elemek körözésével, a velük kapcsolatos információk cseréjével, idegen tiszték beutazásával kapcsolatos ügyekkel, a belső elhárítással illetve a fotókkal.

Végül a 6. referatúra tartotta a kapcsolatot a Nabt felderítő csoportjaival.¹¹⁶

A *politikai csoport* vezetője hatáskörébe tartozott a politikai hírszerzés megszervezése az elhárító csoport segítségével, új hírszerzési források közzététele, közzlése, elvi jellegű kérdések tisztázása, tanácsadás alkotmány-, közigazgatási- és nemzetközi jogi ügyekben, katonai szakértőként való közreműködés a csoport feladatkörét érintő ügyekben illetve a csoport képviselője. A csoportvezető különleges esetben olyan feladattal is megbízhatott egy referatúrát, amely eredetileg nem tartozott a hatáskörébe. 1918. VII. 1-től a csoportvezető saját hatáskörében dönthetett a feladatok kiosztásáról, továbbá az ő dolga lett az egyes referatúrák munkájának összehangolása, a munkálatok végrehajtási módozataira történő konkrét utasítások kibocsátása, valamint a referatúrák jelentéseinek felülvizsgálata. Magának a csoportnak a feladata az egyes nemzeti mozgalmak, különösen a szocialista, cionista, szabadkőműves, adventista mozgalmak, azon belül a vezető pártok, szervezetek és sajtóorgánumok figyelemmel kísérése, a békekötéssel kapcsolatos kérdések, valamint gazdaságpolitikai természetű jelentések.¹¹⁷

Már 1914 tavaszára világossá vált, hogy a megszorított kémkedési esetek következtében az EVB és az egyes seregtesteknél működő hírszerző állomások nem képesek ellátni a számukra elsődleges hírszerző tevékenységüket, így Maxmilian RONGE szerint szükségessé vált, hogy az elhárítással összefüggő tevékenységeket más, elsősorban rendőri szervezetek („Sicherheitsbehörden”) végezzék.¹¹⁸ Az EVB és a rendőrség közötti együttműködés nem 1914-ben jött létre: az EVB már a XIX. század vége óta kapcsolatban állt az Osztrák Császárság belügyminisztériumával annak rendőri ügyosztálya vezetőjén keresztül. A bíróságok, az államügyészség, a rendőrség és a csendőrség mellett a pénzügyi hivatalokkal, valamint a posta- és távíró-igazgatóságokkal is együttműködtek. Ezeket a szervezeteket kötelezték arra, hogy hírszerzési ügyekben segítsék az EVB-t.¹¹⁹ A katonai elhárítás kapacitásának véges volta miatt az EVB komoly mértékben rászorult a polgári hatóságok támogatására, ami azzal járt, hogy feladat- és hatásköreinek egy részét megosztotta a tevékenységbe bevont szervezetekkel.¹²⁰ Tény azonban, hogy ennek szervezeti keretei 1914-ig nem alakultak ki.

Az első lépést ebben az irányban a Magyar Királyi Belügyminisztérium tette meg, amely 1914. IV. 1-ei hatállyal felállította a minisztériumon belül a BM V. ügyosztály határrendőrségi osztálya szervezetében az úgynevezett „védelmi hírszerző központ” (V. H. K.) nevű szervezeti egységet. Ennek a szervezetnek volt a feladata az idegen kémtevékenység elleni védekezés.¹²¹ 1914. IV. 30-án Bécsben az Osztrák Császárság belügyminisztériumban lezajlott megbeszélésen megegyezés született arról, hogy létrehoznak egy központi hivatalt, mely közvetlenül fordulhatott az EVB-hoz, valamint a hasonlóan létrehozott magyar, horvát és boszniai központi hivatalokhoz.¹²² A már működő és az akkoriban felállítani tervezett hatóságok szervezése tárgyában 1914. V. 18-án zajlott le tanácskozás Maximilian RONGE, az osztrák és a magyar belügyminisztérium és az illetékes rendőri szervezetek, valamint a horvát és boszniai illetékes hatóságok képviselői részvételével.¹²³

Maximilian RONGE hangsúlyozta, hogy a kémelhárítás terén a polgári hatóságoknak kezdeményezőleg kell fellépniük, munkájukat „offenzíven” kellett végezniük és szorosan együtt kellett működniük a katonai hatóságokkal.¹²⁴ A megbeszélésen döntés született arról, hogy miként

fogják kiépíteni az egyes állomáshelyek (Hauptstellen) szervezetét, mi lesz azok és a négy központi hivatal (Zentralstelle) feladata. Továbbá megállapodtak a polgári és katonai hatóságok együttműködésének alapjaiban, meghatározták a központi hivatalok szolgálati útját, a jelentéstételi kötelezettségeket és azok nyelvét. Maximilian RONGE kifejtette, hogy a központi hivatalok hatásköre főleg a nyilvántartás, a végrehajtás pedig inkább az egyes állomáshelyek feladata lesz.¹²⁵ Ezek a szervezetek rendelkeznének azzal a jogkörrel, hogy kódolt üzeneteket törhetnek fel. Jogukban állna megakadályozni a sajtó kémügyekkel kapcsolatos híradásait.¹²⁶ Foglalkoznának a saját és az idegen dezertőrökkel, információt szereznének az elbocsátott katonatisztekkel és katonai iskolák növendékeivel való bánásmódról. Ezen kívül joguk lenne kémügyekben külföldön is felderítést folytatni.¹²⁷

Az Osztrák Császárság belügyminisztériuma részéről Johann SWOBODA miniszteri tanácsos kijelentette, hogy Ausztria vonatkozásában a bécsi rendőr-igazgatóság szervezetében hoznak létre egy központi hivatalt. Ez a hivatal központi nyilvántartóhelyként („Zentralevidenzstelle”) fog működni. Ezen kívül az Osztrák Császárság területére vonatkozó hatállyal minden nagyobb rendőr-igazgatóság szervezetén belül létrehozna kémelhárítással foglalkozó csoportokat. Úgy vélte, ezek 1914. VI. 1-ei hatállyal meg is fogják kezdeni a munkát.¹²⁸ A Magyar Királyi Belügyminisztérium részéről ILOSVAY Gusztáv, a határrendőrség főnöke elmondta, hogy Budapesten felállítanak egy bécsihez hasonló hivatalt, a BM V. rendőrségi ügyosztálya hatáskörében. Ez azt is jelenti, hogy az V. ügyosztály főnöke egyúttal ennek a hivatalnak a vezetője is lesz. A hivatal hatásköre Horvát-Szlavónország kivételével a Szent Korona minden országára kiterjed. A határokon nem állítanak fel külön kémelhárító csoportokat, hanem a Magyar Királyi Határrendőrség látná el ezeket a feladatokat.¹²⁹ Hasonló központi hivatalt állítottak fel Zágrábban Horvát-Dalmát-Szlavónország területi hatállyal, illetve Szarajevóban Bosznia-Hercegovina területi hatállyal.¹³⁰ Ez a hivatal felállításakor mindössze egyetlen hivatalnokkal és csendőrtiszttel kezdte meg a munkáját. Itt a teher leginkább a csendőrségre hárult és az Osztrák-Magyar Monarchia többi központi hivatalával is hiányzott az együttműködés.¹³¹

A belső elhárítással Ausztriában az úgynevezett „Kriegsüberwachungsamt” (hadfelügyeleti hivatal), Magyarországon a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumon belül megszervezett „königl. ung. Kriegsüberwachungskommission” (Magyar Királyi Hadi Felügyeleti Bizottság) foglalkozott. Szükség volt ugyanis olyan szervezetekre a hátszágokban is, melyek a katonai hatóságokat tehermentesíthették és koordinálták az együttműködést a belügyminisztériumokkal, valamint a rendvédelmi szervezetekkel, továbbá felügyelték és ellenőrizték a háború esetére szóló kivételes rendelkezések végrehajtását (cenzúra, politikai felügyelet és internálás, szabotázs megelőzése, propaganda, haza- és felségárulás megakadályozása, a hazatérőkkel való törődés, illetve bizonyos gazdaságirányítási jogok).¹³² A négy központi nyilvántartó hivatal, az elhárítással foglalkozó állomáshelyek szerte az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét országában és Bosznia-Hercegovinában, valamint a kivételes hatalom végrehajtását felügyelő szervek létrehozása és működése árnyalja azt a sommás megállapítást, miszerint az EVB csak és kizárólag a bécsi rendőr-igazgatósággal tudott jó kapcsolatot kialakítani.¹³³

Az Evidenzbureau szervezete

Az EVB felépítését, belső szervezetét nem annyira a katonai közigazgatásban elfoglalt helye, hanem inkább egyre növekvő feladatai határozták meg. Az EVB megalakulásakor mindössze öt tiszt és két kiegészítő állt rendelkezésre, így eleinte nem volt szükség különösebb szervezeti szabályokra.¹³⁴ 1876-ban az iroda nyilvántartó szolgálatra (Evidenzhaltungsdienst) hírszerző szolgálatra (Kundschaftsdienst) katonai attasé szolgálatra és irodai szolgálatra (Kanzlei-Manipulationsdienst) tagolódott.¹³⁵ 1885-ben egy külön referatúrát hoztak létre, ami kizárólag az Oroszország elleni hírszerzéssel foglalkozott.¹³⁶ Az 1886-ban, illetve 1889-ben kiadott „Anleitung” a hírszerző szolgálat szervezeti felépítését földrajzi, politikai és katonai szempontok alapján osztotta be.¹³⁷ Azonban nincs szó arról, hogy ezt a feladatot külön szervezeti egységek végezték volna. Az 1889-ben kiadott következő „Anleitung” csak annyit említett, hogy az EVB keretein belül 2 tiszt foglalkozott hírszerzéssel, az egyik vezérkari, a másik csapatállományban.¹³⁸

Úgy tűnik, hogy először Eugen HORDLICZKA parancsnoksága alatt alakultak csoportok az EVB szervezetében, meg kell azonban jegyezni, hogy a „csoport” általában 1-2 tisztet jelentett. Ezek szerint 1904-ben az EVB a következő „csoportokból” állt: Kundschaftsgruppe (vagyis a ténylegesen hírszerzéssel foglalkozó tisztek), a Balkán-csoport, a francia, német, olasz, orosz csoport valamint a Manipulationsgruppe. 1904 májusában hozták létre az angol csoportot.¹³⁹ 1907. IX. 1-én az EVB ugyanazokból a csoportokból állt, mint 1904-ben. Mindössze az orosz volt valóban csoportnak

nevezhető, mivel abban 4 tiszt dolgozott. Egy tisztnél többen csak az olasz és a hírszerző csoportban szolgáltak. 1908 elejétől működött az erődítési csoport (Fortifikationsgruppe, Befestigungsgruppe) amely eredetileg az idegen hadseregek tüzérségéről is gyűjtött adatokat, de miután 1909-ben August URBANSKI von Ostrymiecz vette át az EVB irányítását, 1912. XI. 1-én megkezdte működését az önálló tüzérségi csoport.¹⁴⁰ Ennek a csoportnak volt a feladata kezdetben az idegen haderő légierejéről, illetve a járműpark állapotáról információkat szerezni.¹⁴¹ Az EVB ekkoriban a közös hadügyminisztérium Bécsben az Am Hof téren álló épülete 4. emeletén működött, meglehetősen zsúfoltságban.¹⁴²

Az I. világháborút közvetlenül megelőző években a vezérkarban fontolóra vették az EVB átalakításának lehetőségeit. A vezérkar hadműveleti osztályától kiinduló elképzelés szerint megszűnt volna az EVB és az egyes országok földrajzi adottságaival katonai szemszögből foglalkozó iroda (Landesbeschreibungsbüro, országleíró iroda). Feladataikat a hadműveleti osztály idegen haderőkkel foglalkozó tisztjei vették volna át. A hírszerző csoport önállóan, külön szervezetben folytatta volna munkáját. Gyakorlatilag az EVB nagy részét — a hírszerző csoport kivételével — be akarták olvasztani a vezérkar haditervek készítésével foglalkozó hadműveleti osztályába. URBANSKI von Ostrymiecz elfogadta a tervet, mert ő is meg volt győződve arról, hogy az EVB túl sok dologgal foglalkozik, és hatékonyabb lenne az ügyeket a német nagyvezérkar szervezeti felépítéséhez hasonló rendszerben intézni.¹⁴³ Viszont nem értett egyet azzal, hogy a hírszerző csoportot leválasszák az EVB-től. Szerinte a hírszerzés az EVB szerves része volt, illeszkedett annak feladatkörébe, hiszen ha az EVB egyik csoportja hiányos információval rendelkezett, a hírszerző csoport kapta a feladatot a hiányzó információ megszerzésére.¹⁴⁴ A terv nem valósult meg, mert nem tartották elég ésszerűnek.¹⁴⁵ De rámutat arra, hogy a vezérkar különböző, információk gyűjtésével és kiértékelésével is foglalkozó („mit Informationsbeschaffung befaßt waren”) osztályai között komoly hatásköri átfedések, összeütközések voltak.¹⁴⁶

Szintén az I. világháborút megelőző évek változásaihoz tartozott magának a hírszerző csoportnak a kibővülése. A Kundschaftsgruppe vezetője, Maximilian RONGE véleménye szerint a csoport egyszerűen kinőtte magát („hatte sich ansehnlich ausgewachsen”) az I. világháború előtti években már teljesen önállóan működött („einen ganz selbständigen Wirkungskreis erlangt”), így például Maximilian RONGE, mint a hírszerző csoport főnöke már önállóan jelentett a vezérkari főnök helyettesének.¹⁴⁷ Ezért Maximilian RONGE — a hadműveleti osztály tervének megfelelően és August URBANSKI von Ostrymiecz elfogadta véleményével ellentétben — azt szerette volna, ha a hírszerző csoportja a vezérkar önálló osztályává válik.¹⁴⁸ Ahogyan láttuk, ez nem valósult meg, de a Kundschaftsgruppe 1913. XI. 1-én már saját alcsoportokkal, külön részlegekkel rendelkezett, mégpedig balkáni, olasz és orosz felderítő csoportokkal („Erkundungsgruppen”), külön elhárító-csoporttal („Defensivgruppe”), kódfejtő, azon belül olasz-francia és orosz- valamint fotólaboratóriummal, saját adjutánsal és irodafőnökkel, aki a hírszerző csoport saját irodáját („Manipulationsgruppe”) vezette.¹⁴⁹ Nyugodtan mondhatjuk, hogy ekkor már a Kundschaftsgruppe szervezet volt a szervezeten belül.¹⁵⁰

A hírszerző csoportot érintő változások azt eredményezték, hogy nagyjából 1913-tól kezdődően az EVB csoportjait két kategóriára lehet bontani. Az egyik maga a Kundschaftsgruppe, vagyis a több alcsoporttal rendelkező hírszerző csoport, amely az EVB aktív felderítő és elhárító szerveként működött, illetve az EVB összes többi csoportja, az úgynevezett nyilvántartó csoportok („Evidenzgruppen”), amelyek továbbra is az EVB eredeti feladatát, vagyis az idegen haderőkre vonatkozó információkat gyűjtötték össze és dolgozták fel. Mielőtt egy tiszt a hírszerző csoport valamely részlegéhez került volna, legalább fél évet kellett eltöltenie a megfelelő Evidenzgruppe kötelékében. Például mielőtt egy tiszt a hírszerző csoport orosz felderítő csoportjához került volna, minimum fél évet kellett dolgoznia az EVB orosz csoportjában.¹⁵¹ Valószínűleg ezek az átalakítások is hozzájárultak ahhoz, hogy az EVB 1913. IV. 21-én átköltözött a közös hadügyminisztérium hatalmas új épületébe, amit ma is meg lehet csodálni Bécsben a Stubenringen.¹⁵²

Tanulságos a hírszerző csoport kódfejtő részlegének megszervezése. A közös külügyminisztérium hírszerző szolgálatán belül már működött egy kódfejtő csoport és már 1889-óta elő volt írva a közös külügyminisztérium számára, hogy szükség esetén a kódfejtő részlege segítse az EVB-t.¹⁵³ Ezért August URBANSKI von Ostrymiecz azt javasolta Franz Graf Conrad von Hötzendorfnak, hogy komoly érvekkel alátámasztva próbálja elérni ennek a szervezetnek az EVB-ba való áthelyeztetését. 1910. VI. 26-án Maximilian RONGE a Kundschaftsgruppe főnöke és Karl FREIHERR von Macchio a közös külügyminisztérium osztályfőnöke tárgyaltak ebben az ügyben, de FREIHERR von Macchio azzal utasította el az EVB kérését, hogy a külügyminisztériumi kódfejtők már így is túlterheltek. Alois Lexa

Graf von AEHRENTHAL közös külügyminiszter azt is elérte, hogy *Ferenc József* leállította a vezérkar további ilyen jellegű próbálkozásait.¹⁵⁴ Gyakorlatilag az EVB-nak a semmiből kellett egy saját kódfejtő csoportot létrehoznia. August URBANSKI von Ostrymiecz az egészségügyi okokból nyugállományban lévő Andreas FIGL századost 1910. I. 1-től áthelyeztette a dalmáciai Sinj városába az EVB-ba, aki egész egyszerűen autodidakta módon kódfejtővé képzelte ki magát.

Tulajdonképpen az EVB-nak szerencséje volt: az 1911-ben kirobbant olasz-török háború alatt annyi olasz rejtjeles üzenetet fogtak, hogy rengeteg anyaguk volt, hozzásegítve ezzel Andreas FIGL (*Hauptmann* = *százados*)-t a kódfejtés tudományának elsajátításához. Később Szarajevóból helyeztek át egy oroszul jól beszélő tisztet, akit már Andreas FIGL vezetett be a kódfejtés rejtjelmeibe és rábízta az orosz nyelvű kódolt üzenetek megfejtését. 1911-től ez a részleg folytatta a telefonok és távírók lehallgatását is, a közös külügyminisztérium helyett pedig a haditengerészet hírszerző szolgálatának kódfejtő részlegével működött együtt.¹⁵⁵ 1913 őszén kibővült a kódfejtő csoport szerb, lengyel, orosz és ukrán nyelven beszélő tisztekkel, 1914. V. 1-től pedig már külön olasz és orosz kódfejtő részleg is működött. Az Osztrák-Magyar Monarchia volt az egyetlen államalakulat Franciaország mellett, ahol önálló katonai kódfejtő szolgálat működött.¹⁵⁶ A háború kitörése előtt mégis majdnem megszüntették a kódfejtő és rádiólehallgatással foglalkozó csoportot. Történt, hogy Oskar HRANILOVIC von Czvetassin, aki ekkor már az EVB főnöke volt,¹⁵⁷ 1914 június közepén az irodájába hívta Andreas FIGL és átadott neki 40 rejtjelezett táviratot azzal, hogy 1914. IX. 20-ig fejtse meg, különben még aznap feloszlattja az egész kódfejtő csoportot. Csak Maximilain RONGE erőteljes fellépése akadályozta meg azt az irreális helyzetet, hogy néhány nappal a Szerbiának elküldött hadüzenet előtt megszüntessék a csoportot.¹⁵⁸ 1914 augusztusában Andreas FIGL személyesen a közös hadügyminisztertől kapott felhatalmazást arra, hogy minden kódfejtéssel foglalkozó csoportot vezesse. Az egységes kódfejtő csoport 1915 közepére állt fel.¹⁵⁹

Az I. világháború kitörése után az EVB szinte kiürült, mivel a személyi állomány nagy része az AOK hírszerző részlegéhez került.¹⁶⁰ A megmaradt személyi állomány formálisan a közös hadügyminisztérium illetve a vezérkari főnök helyettese alárendeltségébe került, de tulajdonképpen az AOK Nabt részeként működött („Rücklass-Abt. Der Nabt”) mint az AOK Nabt egyfajta kiegészítője és Bécsben folytatta tovább tevékenységét.¹⁶¹ Ide tartozott az angol és francia Evidenzgruppe, a kódfejtő csoport, valamint az erődítési és a tüzérségi csoport, amelyeket 1915. I. 1-én összevontak, majd 1915. VII. 1-től már csak tüzérségi csoport néven folytatta tovább működését.¹⁶² 1916. I. 1-én létrehozták a politikai csoportot, az angol nyilvántartó csoportot pedig összevonták a némettel. 1916. IX. 1-én a kódfejtő csoportot két részre bontották: a Chiffregroupe I. foglalkozott ezután az idegen kódolt üzenetek feltörésével, majd 1918. VII. 1-től különleges rendelkezések alapján végezte a kódolt üzenetek összegyűjtését és csoportosítását. A Chiffregroupe II. 1918. VII. 1-ig a saját üzenetek kódolását, majd a semleges és szövetséges államok üzeneteinek dekódolását végezte. PETHŐ Albert szerint a Chiffregroupe I. hatáskörébe a francia, az angol és a diplomáciai rádióforgalom lehallgatása tartozott, POKORNY Hermann visszaemlékezéseiben pedig azt olvashatjuk, hogy „az I-ben a központi rádióállomásokon lehallgatott táviratokat desifrizolták, a II-ben a közvetlen távírvonalak lehallgatása folyt”.¹⁶³ 1917. II. 1-vel az EVB olasz, orosz és Balkán-csoportját feloszlatták.

Ezután az EVB a következő csoportokból állt: a politikai, az angol, a francia, a tüzérségi, a Manipulationsgruppe, valamint a két kódfejtő csoport. Ekkor két új csoportot is létrehoztak, az elhárító és a propaganda csoportot.¹⁶⁴ 1917. V. 15-től az első kódfejtő csoport (a Chiffregroupe I.) két részre bomlott: egy olasz és egy francia csoportra.¹⁶⁵ 1917. IV. 10-én *IV. Károly* ausztriai császár és magyar király Maximilian RONGÉ-t nevezte ki az AOK Nabt és így az EVB főnökévé.¹⁶⁶ Az EVB operatív irányítását 1918 februárjától POKORNY Hermann (1882-1960) alezredes látta el.¹⁶⁷ 1917. IV. 12-én az addig AOK Nabt keretében működő összes nyilvántartó csoportot megszüntették és 1917. XI. 1-ei hatállyal az EVB szervezetébe illesztették.¹⁶⁸ Az utolsó átszervezésre 1918. III. 30-ai hatállyal került sor. Ekkor alakult meg az adjutánsi iroda és kezdte meg működését a belföldi csoport („Inlands-Gruppe”). A háború végén, 1918 novemberében az EVB a következő csoportokból szerveződött: politikai, elhárító, tüzérségi és erődítési, nyilvántartó, belföldi, két kódfejtő csoport, a Manipulationsgruppe valamint az úgynevezett zsákmány csoport („Beute-Gruppe”) illetve 1 fő különleges feladatokra.¹⁶⁹

Az EVB szervezetében működő csoportoknál is lezajlott az a folyamat, ami korábban a hírszerző csoportnál is megfigyelhető, vagyis ezek a csoportok is egyre jobban tagolódtak, egyre több, különböző feladatokat ellátó alcsoportokra, referatúrákba szerveződtek. Az *elhárító csoportban* hat referatúra működött: szervezési, nyilvántartó, egy külön referatúra, mely más szervekkel tartotta a kapcsolatot, egy jogi ügyekkel foglalkozó, egy a körözésekkel és más különleges feladatokkal

foglalkozó és egy az AOK Nabt felderítő csoportjaival kapcsolatot tartó referatúra. A *politikai csoport* 1918. VII. 1-ig szintén hat referatúrából állt: cseh, lengyel és ukrán, délszláv, magyar és román, olasz és egy nemzetközi mozgalmakkal foglalkozó referatúrából. 1918. VII. 1. után kezdte meg tevékenységét a politikai hírszerző referatúra, a cseh referatúra kibővült a német ügyekkel, a magyar és román referatúra pedig ezután csak a román ügyekkel foglalkozott, a magyarokkal már nem foglalkoztak. Az EVB *nyilvántartó csoportja* két osztályra bomlott. Az *Evidenzgruppe I.* három referatúrából állt, egy Nagy-Britanniával és annak gyarmataival, egy Egyesült Államokkal és Ázsiával, valamint egy Németországgal és a tengeralattjáró-háborúval foglalkozó referatúrából, amihez tartozott az EVB könyvtára is. Az *Evidenzgruppe II.* két referatúrát foglalt magába: egy Franciaországgal, Belgiummal és azok gyarmataival foglalkozót és egy Spanyolországgal, Portugáliával azok gyarmataival, valamint Közép- és Dél-Amerikával foglalkozó referatúrát.¹⁷⁰ (V.sz. melléklet)

Az EVB létszáma és költségvetése

Az EVB öt tiszttel és két kísézővel alakult.¹⁷¹ A kezdeti években 8-9 fő teljesített szolgálatot. Az 1859-ben kiadott szabályzat szerint az EVB főnöke csak ezredes vagy vezérőrnagy lehetett. 1860 végén már tíznél többen szolgáltak az irodában.¹⁷² 1861-ben újra tíz fő alá csökkent a létszám.¹⁷³ Amikor Anton Ritter von KALIK (*Generalmajor = vezérőrnagy*) 1864-ben átadta posztját Georg RITTER von KEES (*Oberst = ezredes*)-nek, az EVB-ban 13 tiszt és egy altiszt szolgált.¹⁷⁴ 1867. III. 8-án az iroda személyi állománya ezredesből, őrnagyból és 11 további tisztből állt. 1870-ben viszont már csak hat vezérkari tiszt, négy csapattiszt és egy írnok tartozott az EVB személyi állományába. Ez nyilván összefügg azzal, hogy 1866-óta a hírszerzés leállt, így kevesebb tisztre volt szükség.¹⁷⁵ A vezérkar 1875. évi szervezeti szabályzata alapján az EVB-t már csak egy ezredes, egy őrnagy és két „Hauptleute 1. Klasse” alkotta.¹⁷⁶ Az EVB 1876. évi szolgálati szabályzata már nem szabta meg konkrétan a vezérkari és csapattisztek számát és külön rendelkezett arról, hogy a Manipulations-Kanzlei egy levéltárossal és írnokkal rendelkezzen.¹⁷⁷

1902-ben átlag 15 fő teljesített szolgálatot az EVB-ban (mivel év közben távoztak és jöttek is). Ugyanennyien dolgoztak az irodában 1904. év végén is. 1907. XI. 1-ei adatok tudósítanak arról, hogy az EVB csoportjai közül az oroszban négyen, az olaszban és a hírszerző csoportban ketten-ketten szolgáltak, minden más „csoport” egyetlen tisztből állt. Az összlétszám ekkor is 15, ebből 9 volt vezérkari állományú tiszt.¹⁷⁸ 1908 elején a létszám elérte a 20 főt.¹⁷⁹ Amikor August URBANSKI von Ostrymiecz átvette az EVB irányítását 22 tiszt szolgált az irodában. Az orosz, olasz és a Balkán csoport 3-4 fővel, a többiek egyetlen referenssel dolgoztak. Az erődítményekkel foglalkozó csoportba például a hadmérnöki karból helyeztek át tiszteket.¹⁸⁰ A Balkán-háborúk idején megnőtt munkaterhet a Magyar Királyi Honvédségtől és az osztrák Landwehrtől átvényelt tisztekkel oldották meg.¹⁸¹ Logikusnak tűnik a következtetés, hogy emiatt — és az ekkoriban létrehozott kódfejtő csoport miatt — nőtt az EVB létszáma 1912 elejére 28, a végére pedig immáron 35 főre.¹⁸²

1914 közepén az EVB létszáma elérte a 43 főt, amiből 14-en dolgoztak az orosz és a hírszerző csoportban, ami egyértelműen arra utal, hogy ezt a két csoportot jelentősen kibővítették, megerősítették.¹⁸³ Mivel az EVB munkatársai 1913-tól már a közös hadügyminisztérium új épületében dolgoztak, a létszámbővülés nem okozott problémát.¹⁸⁴ Öt év alatt tehát az EVB állománya gyakorlatilag megduplázódott. Ugyanakkor ez még mindig alig felét tette ki a német katonai hírszerzés mintegy 80 fős létszámának.¹⁸⁵ Az I. világháború alatt leginkább a kódfejtők létszáma gyarapodott. 1914 szeptemberében 19, novemberben már 24, 1915 I. 1-től 29, míg pontosan egy év múltán már 48 (!) fő dolgozott csak a két kódfejtő csoport valamelyikében.¹⁸⁶ 1917. IV. 7-én az EVB személyi állományába 85 tiszt és hivatalnok tartozott.¹⁸⁷ 1918 novemberére az EVB személyi állományának létszáma a következőképpen alakult: a főnökön Maximilian RONGE-én, a helyettesen POKORNY Hermannon és a két adjutáns (Bernhard SCHEICHELBAUER és Franz HERMANN) kívül a politikai csoportban 11, az elhárító csoportban 13, a tüzérségi és erődítési csoportban 2, a nyilvántartó csoportokban 9, a két kódfejtő csoportban összesen 45, a zsákmány csoportban 7 fő dolgozott. Ezen kívül az Inlands-Gruppe 3, a Manipulationsgruppe 17 főből állt és volt egy tiszt különleges feladatokra. Vagyis az EVB a háború végén összesen 112 főből állt.¹⁸⁸ (VI.sz. melléklet)

Az iroda nem éppen kedvező anyagi feltételek mellett kezdte meg tevékenységét. 1854-ben 2000 gulden juttatásban részesült.¹⁸⁹ 1866-ban alakították ki azt az álláspontot, hogy célszerű a katonai igazgatás számára különösen fontos juttatásokat az 1867-től közös külügyminisztérium alapjából (Informationsfond), illetve az 1867. XII. 22-ei határozat szerint a közös pénzügyminisztérium rendelkezési alapjából fedezni. A megállapodás értelmében az így meghatározott összeget az adott évi költségvetésen belül már nem lehetett módosítani, vagyis a delegációk elé nem lehetett erre vonatkozó

módosító javaslatot benyújtani.¹⁹⁰ A helyzet tehát az volt, hogy az EVB költségvetésének jelentős részét a közös külügyminisztérium, egy kisebb, de szintén jelentős részét pedig a közös pénzügyminisztérium fedezte.¹⁹¹ Felmerül a kérdés, vajon miért volt szükség arra, hogy a katonai titkosszolgálat költségvetésének jelentős részét mintegy „elrejtse” a közös kül- és pénzügyminisztérium költségvetésében?

Ez az egyfelől az 1866 előtti évek katonai költségvetésével függ össze, amennyiben azok az egész éves költségvetés jelentős részét tették ki, komolyan megterhelve az adófizetők teherbíró képességeit. 1864-ben az államadósság kamataira közel 129 millió forintot kellett elkülöníteni.¹⁹² Ez azzal járt, hogy a delegációk nagyon nehezen járultak hozzá a katonai költségek emeléséhez. Így célszerű volt a kiadások egy részét „eldugni” a delegációk elől. Ez abból a szempontból is előnyösebb volt, mivel a tételek nem a közös hadügyminisztérium költségvetésében szerepeltek, így a közös hadügyminiszter a delegációk előtt nem is vállalhatott értük felelősséget. A másik ok politikai: a közös külügyminiszter rendszeres külügyi expozéjában nem feltétlenül volt mindig őszinte a delegációk előtt az Osztrák-Magyar Monarchia külügyi helyzetét illetően és igyekezett pozitívabb képet festeni, optimistább hangulatot teremteni az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetközi helyzetével kapcsolatosan. Viszont ez azzal járt, hogy a miniszter által kialakított kedvező helyzetkép nem állt összhangban a katonai kiadások növelésének szándékával. Vagyis a valóság és az expozében előadott helyzetértékelés közötti különbség is oka volt annak, hogy az EVB költségvetésének egy részét el kellett rejtetni.¹⁹³

A közös külügyminisztériumban az úgynevezett Informationsbüro kezelte az Informationsfond számára rendelkezésre álló összeget. Az Informationsbüro tulajdonképpen egyfajta politikai titkosszolgálat szerepét töltötte be.¹⁹⁴ 1881-ben az Informationsbüro költségvetése 100 000 korona volt, ebből 20 000 került az EVB-hoz. 1888-ban 142 355 koronából kerekén 50 000. Az összeg a kilencvenes években is nagyságrendileg hasonló maradt, a 160 000 koronát sohasem érte el. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy 1888-tól kezdve az Informationsbüro költségvetésének 1/3-át fordították az EVB révén katonai hírszerzésre és elhárításra.¹⁹⁵ Ugyanezen időszak alatt a közös pénzügyminisztériumtól évente 10 000 koronát kapott az iroda. Egy 1908. XII. 7-ei közös hadügyminisztériumi átírat szerint egy 1887-ben kötött megállapodás alapján évi 20 000 koronát kellett volna kapjon az EVB a közös pénzügyminisztériumtól. Azonban a vonatkozó levéltári adatokból egyértelműen kiderül, hogy a közös pénzügyminisztérium ennek az összegnek évente csak a felét utalta át.¹⁹⁶

1900-tól az Informationsbüro költségvetése hirtelen megduplázódott, 1900-ban 314 324, 1904-ben pedig 370 654 koronát tett ki. 1906-1907-ben viszont lecsökkent 326 514, illetve 314 135 koronára. Eközben az EVB-nak juttatott összeg nagysága nem változott: végig 109 524 korona maradt.¹⁹⁷ Vagyis az EVB az Informationsbüro költségvetésének továbbra is 1/3-át kapta meg. A közös pénzügyminisztériumtól származó forrásokkal együtt az EVB költségvetése 1900-1907 között 120 000 - 127 000 korona volt.¹⁹⁸ A közös szárazföldi haderőre fordított kiadások eközben az 1900. évi közel 292 millió koronáról 1907-re 350 és fél millió koronára nőttek.¹⁹⁹ A számok tükrében ez azt jelenti, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia katonai titkosszolgálatára fordított kiadások 1907-ben a közös szárazföldi haderő költségvetésének 0,2 %-át sem érték el.

Amikor 1906-ban Franz Graf CONRAD von Hötzendorf lett a vezérkari főnök a közös hadügyminisztérium költségvetéséből mindössze évi 36 800 koronát kapott az EVB.²⁰⁰ Ez az összeg egészen 1913-ig nem változott.²⁰¹ A közös hadügyminisztérium már 1908. XII. 7-ei közös külügyminisztériumhoz intézett jegyzékben kérte a katonai hírszerzésre fordított összegek emelését, tekintettel arra, hogy a közös külügyminisztériumtól és a közös pénzügyminisztériumtól kapott összegeket még 1887-ben határozták meg és azok — legalábbis a közös hadügyminisztérium jegyzéke szerint — már akkor sem voltak elegendőek. A jegyzék kiemelte, hogy a katonai hírszerzés terhei nőttek, hiszen egyszerre kellett aktív hírszerző tevékenységet folytatni Oroszország, Olaszország és a balkáni államok felé. Így a katonai hírszerzés anyagi helyzete 1887-hez képest sokkal rosszabbá vált, amit a vezérkar csak úgy képes áthidalni, hogy mindig a következő évi rendes költségvetés terhére fedezte a kiadásait.²⁰² 1910-ben az Informationsfondból származó összeget megemelték 113 200 koronára, 1912-től ez 128 200, majd 1913-ban 300 000 koronára emelkedett. Csak így sikerült az EVB költségvetését 1912-ben 165 000, 1913-ban pedig 336 000 koronára növelni.²⁰³

Ezek a megemelt összegek azonban még mindig jóval elmaradtak a vezérkar, illetve a közös hadügyminisztérium által szükségesnek tartott összegektől. A közös hadügyminisztérium a közös külügyminisztériumtól már az 1909. évre félmillió koronát kért, a közös pénzügyminisztériumtól pedig 50 000 koronát. A vezérkari főnök által a közös hadügyminisztériumtól az 1910. évre katonai

hírszerzésre kért 200 000 koronát a minisztérium nem tudta előteremteni, ezért 1910. I. 11-én Franz FREIHERR von Schönaich közös hadügyminiszter arra kérte a közös külügyminisztert, hogy *hitelezze* meg neki a kért összeget. Így sikerült 209 523 korona *hitelt* kapniuk, amit az EVB költségvetésében nem tüntettek fel.²⁰⁴ Franz FREIHERR von Schönaich 1910. V. 6-án újra kérte gróf AEHRENTHAL-LEYA Alajos közös külügyminisztertől az Informationsfondból származó összeg évi 500 000 koronára való emelését. A közös külügyminisztertől a kérést politikai okokból visszautasította. Válaszlevelében azt írta, mivel a delegációk előtt korábban viszonylag kedvező képet festett az Osztrák-Magyar Monarchia külügyi helyzetéről, ezért nem tudná megindokolni az emelés okát. Másrészt szerinte az emelésre a külföld is felfigyelne, ami megnehezítené az Osztrák-Magyar Monarchia diplomáciai helyzetét. A közös hadügyminiszter 1910. XII. 5-én (K. Nr. 3868/11. jegyzék) és 16-án (K. Nr. 3224. jegyzék) is kérte gróf AEHRENTHAL-LEYA Alajostól az összeg megemelését, azonban a közös külügyminiszter a delegációkra való hivatkozással elutasította a kérést.²⁰⁵

1911 júliusában az Informationsbüro jelezte, hogy költségvetését jelentősen túllépte, így újabb hitelt nyújtani az EVB számára nem tud. Ugyanekkor a közös pénzügyminisztérium is jelezte, hogy az addig az EVB számára átadott összeg felét sem képes kifizetni.²⁰⁶ Még az időközben kitört olasz-török háború sem tudta rászorítani a közös külügyminisztert arra, hogy emelje a katonai hírszerzésre fordított összeget. Az elutasítás indoka az volt, hogy az Informationsfond kimerült. Viszont ígéretet tett arra, hogy 1912. I. 1-től 250 000 korona hozzájárulást fog *javasolni*.²⁰⁷ 1912 januárjában egy a közös hadügy- és külügyminisztérium közötti jegyzékváltást követően a közös külügyminiszter megerősítette, hogy évi 250 000 koronánál többet nem fog tudni adni. A delegációk csak 1914-re szavazták meg a kért félmillió koronát, de a közös hadügyminisztérium már 1914. I. 22-én arra kérte a közös külügyminisztériumot, hogy a teljes évi összeget folyósítsa 1914 első felében.²⁰⁸

A helyzet még súlyosabbá vált közvetlenül a szarajevói merénylet után. 1914. VII. 8-án Franz Graf CONRAD von Hötzendorf a szerbiai és montenegrói eseményekre való tekintettel 30 000 korona ideiglenes kiutalását kérte a közös hadügyminisztériumtól a vezérkar következő évi költségvetése terhére. Ilyen feltételekkel kapott 1914. VII. 17-én 36 800 koronát.²⁰⁹ 1914. VII. 20-án Alexander FREIHERR Krobotin von Polnisch Maralek közös hadügyminiszter azonnal kiutalt a vezérkari főnöknek katonai hírszerzési célokra 770 000 koronát, amiből 260 000 koronát az Osztrák-Magyar Bank hitelezett meg. Az összeget 1914. VII. 26-án aranyban utalta ki a Bank, ugyanakkor a kiutalt összeg erejéig megterhelte a közös hadügyminisztérium következő évi költségvetését.²¹⁰ Erre azért volt szükség, mivel korábban a hiteleket a rendkívüli fegyverkezési hitelkeretből fedezték, azonban pont 1914-ben ebből a forrásból már nem sikerült újabb összegekhez jutni.²¹¹ Az összegből azonban az EVB egyelőre csak 100 000 koronát kapott, holott az EVB főnöke 1914. VII. 21-én 300 000 koronát kért.²¹² Feltételezhetően ebben az is közrejátszott, hogy a vezérkar még ekkor sem dúskált az anyagiakban, ezt jól érzékelteti, hogy a közös hadügyminisztériumtól 1914 első felére dologi kiadásokra összesen 14 800 koronát kapott.²¹³ Összehasonlításképpen 1912-ben az Osztrák-Magyar Monarchia közös szárazföldi haderejének költségvetése megközelítette a 490 millió koronát, ami azt jelenti, hogy a katonai hírszerzésre fordított kiadások a közös szárazföldi haderő költségeinek alig valamivel több, mint 0,03 %-át tette ki.²¹⁴

Aligha csodálkozhatunk azon, hogy az EVB költségvetését, pontosabban az Osztrák-Magyar Monarchia katonai célú hírszerzésre fordított kiadásait a kortársak és a szakirodalom is egyaránt ropant csekélynek tartotta. Franz Graf CONRAD von Hötzendorf, August URBANSKI von Ostrymiecz és Maximilian RONGE is említik visszaemlékezéseikben, hogy az EVB költségvetése egyáltalán nem állt arányban az irodát terhelő feladatok komolyságával. August URBANSKI von Ostrymiecz szerint ebben az is szerepet játszott, hogy az annexió válság után a közös hadügyminiszter vállalta, hogy a katonai kiadások 5 évig nem nőnek.²¹⁵ A nehéz pénzügyi helyzet szokatlan lépésekre sarkallta az EVB munkatársait. Gustav von HUBKA összeállított egy kézikönyvet az olasz haderőről, amit 30 000 példányban nyomtattak ki és alacsony ára ellenére jelentős mértékben hozzájárult az EVB költségvetéséhez.²¹⁶ Még szembetűnőbb lesz az EVB rendelkezésére álló erőforrások csekély mivolta, ha összevetjük a kortárs német, de még inkább az orosz katonai hírszerzés rendelkezésére álló forrásokkal. August URBANSKI von Ostrymiecz Walther NICOLAI könyvére hivatkozva azt állította, hogy a német katonai hírszerzés 1912-ben 30 0000, 1914-ben 450 000 német márkából gazdálkodhatott, míg az orosz katonai hírszerzés 1912-ben 13 millió, 1914 első felében 26 millió rubellel rendelkezett, ebből csak a varsói katonai körzet hírszerző részlege 5 millió rubelt kapott. Ebben az összevetésben tehát még a német katonai hírszerzés anyagi lehetőségei sem vetekedhettek az oroszéval.²¹⁷ Az más lapra tartozik, hogy ezeket az adatokat egyedül Walther NICOLAI könyve támasztja alá. August URBANSKI von Ostrymiecz ezen kívül tulajdonképpen csak saját tapasztalataira

támaszkodott, amikor azt állította, hogy más, kisebb államok is többet fordítottak katonai hírszerzésre, mint az Osztrák-Magyar Monarchia. Ezt az állítását ugyanis csak az elfogott ellenséges kémek nagy számára alapozta. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia katonai hírszerzésre fordított összegeit nem volt nehéz túlszárnyalni.

A források jelentős hányada állítja azt, hogy a rendelkezésre álló erőforrás csekély mennyiségéért legalábbis részben a közös külügyminisztérium és a vezérkar, illetve az EVB között fennálló rossz viszony volt a felelős. Az Informationsbüro és az EVB között nem volt együttműködés. A közös külügyminisztérium nem tartotta sokra a katonai hírszerzés és az általuk gyűjtött információk értékét és attól tartott, hogy az aktív katonai hírszerző tevékenység rontja az Osztrák-Magyar Monarchia diplomáciai helyzetét és főleg a környező országokkal fennálló kapcsolatát.²¹⁸ Az eltérő forrásokból származó gyakran eltérő tartalmú információkat gyakran másképp értelmezték az EVB és az Informationsbüro tisztviselői. Az eltérő helyzetértékelésből eltérő stratégia, ebből pedig sokszor konfliktus keletkezett a közös külügyminisztérium és a vezérkar között.²¹⁹ Az információk kicserélésének illetve kiértékelésének nem volt intézményes kerete sem a közös külügyminisztérium és a közös hadügyminisztérium között.²²⁰ Gyakran előfordult az is, hogy az ügynökök bevetési terepét nem a közös hadügyminisztérium vagy a vezérkar, hanem a közös külügyminisztérium határozta meg, ők pedig elsősorban a saját maguk szempontjából fontosnak tartott területekre küldték az ügynököket, amelyek nem feltétlenül egyeztek meg a közös hadügyminisztérium által fontosnak tartott területekkel.²²¹ Viszont a katonai célú ügynöki tevékenységet a közös külügyminisztérium nem volt hajlandó finanszírozni, így — miközben az Informationsbüro évi két millió korona felett rendelkezett — az ilyen jellegű tevékenységek elvégzésére sok esetben már nem jutott elég pénz.²²²

Nachrichtenabteilung des Armeoberkommandos 1914-1918

A mozgósításra vonatkozó előírásoknak megfelelően állították fel az AOK felderítő részlegét. Az AOK Nabt hatáskörébe tartozott a katonai hírszerzés és az ellenséges haderőről vezetett nyilvántartás legmagasabb szintű irányítása. Tulajdonképpen először a Nachrichtenabteilung Balkan került felállításra az Oberkommando der Balkanstreitkräfte (balkáni haderő-főparancsnokság) részeként. Ebből vált ki a Nachrichtenabteilung Russland (orosz felderítő részleg), ami az Ost-Oberkommando (OOK) (Keleti főparancsnokság) részeként 1914. VIII. 16-17-én Przemyslbe utazott.²²³ Az EVB személyi állományából 17 tiszt került át az AOK Nabt személyi állományába.²²⁴ Az AOK Nabt és az EVB eleinte egységesen Oskar HRANILOVIC von Czvetassin (*Oberst = ezredes*) vezetése alatt maradt, aki így a harctéri hírszerzésért is felelt.²²⁵ Azonban már 1914. VIII. 19-én Maximilian RONGÉT bízta meg a Nabt hírszerző és elhárító tevékenységének irányításával.²²⁶

1915. I. 1-én a Nabt már rendelkezett politikai és propaganda referenssel, szeptemberben pedig felállították a Nabt sajtóosztályát, melynek fő feladata a külföldi sajtó figyelése és a semleges országok sajtójából jelentés összeállítása volt.²²⁷ Emellett a Nabt szervezete egy Balkán, egy tolmács, egy erődítési és egy külön hírszerző csoportra tagolódott. Ezen kívül egy Manipulationsgruppe (Nyilvántartó csoport) tartozott hozzá, valamint volt egy képviselőjük a közös külügyminisztériumnál. A kezdeti létszám (17 tiszt) 1916-ig nem nagyon növekedett, ekkor 20 tiszt alkotta a Nabt személyi állományát.²²⁸ A Nabt személyi állományában 1917 elején még mindig csak 29 tiszt teljesített szolgálatot. A Nabt ekkor a katonai hírszerzés vezetőjét (Oskar HRANILOVIC von Czvetassin), helyettesét, a Nabt hírszerző és elhárító tevékenységének irányítóját (Maximilian Ronge), a helyettes vezetése és irányítása alatt álló offenzív és defenzív hírszerző-elhárító csoportokat (Kundschaftsgruppen) az orosz, olasz és a Balkán-csoportot, és a politikai csoportot foglalta magába, valamint hozzátartozott még a Manipulationsgruppe és egy regisztrátor is. Az orosz, olasz és a Balkán-csoport úgynevezett Evidenzgruppe volt, vagyis az illető államok haderejéről vezetett nyilvántartást.²²⁹ **(VIII.sz. melléklet)**

1917. III. 25-től Oskar HRANILOVIC von Czvetassin fokozatosan átadta a Nabt irányítását Maximilian RONGÉNak. Ez egyben az EVB és a Nabt fokozottabb önállósodását is eredményezte.²³⁰ Az 1917. IV. 7-én kelt 7000. számú rendelkezés határozta meg ezután a Nabt felépítését. **(IX.sz. melléklet)** A Nabt személyi állománya ekkor 29 tisztből és hivatalnokból állt.²³¹ 1917 végén az immáron Maximilian RONGE vezetése alatt álló Nabt (székhelye: Baden) jelentősen kibővült, összesen 6 csoport, azon belül 8 alcsoport alkotta. Az I. csoport volt az úgynevezett „Erkundungsgruppe”, amely aktív felderítő, hírszerző tevékenységet („Offensiver Dienst”) látott el. Ennek a csoportnak 5 osztálya, alcsoportja működött, nevezetesen az I. a. az orosz, az I. b. az olasz, az I. c. a Balkán, az I. d. az úgynevezett „Inlandgruppe”, valamint az I. e. az úgynevezett békepropaganda referatúra. Közülük az I. d. osztály elhárító feladatokat („Defensiver Dienst”) végzett. A II. csoport a rejtjel-csoport („Die Kriegs-Chiffregruppe”), aminek vezetője POKORNY Hermann volt. Ide tartozott a II. a. az olasz, a II. b. a román és a II. c. az orosz alcsoport. A III. csoport a személyzeti, a IV. az útlevel, az V. a

skandináv csoport — ami később átkerült az EVB szervezetébe —, végül a VI. a Manipulationsgruppe volt. Az útlevel csoport — amelynek vezetője kivételesen nem katona, hanem Heinrich HEIMICH személyében rendőr volt — szintén elhárító feladatokat végzett.²³² Bár nem alkotott külön csoportot, a tolmácsszolgálat a Nabt keretén belül maradt.²³³ 1918. I. 1-én az AOK Nabt szervezete Maximilian RONGE vezetése alatt (helyettese Franz NORDEGG [*Oberstleutnant* = *alezredes*], az Erkundungsgruppe főnöke) annyiban változott, hogy az Erkundungsgruppe már csak 4 alcsoportból állt, mivel a béke-propaganda referatúra megszűnt, a rejtjelcsoporton belül pedig a román helyett ekkor már Balkán alcsoport működött. Ezen kívül az EVB szervezetében egy Nabt összekötő tiszt teljesített szolgálatot. 1918. VII. 1-től az Erkundungsgruppe osztályai önállókká váltak. Emellett a Nabt egy tisztjét a közös külügyminiszterium útlevelközpontjához osztották be, létrehoztak egy tolmácsiskolát és egy különálló útlevelhivatalt.²³⁴ (X.sz. melléklet)

Az AOK Nabt képezte az I. világháború alatt a teljes katonai hírszerzés és elhárítás központját. A Nabt szervezetén belül is a legfontosabb funkciót az Erkundungsgruppe és a rejtjelcsoport látta el, mivel az általuk szerzett információk alapján döntött a legfelsőbb katonai vezetés a legfontosabb stratégiai kérdésekben.²³⁵ Úgy is fogalmazhatunk, hogy a Nabt egyfajta döntés-előkészítő funkciót is ellátott, de legalább ilyen fontos volt, hogy ellenőrizze az AOK döntéseinek végrehajtását.²³⁶ Ezt a funkciót az Osztrák-Magyar Monarchia országai, illetve az elfoglalt területeken felállított hírszerző állomások és az ott szolgálatot teljesítő mintegy 2500 tiszt és hivatalnok révén valósította meg.²³⁷ Az I. világháború alatt az osztrák-magyar katonai hírszerzés egyre magasabb színvonalon látta el feladatát. Maximilian RONGE némileg elfogult véleménye szerint talán még egy háborúban sem végeztek olyan alapos és pontos hírszerző tevékenységet, mint amit az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerzői valósítottak meg.²³⁸ Az I. világháború folyamán az információszerzés elsődleges forrásává egyértelműen a telefonok és távírók lehallgatása, a rejtjelezett küldemények megfejtése vált. Ezért kulcsfontosságú volt a rádióadások és telefonvonalak lehallgatása, valamint az, hogy ki irányítja, ki felügyeli ezt a területet. 1917 elején Maximilian RONGE megakadályozta, hogy Rudolf SCHAMSCHULA (*Generalmajor* = *vezérőrnagy*), a távírószolgálat főnöke magához vonja a rejtjelcsoportot, a tolmács- és a rációlehallgató-szolgálatot. Azonban 1917 októberében az AOK hadművelési osztálya magához vonta a keleti és a délnyugati front rációlehallgató-szolgálatát. Mivel ez a változtatás nem bizonyult hatékonynak, 1918 júniusában visszaállították az eredeti rendszert, vagyis az irányítás és a felügyelet visszakerült a Nabt szervezetébe.²³⁹ (XI.sz. melléklet)

Kitekintés: Az Abteilung IIIb szervezete

Ahhoz, hogy hiteles képet kaphassunk az EVB teljesítményéről, érdemes röviden áttekinteni a korabeli német és orosz katonai hírszerzés és elhárítás szervezetét. Ha az EVB kialakulásának folyamatát összevetjük a német katonai hírszerzés létrejöttével első látásra elég érdekes képet kapunk. Azt gondolnánk, hogy egy olyan nagyhatalom, mint a múlt századforduló Németországa, amely ráadásul két sikeres háború révén jött létre, biztosan hatékonyabb és jobban szervezett, alaposabban kiépített katonai hírszerző és elhárító apparátussal rendelkezett, mint az Osztrák-Magyar Monarchia. A források azonban nem igazolják ezt az előfeltevést. Először is, az egységes Német Birodalom csak 1871-ben jött létre, így természetesen az egységes német — és nem porosz — katonai hírszerző, elhárító szervezet kiépítése is csak ezután kezdődhetett el. A német hadvezetés azonban ekkor még nem szánta rá magát ilyen szervezet létrehozására.²⁴⁰ Csak 1889-ben hozták létre az Abteilung IIIb elnevezésű hivatalt a szárazföldi hadsereg vezérkara egyik osztályaként, amely azonban ekkor még szinte kizárólag elhárítással foglalkozott és csak 1893-tól kezdett Oroszország irányába hírszerző tevékenységet folytatni.²⁴¹

Mindezek ellenére 1906-ig Berlinben csak egy, a határon pedig csak néhány teljesen felkészületlen („unzulängliche”) inaktív tiszt állt rendelkezésre.²⁴² Ilyen körülmények között a német katonai hírszerzés a hasonló brit, francia és orosz szolgálatok mellett, de még az EVB mellett is harmadnegyedrangú szervezetnek tűnt. A német politikai vezetés azt akarta, hogy a katonai hírszerzés pusztán a szigorú értelemben vett katonai ügyekkel foglalkozzék. Ugyanakkor a katonáktól is távol állott, hogy hírszerző tevékenységük során politikai témákat érintsenek, vagy rendőri eszközökhöz folyamodjanak. Ez már csak abból a szempontból is meglepő, hogy a német Külügyi Hivatalban — az osztrák-magyar közös külügyminisztériumtól eltérően — nem volt civil (politikai) hírszerző tevékenység.²⁴³ Emellett az ellenséges hírszerző tevékenység elleni elhárítással foglalkozó szervezet sem működött.²⁴⁴ Csak 1910-től osztottak be minden „Generalkommando” állományába hírszerző tiszteket, akik együttműködtek az államhatáron tevékenykedő tisztekkel és az ellenséges kémtevékenység leleplezéséért felelős rendőrhatalósággal.²⁴⁵

A német nagyvezérkar („der Große Generalstab”) szervezetében csak 1912-ben hoztak létre kifejezetten katonai hírszerző osztályt, az Abteilung IIIb-t. A nagyvezérkar hadműveleti osztályának (Abteilung II) főnöke, Erich Friedrich Wilhelm LUDENDORFF (*Oberst* = ezredes) javaslatára Walther NICOLAI (*Major* = *őrnagy*)-ot bízták meg a katonai hírszerzés és elhárítás megszervezésével, kiépítésével.²⁴⁶ Az általa vezetett osztály foglalkozott a klasszikus hírszerző-elhárító munka mellett az ellenség megtévesztésével és szabotázsakciók lebonyolításával is.²⁴⁷ Belföldön végzendő hírszerző tevékenységre kifejezett felhatalmazást azonban csak 1917-ben kapott.²⁴⁸ Ha egy megszerzett információ katonai szempontból fontos volt, a vezérkar valamelyik, idegen hadseregekkel foglalkozó osztályára került.²⁴⁹ A hír kiértékelése itt történt. A haditengerészet számára fontos információkat a haditengerészeti hírszerzéshez továbbították, a politikai tartalmú híreket a Legfelsőbb Hadvezetés („Oberste Heeresleitung”) politikai osztályára vagy a Külügyi Hivatalba küldték.²⁵⁰ Az EVB és az Abteilung IIIb között tehát az volt az alapvető különbség, hogy az utóbbi csak és kizárólag katonai hírszerző és elhárító szervezet volt és az idegen haderőkről gyűjtött információkat négy külön részleg dolgozta fel négy vezérkari tiszt irányítása alatt, addig az EVB egyszerre volt klasszikus katonai titkosszolgálat és az idegen haderők szervezetéről, felépítéséről és működéséről információkat gyűjtő, rendszerező és azt elemző, értékelő szervezet.²⁵¹

A szövegben előforduló mozaikszavak oldása:

AOK	=	Armeeoberkommandos (Hadsereg-főparancsnokság)
BM	=	Belügyminisztérium
EVB	=	Evidenzbureau (Nyilvántartó Iroda)
GQMSt	=	Generalquartiermei-sterstab (Főszállás mesteri stáb)
KA	=	Kriegs-archiv (Hadi Levéltár)
Nabt	=	Nachrichtenabteilung (Felderítő részleg)
OOK	=	Ost-Oberkommando (Keleti Főparancsnokság)
SA	=	Österreichisches Staatsarchiv (Osztrák Állami Levéltár)
VHK	=	Védelmi Hírszerző Központ

Jegyzetek:

¹ Maximilian RONGE 1874. november 9-én született Bécsben. 1896-ban avatták hadnaggyá, 1903-ban már százados. 1907-től a Kundschaftsgruppe („Hírszerző csoport”) vezetője 1912-től őrnagy, 1914-től alezredesi rendfokozatban. 1917-től az Armeekorps Nachrichtenabteilung (a Haderő-főparancsnokság hírszerző részlege) főnöke, ezredes. 1924-ben vezérőrnagy (az információ Gerhard JAGSCHITZ professzor személyes közlése, amit ezúton is hálásan köszönök). 1934-1938 között Ausztriában a Generaldirektion für die öffentliche Sicherheit („Közbiztonsági Főigazgatóság”) szervezetén belül az Evidenzbüro vezetője. Ausztria német megszállása után 5 hónapig Bécsben, Dachauban, majd Münchenben tartják fogva. Szabadon engedik, 1953. IX. 10-én hunyt el Bécsben.

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] B. u. C. /126.

² August URBANSKI von Ostrymiecz 1866. VIII. 8-án született a dalmáciai Ragusa városában. 1885-ben avatták hadnaggyá, 1890-1892 között végezte a katonai iskolát. 1907-ben alezredesi rangban volt, 1908-1909-ben a macedóniai Üszkübben (Szkopje) teljesített szolgálatot a nemzetközi rendfenntartó erők kötelékében. 1909 és 1914 között az EVB főnöke volt, majd 1910. V. 1-től ezredes, 1917-ben altábornagy. 1919. I. 1-én nyugállományba vonult. 1950. III. 15-én hunyt el az ausztriai Thal bei Graz városában.

KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58.

³ Meg kell jegyezni, hogy URBANSKI élettörténete több változatban is fellelhető a hagyatékban. Az egyik írás, amit feltételezhetően még maga URBANSKI állított össze (bár erre vonatkozóan nincs kétséget kizáró bizonyíték) a 114-206. közötti oldalakon foglalkozik a szerzőnek az EVB élén eltöltött időszakával, míg egy 1950-ben az egykori beosztott munkatárs Gustav von HUBKA ezredes által összeállított változat ezt az időszakot a 65-94. oldalakon tárgyalja. A HUBKA által összeállított változattól — érthető okokból — kimaradtak a korábbi változatban még meglévő utalások a szabadkőműves mozgalomra, illetve a zsidóság világméretű összeesküvésére.

⁴ KISZLING 1938 júliusa és 1945 májusa között a KA igazgatója volt, ami akkoriban, Ausztria Németországhoz csatolása után mint „Heeresarchiv Wien” a német katonai levéltár részlege működött. Gedenkrede anlässlich des Begräbnisses von Generalstaatsarchivar i.R. Professor Rudolf KISZLING,

(Világhálón: http://www.peball.at/kurt/vortraege/vortraege_kiszling.htm)

KA NS Nachlaß Wolf-Schneider [WOLF-SCHNEIDER hagyatéka] B/197/6/VII. ; KA NS Nachlaß Rudolf Kiszling [KISZLING hagyatéka] B 800 Nr. 124.

⁵ KA EG 1851-1913. Geschäftsbücher, Akten.

⁶ A szakirodalomban az Evidenzbureau és az Evidenzbüro formát is használják.

KA AOK EVB Evidenzbüro.

⁷ KA KM Präs.

⁸ KÖVESS: Die Organisation und Militär-Administration der k. k. Armee. ; Idem: Die Organisation und Militär-Administration der k. k. Armee. Supplement Heft.

⁹ Organische Bestimmungen für das Heerwesen, betreffend den Generalstab vom Jahre 1875. ; Organische Bestimmungen für den Generalstab vom Jahre 1883. ; Organische Bestimmungen für den Generalstab vom Jahre 1913.

¹⁰ RONGE ; URBANSKI: 886-901.p.

¹¹ CONRAD: 449-451.p.

¹² OBERHÖFLER: 90-114.p.

¹³ WAGNER

¹⁴ Érdekesképpel megemlíthetjük, hogy REGELE a két világháború között katonai attaséként tevékenykedett Budapesten, majd 1955-ben ideiglenesen az osztrák állami levéltár igazgatója volt.

REGELE

¹⁵ REIFBERGER: Die historische Entwicklung des österr. militärischen Nachrichtendienstes, Prüfungsarbeit am Generalstabskurs des Österreichischen Bundesheeres. ; REIFBERGER: Die Entwicklung des militärischen Nachrichtenwesens in der k. u. k. Armee.

¹⁶ Szándékosan használom a „HABSBURGOK birodalma” kifejezést a „HABSBURG birodalom” helyett, mert még véletlenül sem szeretném azt a látszatot kelteni, hogy létezett volna egy alkotmányjogi, közjogi értelemben vett, a Szent Korona országait is magába foglaló egységes birodalom.

URBANITSCH — WANDRUSZKA

¹⁷ KROPAC ; PETHŐ

¹⁸ SCHÄTZ

¹⁹ KRONENBITTER

²⁰ Loc.cit. 234.p. + 244.p.

²¹ ZEINAR

²² MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ

²³ POKORNY

²⁴ ZACHAR

²⁵ PARÁDI: Az evidenzbüro. ; SZABÓ Szilárd ; SZABÓ Károly

²⁶ BODA — PARÁDI

²⁷ PARÁDI: Felderítő szolgálat az Osztrák-Magyar Monarchiában. 27-49.p. Kundschaftsdienst in der Österreichisch – Ungarischen Monarchie. 177-203.p. ; REGÉNYI: A „Felderítő-szolgálati utasítás” szakmai szemmel. 51-66.p. Die „Anleitung zum Kundschaftsdienste” aus Sich Eines experten. 205-222.p.

²⁸ Oskar REGELE nem közli könyvében, hogy miért az 1857. évet adja meg az EVB alapítási éveként. REGELE: op.cit. 78-79.p. + 1131.p.

²⁹ A levéltári források nyilván nem utalhatnak erre, hiszen azok mind 1966 előtt keletkeztek.

³⁰ Haderő alatt a szárazföldi hadsereget és a XX. század kezdetétől pedig a légierőt is értem. Szándékosan nem a *hadsereg* kifejezést használom, mivel az csak egy seregetest.

³¹ Heinrich FREIHERR von Hess vezérőrnagy (később altábornagy) 1840. VIII. 23-tól 1860. I. 31-ig volt a GQMSt. vezetője (Leiter) és nem főnöke (Chef). Majd csak 1864-től lesz főnöke GQMSt.-nak Alfred FREIHERR von Henikstein személyében. KA NS Nachlaß Rudolf Kiszling [KISZLING hagyatéka] op.cit. ; WANDRUSZKA — URBANITSCH: op.cit. 158-159.p. 165.p. ; KÖVÉSS: *Die Organisation und Militär-Administration der k. k. Armee. Supplement-Heft.* op.cit. 1.p.

³² WANDRUSZKA — URBANITSCH: op.cit. 160.p.

³³ PETHŐ: op.cit. 16.p.

³⁴ Oskar REGELE szerint 1857-ben hozták létre az EVB-t, de állítását a források egybehangzóan cáfolják, ő pedig könyvében semmilyen érveléssel nem támasztja alá ezt a dátumot.

KA GB EG 1851-1913, Band 434. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866. ; KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 110. p. ; KA NS Nachlaß Wolf-Schneider [WOLF-SCHNEIDER hagyatéka] op.cit. 444.p. ; RONGE: op.cit. 13.p. ; REIFBERGER: *Die Entwicklung des militärischen Nachrichtenwesens in der k. u. k. Armee.* op.cit. 214.p. ; PETHŐ: op.cit. 13.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 93.p.

³⁵ KA GB EG op.cit. 1851-1913, Band 434. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866.

³⁶ WANDRUSZKA — URBANITSCH: op.cit. 162.p. ; PETHŐ: op.cit. 13.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 93.p.

³⁷ A Zentral-Operationskanzlei [Központi Műveleti Iroda] az AOK II. osztályát képezte. Geschäfts-Eintheilung-der Militär-Central-Kanzlei in des Armee-Oberkommandos. [A Hadsereg-főparancsnok Központi Katonai Irodájának Számviteli Osztálya] Geschäfts-Bereich der Sektion II. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit 1850-Ende 1866. [A II. szekció számviteli területének szolgálati és szervezeti előírásai.]

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. op.cit. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 111.p.

³⁸ WANDRUSZKA — URBANITSCH: 162.p.

³⁹ WAGNER: op.cit. 139.p.

⁴⁰ - „Das Büro bildete zugleich einen integrierenden operativen Geschäftszweig des Kriegsministeriums’ *Der Bürochef war als Referent des Kundschaftsdienstes gleich den übrigen Abteilungsvorständen des Ministeriums auch dem Minister unmittelbar unterordnet.* („Az iroda a hadügyminisztérium integráns műveleti ágát alkotta. Az Iroda főnöke, mint a hírszerzésért felelős referens közvetlenül az illetékes minisztériumi osztályvezető, illetve magának a miniszternek volt alárendelve”).

KA NS Nachlaß Wolf-Schneider [WOLF-SCHNEIDER hagyatéka] op.cit. 538.p. ; WANDRUSZKA — URBANITSCH: 165.p.

- Max RONGE feljegyzései között szerepel, hogy *Ferenc József* 1861. I. 21-én elfogadta a hadügyminiszter előterjesztését egy hírszerző iroda létrehozásáról, amit azután egyesítettek az EVB-val. Erről azonban más forrás nem tudósít.

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] op.cit. 119.p.

⁴¹ „Danach ist der Vorstand des Evidenzbüros bezüglich des Kundschaftswesens mit dem Referat beim Kriegsministerium beauftragt, während er bezüglich der Evidenzgeschäfte wie bisher an das Direktionsbüro des Generalquartiermeisterstabes gewiesen bleibt. (...) In den erstgenannten Agenden verkehrt er direkt nur mit dem Leiter des Generalquartiermeisterstabes, ist diesem unmittelbar unterstellt und bildet (...) einen integrierenden operativen Geschäftszweig des Kriegsministeriums. Als Referent in Kundschaftssachen unterliegt des Evidenzbüros den Dienstvorschriften für die Abteilungsvorstände des Kriegsministeriums als verantwortlichen Referenten”. („Az EVB vezetését ezt követően megbízták a hírszerzéssel kapcsolatos jelentéstétellel, míg a nyilvántartó munka ahogy eddig, továbbra is a GQMSt főnökének irodája alatt maradt. (...) Az EVB a hírszerzés vonatkozásában közvetlenül a GQMSt vezetőjével tartotta a kapcsolatot, neki volt alárendelve és (...) a hadügyminisztérium integráns műveleti ágazatát alkotta. Az EVB mint a hírszerzési ügyekben felelős és jelentéstevő szerv a hadügyminisztérium illetékes osztálya által kiadott szolgálati szabályzatainak volt alárendelve”).

KA KM Präs. op.cit. (Central-Kanzlei [Központi Kancellária]) 762/1861. ; WAGNER: op.cit. 191.p. ; KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] op.cit. 120.p.

⁴² „Nur das Evidenz-Bureau ist mit dem Kundschaftswesen des Auslandes unmittelbar dem Kriegsminister unterstellt und hat seine diesfälligen Elaborate directe im Wege des Leiters des Generalquartiermeisterstabes an die Central-Kanzlei gelangen zu lassen, welche die weitere Vorlage besorgen wird”. („Az EVB a külföldi hírszerző tevékenység ellátása során közvetlenül a hadügyminiszternek volt alárendelve és az ilyen jellegű beszámolókat a GQMSt útján közvetlenül az uralkodó katonai irodájának kellett benyújtania, amely gondoskodott a további javaslatokról”).

KÖVÉSS: *Die Organisation und Militär-Administration der k. k. Armee.* op.cit. 21.p.

⁴³ - KÖVÉSS: *Die Organisation und Militär-Administration der k. k. Armee.* op.cit. 20.p.

- „Über alle wichtigen und gesicherten Wahrnehmungen sind schriftliche Evidenz-Rapporte zu verfassen, die über den Chef der Generalquartiermeisterstabes dem Minister zur Einsicht zugehen”. („A hadügyminiszter minden fontos és megbízható észlelésről írásos Evidenz-Rapporte révén betekintést nyert a GQMSt főnöke által”).

WAGNER: op.cit. 191.p.

⁴⁴ WAGNER: op.cit. 16.p.

⁴⁵ KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] op.cit. 126.p. + 128.p.

⁴⁶ „Seit 1865 datiert die amtliche Benennung des Stabes als »Generalstab«. („A GQMSt 1865 óta hivatalos megnevezése »vezérkar«.)

REGELE: op.cit. 33.p. ; WANDRUSZKA — URBANITSCH: op.cit. 166.p.

⁴⁷ VII. Wirkungskreis und Obliegenheiten des Chefs des Generalstabes und der Organe derselben c.) Bureaus 4. Evidenz-Bureau für Evidenzhaltung fremder Heere. Ugyanitt szerepel a „Generalstabs-Bureau” kifejezés is. Organische Bestimmungen, 1875, 1-3. ill. 11. pp. „Die hauptsächlichsten Organe des Generalstabchefs bildeten die Generalstabsbüros”. („A vezérkari főnök vezérkari irodákat hozott létre, ezek voltak a legfontosabb szervek”).

REGELE: op.cit. 77.p.

⁴⁸ WANDRUSZKA — URBANITSCH: op.cit. 374-379.p.

⁴⁹ A vezérkari főnök már 1883-tól az uralkodó közvetlen parancsnoksága alatt állt.

REGELE: op.cit. 38.p. + 61.p.

⁵⁰ „in den organischen Bestimmungen von 1913 (wurde) endgültig die teilweise Unterstellung unter den Kriegsminister als Hilfsorgan aufgehoben”. („Az 1913-as szervezeti szabályzat értelmében a vezérkar végérvényesen kikerült a hadügyminiszter alárendeltségéből”).

WANDRUSZKA — URBANITSCH: op.cit. 386.p.

⁵¹ - „§ 4. Der Geschäftsleitung in diesem Bureau wird von einem Stabsoffizier des Corps als Chef und Referant besorgt”. („4. § Az Iroda ügyeinek vezetéséről egy hadtest vezérkari tiszt gondoskodik mint főnök és jelentéstevő”).

KA GB EG op.cit. 1851-1913, Band 434. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866. Dienst-Normale für das Evidenthaltungs-Bureau fremder Armeen, [Külföldi csapatok nyilvántartó irodájának szolgálati szabályai.] 4. §

- Egyébként minden más vezérkari irodát is vezérkari tisztnek kellett vezetnie.

REGELE: op.cit. 77.p.

⁵² KA GB EG op.cit. 1851-1913, Band 434. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866. Dienst-Normale für das Evidenthaltungs-Bureau fremder Armeen, [Külföldi csapatok nyilvántartó irodájának szolgálati szabályai.] op.cit. 10. §

⁵³ KA GB EG op.cit. 1851-1913, Band 434. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866. Dienst-Normale für das Evidenthaltungs-Bureau fremder Armeen, [Külföldi csapatok nyilvántartó irodájának szolgálati szabályai.] op.cit. 11. § ; KA GB EG Die Berichterstattung, Dienst-Instruction für das Evidenz-Bureau vom Jahre 1886. [Jelentési kötelezettség és szolgálati utasítás a Nyilvántartó Iroda számára 1886.] ; KA EG 1851-1913 Akten, Karton 989.

⁵⁴ Ilyen rendelkezés a korábbi szervezeti előírásokban nem szerepelt.

Organische Bestimmungen für den Generalstab vom Jahre 1913. op.cit. 1.p.

⁵⁵ „Die dem Chef des Generalstabes obliegenden Dienstes-Geschäfte werden unter seiner Leitung in nachstehenden Bureaus bearbeitet”. („A vezérkari főnök a hatáskörébe tartozó szolgálati ügyeket a neki alárendelt irodák révén végzi”).

Organische Bestimmungen für das Heerwesen, betreffend den Generalstab vom Jahre 1875. op.cit. 3.p.

⁵⁶ - „Alle Anträge bezüglich der vom Chef des Generalstabes zu treffenden Verfügungen trugen die Paraphe des Chefs des Evidenzbureaus, der im wichtigeren Angelegenheiten des Kundschaftsressorts dem Chef des Generalstabes persönlich Vortrag hielt”. („Minden javaslat, ami a vezérkari főnök rendelkezéseit érintette, tartalmazta az EVB főnöke aláírását, aki a hírszerzéssel kapcsolatos fontosabb ügyekben személyesen tett neki javaslatot”).

URBANSKI: op.cit. 890.p.

- „Es hatte zum Unterschied von anderen Staaten nur der Chef des Evidenzbüros für alle nachrichtendienstlichen Angelegenheiten 'direktes Vortragsrecht' beim Chef des Generalstabes”. („Eltérően más államoktól, minden hírszerzési ügyre kiterjedő közvetlen javaslatot csak az EVB főnöke tehetett a vezérkar főnökének”).

REIFBERGER: Die historische Entwicklung des österr. militärischen Nachrichtendienstes, Prüfungsarbeit am Generalstabskurs des Österreichischen Bundesheeres. op.cit. 18.p. ; SCHATZ: op.cit. 97.p.

⁵⁷ August URBANSKI azt is hozzáteszi, hogy Franz CONRAD sohasem érdeklődött az EVB könyvelése iránt.

KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékirata.] 115-116.p.

⁵⁸ KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] op.cit. 120.p.

⁵⁹ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Dienst-Instruction für das Evidenzbureau 1876 [Szolgálati utasítás az Evidenzbüro számára 1876].

⁶⁰ KA EG 1851-1913 Akten, Karton 989. op.cit.

⁶¹ Loc.cit.

⁶² „Der direkte Zugang zum Monarchen den Conrad durch das Vortragsrecht in operativen Angelegenheiten besaß, machte die Berichte des Evidenzbüros zu einem potenziellen Instrument der Einflußnahme auf Franz Joseph”. („Azzal, hogy Conrad a műveleti ügyekben közvetlenül tehetett javaslatot az uralkodónak, az EVB jelentéseit potenciális befolyásszerző intézménnyé tették Ferenc József tekintetében”).

KRONENBITTER: 245.p.

⁶³ „Schon um die Jahreswende 1907/08 kam es zu Differenzen zwischen dem Generalstab und dem Kriegsministerium, wo die Befürchtung bestand, die direkten Kontakte zwischen nachgeordneten Kundschaftsstellen und den Generalstabsteilungen der Korpskommandos könnte das Ministerium vom Informationsfluß ausschalten”. („A hadügy- és külügyminisztérium között már 1907/08 fordulóján nézeteltérések támadtak, aminek következtében fennállt a veszély, hogy az alárendelt hírszerző-állomások és a hadtest-parancsnokságok közötti közvetlen kapcsolatot a minisztérium megszüntetheti”).

Loc.cit. 243.p.

⁶⁴ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Dienst-Instruction für das Evidenzbureau 1876 [Szolgálati utasítás az Evidenzbüro számára 1876] Karton 989.

⁶⁵ Feltehetően ez játszott közre abban, hogy az EVB mindenkori helyettese később a hírszerző csoport (Kundschaftsgruppe) élén állt.

Loc.cit.

⁶⁶ KA GB EG op.cit. 1851-1913, Band 434. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866. Dienst-Normale für das Evidenthaltungs-Bureau fremder Armeen, [Külföldi csapatok nyilvántartó irodájának szolgálati szabályai.] 1. §

⁶⁷ Szemléltetés, nyilvántartás.

GYÖRKÖSY: 203.p. ; BAKOS: 209.p.

⁶⁸ Az AOK II. részlege az „Operations-Kanzlei”, míg a III. az „Administration” nevet viselte. Korábban volt már róla szó, hogy háború esetén az EVB a (Zentral) Operations-Kanzlei szervezetéhez kerülne. Geschäfts-Eintheilung-der Militär-Central-Kanzlei in des Armeo-Oberkommandos. Geschäfts-Bereich der Sektion II.

KA GB EG op.cit.1851-1913, Band 434. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866.

⁶⁹ KA GB EG op.cit.1851-1913. Manipulations-Vorschriften in Diesseitigen Bureau [Az iroda működési utasítások]. 1850-Ende 1866.

⁷⁰ „Der Kundschaftsdienst war nur für den Krieg vorgesehen”. („Hírszerzés csak háború esetére”)

KA GB EG op.cit. 1851-1913, Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866. Dienst-Normale für das Evidenzhaltungs-Bureau fremder Armeen, [Külföldi csapatok nyilvántartó irodájának szolgálati szabályai.] 3. § ; KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] op.cit. 110.p.

⁷¹ KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] op.cit. „Kundschaftsdienst nur im Krieg”. („Hírszerzés csak háború esetére”) 115. p.

⁷² KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] op.cit. „Evidenzhaltung der Heere und Besorgung des Kundschaftswesens”. [„Szárazföldi seregek nyilvántartása és a hírszerzésről való gondoskodás”] 118.p. ; RONGE: op.cit. 13.p.

⁷³ - KA KM Präs. op.cit. (CK) 217/1 418/1861. idézi WAGNER: op.cit. 190.p.

- Erre vonatkozóan a hadügyminisztérium 1861. március 10-én kibocsátott egy utasítást („Bestimmungen für den Wirkungskreis des Evidenzbureaus infolge der ihm zugewiesenen Zentralleitung der militärischen Kundschaftsdienst”).

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 120.p.

⁷⁴ WANDRUSZKA — URBANITSCH: op.cit. 156-157.p. ; PETHŐ: op.cit. 13.p.

⁷⁵ KA NS Nachlaß Wolf-Schneider [WOLF-SCHNEIDER hagyatéka] op.cit. 445.p. ; RONGE: op.cit. 14.p. ; PETHŐ: op.cit. 14.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 93.p.

⁷⁶ „gänzlich eingestellt”. („teljesen leállt”)

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 130.p.

⁷⁷ Anleitung zum Kundschaftsdienst im Frieden, 1872. Reifberger pontatlanul írja, hogy 1873 után állították le a katonai hírszerzést: „Sinnigerweise wurde dann 1873 die Fortführung des militärischen Kundschaftsdienstes im Frieden aus Ersparungsgründen abgeschafft”. („Ennek megfelelően 1873 után a katonai hírszerző tevékenységet takarékosági okokból megszüntették”).

REIFBERGER: *Die historische Entwicklung des österr. militärischen Nachrichtendienstes, Prüfungsarbeit am Generalstabkurs des Österreichischen Bundesheeres.* op.cit. 8.p. ; PETHŐ: op.cit. 14.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 94.p. Hiszen az Anleitung is 1872-ből származik, tehát az 1873-as dátum pontatlan.

⁷⁸ „Es wurden evidentgehalten: Deutschland, Rußland, Frankreich, Italien, England, Griechenland, Rumänien, Serbien, Bulgarien, Schweiz”. („A nyilvántartó tevékenység Németországra, Oroszországra, Franciaországra, Olaszországra, Angliára, Romániára, Szerbiára, Bulgáriára és Svájcra vonatkozik”).

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 144.p. ; REIFBERGER: *Die historische Entwicklung des österr. militärischen Nachrichtendienstes, Prüfungsarbeit am Generalstabkurs des Österreichischen Bundesheeres.* op.cit. 8.p.

⁷⁹ - „In den Pflichtkreis des Evidenzbüros fiel auch der militärische Kundschaftsdienst”. („Az EVB feladatkörébe tartozott a katonai hírszerzés is”).

KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Dienst-Instruction für das Evidenzbureau 1876 [Szolgálati utasítás a Nyilvántartóiroda számára 1876]. ; URBANSKI: 163.p.

- „Das Evidenzbüro war auch für den Kundschafterdienst zuständig”. („Az EVB volt az illetékes a katonai hírszerzésért is”)

WANDRUSZKA — URBANITSCH: 377.p.

⁸⁰ *Anleitung für den militärischen Kundschaftsdienst im Frieden 1889.*

⁸¹ „ausschliesslich auf den Kundschaftsdienst gegen Rußland zugeschnitten. (...) Kundschaftsdienst wurde betrieben gegen: Rußland, Rumänien, Türkei, Italien, Serbien, Montenegro”. („kizárólag az Oroszország elleni hírszerzés /.../ Hírszerzés folyt Oroszország, Románia, Törökország, Olaszország, Szerbia, Montenegró ellen”).

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. 158-161.p.

⁸² Loc.cit. 122.p. +161.p. ; REIFBERGER: *Die Entwicklung des militärischen Nachrichtenwesens in der k. u. k. Armee.* op.cit. 215.p.

⁸³ „Ab den neunziger Jahren des 19. Jahrhunderts begann notgedrungen eine immer umfangreicher werdende nachrichtendienstliche Abwehrarbeit das Evidenzbureau zu beschäftigen, womit sich neben dem Offensive Kundschaftsdienst, also der eigenen militärischen Spionage, der Defensive Kundschaftsdienst etablierte, die Spionageabwehr”. („Az EVB-ban a XIX. század kilencvenes éveitől kényszerűségből megkezdődött az átfogóbbá váló elhárító tevékenység, vagyis az EVB a hírszerzés és katonai kémkedés mellett már elhárító tevékenységet is folytatott”) PETHŐ: op.cit. 17.p. ; OBERHÖFLER: op.cit. 92.p. ; KROPAC: op.cit. 152.p.

⁸⁴ KA NS Nachlaß Wolf-Schneider [WOLF-SCHNEIDER hagyatéka] op.cit. 197/6/IX. ; PETHŐ: op.cit. 19.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 98.p. ; ZEINAR: op.cit. 559-560.p.

⁸⁵ „alle jene Verhältnisse und Eigenthümlichkeiten der fremden Armeen, welche zur gründlichen Beurtheilung und Berechnung ihrer eventuellen Kriegsbereitschaft erforderlich sind”. („Az idegen haderő mindazon viszonyait és sajátosságait, amelyek az aktuális felkészültségük szempontjából alapvetően számításba kell venni”)

KA GB EG op.cit. 1850-1866, Band 434. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866. Dienst-Normale für das Evidenzhaltungs-Bureau fremder Armeen, [Külföldi csapatok nyilvántartó irodájának szolgálati szabályai.] 2. §

⁸⁶ „Anlage und Evidenthaltung der über die Einrichtung fremder Heere, Marine; zu verfassenden Mémoires durch Vormerkung allen organisatorischen und materiellen (...) Verhältnisse sowie der Veränderungen in diesem Heere, Marinen”. („Idegen hadsereg és haditengerészeti nyilvántartása, ezeknek minden szervezeti és anyagi viszonyairól, illetve ezek változásairól emlékeztető elkészítése”)

KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Dienst-Instruction für das Evidenzbureau 1876 [Szolgálati utasítás az Evidenzbüro számára 1876]. ; KA EG 1851-1913, Akten, Karton 989. Arbeiten des Bureaus. Die Bereichterschaftung Dienst-Instruction für das Evidenzbureau vom Jahre 1886. [Irodai munkák. Jelentési kötelezettség és szolgálati utasítások a Nyilvántartóiroda számára 1886.]

⁸⁷ „IV. 6. Das Evidenzbureau führt die Evidenz fremder Heere und des ausländische Befestigungswesens”. („Az EVB nyilvántartást vezet az idegen haderókról és külföldi erődítményekről”)

Organische Bestimmungen für den Generalstab vom Jahre 1913. op.cit. 1.p. ; REGELE: op.cit. 80.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 93.p. ; ZEINAR: op.cit. 559.p.

⁸⁸ SCHÄTZ: op.cit. 97.p.

⁸⁹ MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ: op.cit. 72.p.

⁹⁰ „Sehr häufig ereignete sich, daß Conrad im Zusammenhang mit einer eben mit Oberst Metzger (a vezérkar hadműveleti osztályvezetője Conrad vezérkari főnöksége idején) besprochenen organisatorischen Massnahme den Vergleich mit den Einrichtungen in den fremden Armeen anstellen wollte”. („Igen gyakran előfordult, hogy Conrad és Metzger ezredes egy tervezett intézkedést egy idegen hadsereg hasonló intézményével kívánta összehasonlíttani”)

KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. op.cit. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékirata.] 116.p. ; KA GB EG op.cit. 1851-1913, Band 434. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866. Dienst-Normale für das Evidenthaltungs-Bureau fremder Armeen, [Külföldi csapatok nyilvántartó irodájának szolgálati szabályai.] 5. § ; KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Dienst-Instruction für das Evidenzbureau 1876 [Szolgálati utasítás az Evidenzbüro számára 1876]. ; KA GB EG op.cit. Aufgabe des Bureaus, Dienst-Instruction für das Evidenz-Bureau vom Jahre 1886. [Az Iroda feladatai. Szolgálati utasítás a Nyilvántartó Iroda számára 1886.] ; KA EG op.cit. 1851-1913 Akten, Karton 989. ; URBANSKI: op.cit. 886.p.

⁹¹ KA GB EG op.cit. 1851-1913. Manipulations-Vorschriften in Diesseiten Bureau [Az iroda működési utasítások]. 1850-Ende 1866. ; KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Dienst-Instruction für das Evidenzbureau 1876 [Szolgálati utasítás az Evidenzbüro számára 1876]. ; KA EG op.cit. 1851-1913, Akten, Karton 989. Arbeiten des Bureaus. Dienst-Instruction für das Evidenzbureau vom Jahre 1886. [Irodai munkák. Jelentési kötelezettség és szolgálati utasítás a Nyilvántartó Iroda számára 1886.]

⁹² KA GB EG op.cit. 1851-1913. Manipulations-Vorschriften in Diesseiten Bureau [Az iroda működési utasítások]. 1850-Ende 1866.

⁹³ „Die Manipulationsgruppe versah den geheimen Kanzleidienst”. [Az ügykezelő csoport gondoskodott a hivatal adminisztrációjáról]

SCHÄTZ: op.cit. 97.p. ; RONGE: op.cit. ; PETHŐ: op.cit. 20.p.

⁹⁴ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Dienst-Instruction für das Evidenzbureau 1876 [Szolgálati utasítás az Evidenzbüro számára 1876]. ; KA GB EG op.cit. Aufgabe des Bureaus, Dienst-Instruction für das Evidenz-Bureau vom Jahre 1886. [Az Iroda feladatai. Szolgálati utasítás a Nyilvántartó Iroda számára 1886.] ; KA EG op.cit. 1851-1913, Akten, Karton 989. Arbeiten des Bureaus. Dienst-Instruction für das Evidenz-Bureau vom Jahre 1886. [Irodai munkák. Jelentési kötelezettség és szolgálati utasítás a Nyilvántartó Iroda számára 1886.]

⁹⁵ „der in vielen Belangen dieses Dienstzweiges ein selbständiges Verfügungsrecht hatte”. („aki ezen a területen önállóan tevékenykedett”)

URBANSKI: op.cit. 890.p.

⁹⁶ „Aufgabe des Evidenzbüros war die Orientierung des Chefs des Generalstabes über die Machtfaktoren der fremden Staaten”. [„Az EVB főnöke hatáskörébe tartozott az is, hogy orientálja a vezérkari főnököt az idegen államok hatalmi tényezőiről] ; KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. op.cit. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékirata.] 114.p.

⁹⁷ - „In diesem Zeitraum (1860-1866) wurde vor allem die grundlegende Evidenthaltung fremder Heere durch die erweiterte Systematisierung von Dienstposten für Militärattachés gefördert, deren Bericht im Rahmen der offenen Beschaffung eine wichtige Beurteilungsgrundlage wurden”. [„Az 1860-1866 közti időszakban mindenekelőtt arra törekedtek, hogy a katonai attasék egyfajta bővebb és rendszerezett nyilvántartást vezessenek az idegen haderókról, az erről szóló jelentés fontos alap volt a kiértékelés során”].

REIFBERGER: Die Entwicklung des mi-litärischen Nachrichtenwesens in der k. u. k. Armee. op.cit. 214.p.

„Die offene Beschaffung von Nachrichten besorgten die Militärattachés in Berlin, Rom und Paris (zugleich auch für Belgien), London, St. Petersburg, Bern, Stockholm (auch für Norwegen und Dänemark), Konstantinopel (mitakkreditiert auch in Griechenland), Bukarest, Sofia, Belgrad, Cetinje und Tokio (zugleich für China)”. („A katonai attasék nyílt forrásokból szereztek információkat Berlinben, Rómában és Párizsban /ez utóbbi Belgiumba is akkreditálva volt/, Londonban, Szentpétervárott, Bernben, Stockholmban /Norvégiába és Dániába is akkreditálva volt/, Konstantinápolyban /Görögországba is akkreditálva volt/, Bukarestben, Szófiában, Belgrádban, Cetinjében és Tokióban /Kínába is akkreditálva volt/”)

ZEINAR: op.cit. 559.p. ; OBERHÖFLER: op.cit. 92.p.

⁹⁸ Verarbeitung der militärdiplomatischen Berichte”. [„katonadiplomáciai jelentések feldolgozása”]

REGELE: op.cit. 80.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 93.p. ; WAGNER: op.cit. 191.p. ; KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékirata.] 69.p.

⁹⁹ URBANSKI: op.cit. 890.p.

¹⁰⁰ KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékirata.] 114.p.

¹⁰¹ CONRAD: op.cit. 449-450.p. ; RONGE: op.cit. 28.p. ; ZEINAR: op.cit. 559.p.

¹⁰² KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 167.p.

¹⁰³ Loc.cit. 166.p. ; URBANSKI: op.cit. 889.p. ; PETHŐ: op.cit. 25.p.

¹⁰⁴ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 119. p. ; WAGNER: op.cit. 191.p.

¹⁰⁵ - KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Dienst-Instruction für das Evidenzbureau 1876 [Szolgálati utasítás az Evidenzbüro számára 1876].

- „die für diesen Dienst bei der Armee im Felde nöthigen Materialien und Befehle für den Fall einer Mobilisierung vorzubereiten und Anträge zu stellen, daß die höheren Kommanden bei der Armee im Felde mit den erforderlichen Mitteln theilhaft werden falls sie Kundschafts-Dienst ausüben sollen”. [„a szárazföldi hadsereg mozgósítása esetén szükséges anyagokat és parancsokat a szolgálat számára előkészíteni és javaslatokat benyújtani, hogy a szárazföldi hadsereg magasabb parancsnokságai legyenek látva megfelelő eszközökkel, ha hírszerző tevékenységet kívánnának folytatni”]

KA GB EG Die Berichterstattung, Dienst-Instruction für das Evidenz-Bureau vom Jahre 1886. [Jelentési kötelezettség és szolgálati utasítás a Nyilvántartó Iroda számára 1886.] ; KA EG op.cit. 1851-1913 Akten, Karton 989. ; ZEINAR: 559.p.

¹⁰⁶ KRONENBITTER: op.cit. 240.p.

¹⁰⁷ RONGE: op.cit. 52.p.

¹⁰⁸ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 138.p. ; KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 164.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 95.p.

¹⁰⁹ - „In den Evidenzgruppen wurde die Kenntnis über die fremden Wehrmächte durch eine ständige sorgsame Sammelarbeit erweitert”. [„Az idegen véderőkre vonatkozó ismeretek állandó gondos gyűjtőmunka révén gyarapodtak a nyilvántartó csoportokban”].

URBANSKI: op.cit. 888.p. ; CONRAD: op.cit. 450.p. ; KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] 115.p.

- „Die Referate der verschiedenen Gruppen, das Studium der wichtigeren Angelegenheiten, Besprechungen mit anderen Bürochefs, auch Kommissionen und Prüfungen nahmen die Zeit bis 15 Uhr in Anspruch dann erst wurde ich zum Rapport beim Chef des Generalstabes gerufen, der sich mitunter auf eine halbe Stunde, viel häufiger jedoch auf zwei bis drei Stunden erstreckte”. [„Délután három óráig tartott a különféle nyilvántartó csoportok beszámolója, a fontosabb ügyek tanulmányozása, más irodák főnökeivel való megbeszélés, bizottságok és vizsgálatok, majd jelentéstételre hivatott a vezérkari főnök, ami olykor fél órát, de inkább két-három órát tartott”]

KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. 67.p. + 69.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 95-97.p.

¹¹⁰ URBANSKI: op.cit. 887.p. ; PETHŐ: op.cit. 20.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 97.p.

¹¹¹ MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ: op.cit. 69.p.

¹¹² KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. 66.p.

¹¹³ Egyes tiszték elmeséléséből értesültem, hogy ott a cél érdekében (állam vagy párt védelme) eszközeikben cseppet sem voltak válogatósak. Minden lelki és testi kínzást alkalmaztak, mely a célhoz vezetett. Az volt a benyomásom, hogy erre a szolgálatra csak erkölcsileg romlott, minden gazságra képes egyének alkalmasak”.

POKORNY: op.cit.

¹¹⁴ Feladata többek között az állam –és hadseregelles propaganda összegyűjtése, értékelése, illetve jelentéstétel a civil és katonai hatóságok számára. Ezek a jelentések gyakran képezték parlamenti interpellációkra adott válaszok alapját.

KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] Tüchtigkeits des Evidenzbureaus des Generalstabes. Beitrag der P. Gruppe. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának tevékenysége. Hozzájárulás a személyi csoporthoz.]

¹¹⁵ „A hadifogolyposta cenzúrája. Ez a hivatal a belvárosban volt elhelyezve, nagy személyzettel rendelkezett, nyelvtudósokkal, írásszakértőkkel, rajzolókkal, vegyészekkel, valamint egy jól felszerelt laboratóriummal. Feladata az volt, hogy a hadifoglyokhoz beérkező és tőlük feladott levelezést cenzúrázza. Ezek az orosz és az olasz hadseregre, az ország hangulatára, valamint az ellenséges csapatok tábori postaszámaira vonatkozó minden adatot nyilvántartottak. A kívánatos adatok beszerzése céljából a feladott levelezőlapokat írásszakértők megfelelő kérdésekkel egészítették ki, vagy új lapokat hamisítottak”.

POKORNY: op.cit.

¹¹⁶ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Ressortinteilung. [Szervezeti besorolás.]

¹¹⁷ - 1918. VII. 1-től felállítottak egy K jelzésű referatúrát, amely a pénztárral, a fotókkal, a naplóvezetéssel és a Nabt-tal való kapcsolattartással lett megbízva.

Loc.cit.

- „Irodámhoz többféle osztály tartozott: 1. a velünk nem közvetlenül harcban álló és a semleges hadseregek nyilván-tar-tása; 2. a politikai nyilvántartás, az államellenes megmozdulások és ezekben az exponált személyek nyilvántartása. Amikor a megbízhatatlan csehek lajstromát megláttam, feltettem a kérdést, hogy nem volna-e egyszerűbb a megbízhatókról egy vékony füzetet tartani. Ehhez az osztályhoz tartoztak az osztrák parlamentből kapott információk, melyeket a rendőrség egyik bizalmas közege juttatott el. Megjegyzem, hogy egyszer, mint néző, végig figyeltem egy parlamenti ülést. A kiabálások, düh-kitörések, a fegyelmezetlen viselkedés és a képviselők modora undorító látványt nyújtottak”.

POKORNY: op.cit.

¹¹⁸ - Protokoll über die Konferenz „Schaffung der Zentral –und Hauptstellen für den defensiven Kundschaftsdienst”, im Mai 1914, [Elhárítás létrehozása a felderítő szolgálat központi- és fő állomásain. című konferencia jegyzőkönyve 1914. V.]

KA KM Präs 40-12, 12/6. 2. p.

- A megbeszélés Bécsben, 1914. V. 18-án zajlott. „Dies kam der Spionageabwehr zugute, deren Aufwand die personellen und finanziellen Möglichkeiten des militärischen Nachrichtenapparates überschritt und nur in Zusammenarbeit mit zivilen Behörden einigermaßen erfolgsversprechend betrieben werden konnte”. [„Ez jól jött a kémelhárításnak, melynek kiadásai a katonai hírszerzés személyzeti és pénzügyi lehetőségeit túllépték és csak a civil hatóságokkal való együttműködés révén kecsegtetett némi eredménnyel”]

KRONENBITTER: op.cit. 234.p.

- „Die Spionageabwehr sollte also bei Aufrechterhaltung eines engen Kontaktes mit dem Evidenzbüro Sache der Exekutive werden”. („A kémelhárítás tehát az EVB-val való szoros együttműködéssel lehetett végrehajtani”)

MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ: op.cit. 117.p.

¹¹⁹ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] 161.p. ; ZEINAR: op.cit. 560.p.

¹²⁰ KRONENBITTER: op.cit. 234.p.

¹²¹ Az V. ügyosztály a BM rendőri főosztálya volt. Ennek megfelelően a hírszerző központ megnevezése: BM — Rendőri főosztály — védelmi hírszerző központ.

KA KM Präs 40-12/2.

¹²² Loc.cit. 40-12/3.

¹²³ KRONENBITTER: op.cit. 234.p.

¹²⁴ „Von nun als Prinzip: Spionagefälle von Zivilpersonen bearbeiten die Zivilstellen, von Militärpersonen die Militärstellen”. („Elviekben tehát: civil kémügyek a civil állomásoké, katonaiak a katonaiaké”)

KA KM Protokoll, 2-3.p.

¹²⁵ - A Zentralstelle (Központi Állomás) = „Evidenzstelle” (Nyilvántartó Állomás), míg a Hauptstelle (Főállomás) = „Ezekutivstelle”. (Végrehajtó Állomás).

KA KM Protokoll, 3. + 15.p.

- „Die Zentralevidenz, also vor allem die karteimäßige Erfassung von Spionen beziehungsweise spionageverdächtigen Personen, sollte in der Polizeidirektion in Wien konzentriert werden”. („A kémek, kémgyanus személyek kartotékos központi nyilvántartását a bécsi rendőr-igazgatóság vezette”)

MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ: 117.p.

¹²⁶ „Verhütung von Publikationen über Spionageangelegenheiten”. („kémügyek nyilvánosságra hozásának megakadályozása”)

KA KM Protokoll, 3.p.

¹²⁷ „Erkundungen im Ausland bei Spionagefällen”. („kémügyekben történő eljárás külföldön”)

KA KM op.cit. Protokoll, 3.p.

¹²⁸ Az osztrák belügyminisztérium a Reichsratban képviselt királyságok és országok számára 1914. V. 25-én kibocsátott 5319.sz. rendelete („Erlaß”) hozta létre a „Zentralevidenzstelle für den defensiven Kundschaftsdienst” elnevezésű szervezetet. A cs. kir. belügyminisztérium 1915. IV. 15-i 6820.sz. rendelete a hivatal elnevezését egyszerűen a „Zentralstelle” névre változtatta meg, majd betagolták a k. k. Polizeidirektion Präsidialbüro államrendőrségi referatúrájába. Végül 1917. II. 26-án az osztrák belügyminisztérium 2616. sz. rendeletével a hivatal elnevezését „Zentralstelle für den Spionageabwehrdienst” névre változtatta.

KA KM op.cit. Protokoll, 4. p. ; HHStA PA XL Interna 242 Liasse II. 5-9, III-IV.

¹²⁹ Mint láttuk, a védelmi hírszerző központot már április 1-ei hatállyal felállították.

KA KM op.cit. Protokoll, 8-10.p.

¹³⁰ A megbeszélést követően a horvát bán levelet írt Alexander FREIHERR von Krobotin (1849-1933) tábornagy közös hadügyminiszternek, amelyben kérte, hogy a zágrábi Zentralstelle költségeit a közös hadügyminisztérium viselje. Krobotin leszögezte, hogy erre semmilyen lehetőség sincs.

KA KM op.cit. Präs 40-12/5/2.

¹³¹ KA KM op.cit. Protokoll, 11.p. ; OBERHÖFLER: op.cit. 92.p. ; RONGE: op.cit. 81.p. ; PETHŐ: op.cit. 258-259.p.

¹³² E két szervezet „aufmerksam jede nationalistische und gegen den Monarchen wie gegen die militärische und die Staatsführung gerichtete Äußerung registrierte”. („figyelemmel kísért minden nacionalista és a Monarchia ellen irányuló, valamint a katonai és állami vezetés elleni kijelentést”)

PETHŐ: op.cit. 57.p. + 130.p.

¹³³ SCHÄTZ: op.cit. 95.p. ; KRONENBITTER: op.cit. 235.p.

¹³⁴ KA GB EG 1851-1913, Band 434. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866.

¹³⁵ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Dienst-Instruction für das Evidenzbureau 1876 [Szolgálati utasítás az Evidenzbüro számára 1876].

¹³⁶ RONGE: op.cit. 17.p.

¹³⁷ Anleitung für den militärischen Kundschaftsdienst im Frieden 1889. §. 2.

¹³⁸ - Vezérkari állományban: 1887-1890 Edmund KRULISCH százados, 1890-1893 Valerian MIKULICZ százados, 1893-1895 Anton LIPOSCAK százados, 1895-1898 Eduard BÖLTZ százados, 1898-1900 Wilhelm FRIEHERR von Foullon de Norbeeck százados, 1900-1905 Alfred REDL százados, 1905-1907 Eugen MÜLLER százados, 1907-1917 Maximilian RONGE százados, később őrnagy. Csapatállományban 1885-1892 Nikolaus Graf BAYARD de Volo százados 1892-1914 Julian DZIKOWSKI százados.

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 161. p.

- RONGE 1907. november 12-től volt a hírszerző csoport vezetője.

RONGE: op.cit. 27.p. ; MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ: op.cit. 65.p.

¹³⁹ - KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 198. p. ; PETHŐ: op.cit. 19.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 97.p.

- OBERHÖFLER szerint eredetileg csak a Kundschaftsgruppe, valamint az orosz, az olasz és a Balkán-csoport létezett.

OBERHÖFLER: op.cit. 92.p.

Ez a megállapítás azonban téves, hiszen mint láttuk, az. EVB-n belül eredetileg nem volt semmilyen csoport. REIFBERGER angol-japán csoportról ír.

REIFBERGER: op.cit. 18.p.

¹⁴⁰ Az erődítési csoport korábban is működött, csak nem az EVB-ban, hanem a Hadmérnöki Bizottságban (Technische Militärkomitee).

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 221. p. ; RONGE: op.cit. 27.p.

Könyvében RONGE az erődítési csoport megszervezését érdekes módon 1912-re teszi. Valószínűleg a tüzérségi csoport felállításával keverte össze.

RONGE: 57.p. ; URBANSKI: op.cit. 887.p. ; PETHŐ: op.cit. 20-22.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 97-98.p. ; KRONENBITTER: op.cit. 239.p.

Emellett voltak tiszték, akik a skandináv államok, Belgium, Hollandia, valamint a legfontosabb tengerentúli országok katonai erejéről gyűjtöttek adatokat.

KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschal-leutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 114 p.

¹⁴¹ KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschal-leutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 114 p. ; PETHŐ: op.cit. 22.p.

RONGE feljegyzéseiben olvasható, hogy 1914. VII. 28-tól az EVB rendelkezett egy „Freiwillige Automobilisten” nevű csoporttal is.

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] op.cit. Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 237.p.

¹⁴² MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ: op.cit. 65.p.

¹⁴³ „Im Verlaufe der hohen Inanspruchnahme des Evidenzbureaus in den fünf Jahren vor Kriegsausbruch hat die Praxis erwiesen, daß das Evidenzbureau zu viel Agenden in sich vereinigte und die Zerlegung der Agenden nach dem Beispiel der deutschen Organisation berechtigt gewesen wäre”. [„A háborút megelőző 5 évben az EVB túlzott igénybevétele azt bizonyította, hogy helyesebb lenne a német minta alapján az ügyeket felosztani”]

PETHŐ: op.cit. 22.p. ; RONGE: op.cit. 83.p. ; URBANSKI: op.cit. 888.p.

¹⁴⁴ „So reihte sich letzterer organisch in die Gesamtaufgabe des Evidenzdienstes; er wurde nicht zum Selbstzweck, sondern blieb ein Glied in der Kette des Evidenzapparates”. [„szervesen illeszkedett a nyilvántartó szolgálathoz, a hírszerző apparátus kötelékének része maradt”]

KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschal-leutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 115.p. ; URBANSKI: op.cit. 890.p.

¹⁴⁵ „weil man nicht unumschränkt von der Sinnhaftigkeit des Vorhabens überzeugt war”. [„nem voltak teljesen meggyőződve a terv ésszerűségéről”]

PETHŐ: op.cit. 22.p.

¹⁴⁶ „Einzig der Kundschaftsdienst sollte separat weiterbestehen während ansonsten die offene Nachrichtenbeschaffung und Informationsauswertung vollständig nach den vorzubereitenden Kriegsfälle ausgerichtet werden sollte”. [„Egyedül a titkos hírszerző szolgálat maradt volna változatlan, a nyilvános forrásokból dolgozó szolgálat és az információk kiértékelése teljes mértékben a háborús előkészületek számára előírt rendben működött volna tovább”]. A hadműveleti, az országleíró és a vasúti ügyek osztálya is foglalkozott információgyűjtéssel és kiértékeléssel.

KRONENBITTER: op.cit. 240-241.p.

¹⁴⁷ RONGE: op.cit. 57.p.

¹⁴⁸ KRONENBITTER: op.cit. 241.p.

¹⁴⁹ „Meine Kundschaftsgruppe gliederte sich in die russische, italienische und Balkan-Erkundungsgruppe, die Chiffre-, Defensiv- Photo- und Manipulationsgruppe”. [„A hírszerző csoportom orosz, olasz és Balkán felderítő-csoportra, valamint rejtjel-, elhárító-, fotó- és ügykezelő-csoportra tagolódott”]

RONGE: op.cit. 57.p. ; KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 228.p.

¹⁵⁰ SCHÄTZ: op.cit. 98.p.

¹⁵¹ RONGE: op.cit. 57.p.

„Die 'Referenten' bei den Erkundungsgruppen mußten zuvor mindestens ein halbes Jahr in den entsprechenden Evidenzgruppe bearbeitet haben, um 'Einblick in die betreffende Heeresverhältnisse zu erhalten’”. [„Mielőtt valaki a felderítő csoportokhoz került volna referensként, előtte legalább fél évet el kellett töltenie egy megfelelő nyilvántartó csoportnál, hogy az adott hadsereg viszonyairól betekintést nyerhessen”]

PETHŐ: op.cit. 22.p.

¹⁵² - SCHÄTZ: op.cit. 99.p.

- „Elhelyezése a Hadügyminisztérium Duna-csatornára néző magasföldszintjén volt. Sarokszobám pazarul volt berendezve, a parkett szürke posztóval bevonva interurbán. Íróasztalom alatt egy titkos gomb volt, hogy segédisztém révén a kellemetlen látogatómtól bármikor megszabadulhassak, külön toalett-fülkével. Két bejárata volt, egy a segédisztém szobán keresztül. Három telefonom volt: belső, városi és interurbán. Íróasztalom alatt egy titkos gomb volt, hogy segédisztém révén a kellemetlen látogatómtól bármikor megszabadulhassak. (...) A nem bennfentes látogatót egy külön szobába vezették, és hellyel kínálták. A fali könyvszekrényen elhelyezett egyik könyvbe volt szerelve egy fényképezőgép objektíve, amely a látogatóra irányult, akiről a mellette lévő szobából felvételt készítettek. Az osztályhoz fényképezési és vegyészeti laboratórium is tartozott, írások lefényképezésére, mindenféle hamisítások előállítására, útlevelek, bélyegek, bélyegzők stb. készítésére.”

POKORNY: op.cit.

¹⁵³ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 161.p.

¹⁵⁴ HHStA op.cit. Politisches Archiv XL Interna 241 Liasse II/4. Protokoll der von Vertretern des k. und k. Reichskriegsministeriums und des k. und k. Ministeriums des Aeußern beschickten gemeinsamen Sitzung 26. Juni 1910. URBANSKI, Wie unsere Chiffren-Gruppen entstand. (Jegyzőkönyv a közös hadügyminisztérium és a közös külügyminisztérium képviselőinek találkozájáról 1910. VI. 26. URBANSKI: Ahogyan a mi rejtjelfejtő csoportunk létrejött.) 2.p.

¹⁵⁵ HHStA op.cit. Politisches Archiv XL Interna 241 Liasse II/4. Protokoll der von Vertretern des k. und k. Reichskriegsministeriums und des k. und k. Ministeriums des Aeußern beschickten gemeinsamen Sitzung 26. Juni 1910. URBANSKI, Wie unsere Chiffren-Gruppen entstand. (Jegyzőkönyv a közös hadügyminisztérium és a közös külügyminisztérium képviselőinek találkozójáról 1910. VI. 26. URBANSKI: Ahogyan a mi rejtjelfejtő csoportunk létrejött.) 3-4.p. ; REIFBERGER: Die Entwicklung des militärischen Nachrichtenwesens in der k. u. k. Armee. op.cit. 215.p. ; PETHŐ: op.cit. 22.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 98.p. ; KRONENBITTER: op.cit. 246.p. ; HORAK: *Andreas Figl. Leben und Werk 1873-1967. Altmeister der österreichischen Enträtselungskunst und kryptographischen Wissenschaft.* 77.p.

¹⁵⁶ 1897-ben vezették be a rejtjelkulcsot.

KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 179. p.

PETHŐ szerint a kódfejtő csoport már 1913-ban 3 részre oszlott: orosz, olasz és szerb. Sőt, a kódfejtő csoport létrejöttét is 1908-ra teszi. Ezeket az állításokat azonban más források nem erősítik meg.

PETHŐ: op.cit. 116-118.p. töle eltérően KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 234.p. ; HORAK: *Andreas Figl. Leben und Werk 1873-1967. Altmeister der österreichischen Enträtselungskunst und kryptographischen Wissenschaft.* op.cit. 104.p.

¹⁵⁷ Oskar HRANILOVIC von Czvetassin 1867. XII. 26-án született Zágrábban horvát nemzetiségű családban. 1889-ben avatták hadnaggyá, 1897-től százados, 1906-tól őrnagy, 1910-ben alezredes, 1913. V. 1-én ezredes, végül 1917. májusában vezérőrnagy. 1907-1911 között katonai attasé Szófiában, 1911 és 1914 között Bukarestben. Innen került az EVB élére 1914 tavaszán. 1918 augusztusától az Osztrák-Magyar Monarchia katonai meghatalmazottja („Militärbevollmächtigte”) Moszkvában az orosz bolsevik kormány mellett. 1919. I. 1-vel nyugállományba vonul. 1933. XII. 12-én hunyt el Bécsben.

KA G ABG 1933 Karton 17 Blatt 59. ; KA Q Karton Nr. 1154. ; HHStA op.cit. Ministerium des Aeußern [Külgyminisztérium] AR F4-142-4.

¹⁵⁸ HORAK: *Oberst a. D. Andreas Figl und der k. u. k. Radiohorch- und Dechiffrierdienst. Die „Kryptographischen Erinnerungen”.* 82. p.

¹⁵⁹ Loc.cit. 90.p. + 104.p.

¹⁶⁰ KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung 1.p.

¹⁶¹ Loc.cit. 2.p. ; RONGE: op.cit. 92-93.p.

¹⁶² KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] 238-239.p. ; REIFBERGER: Die Entwicklung des militärischen Nachrichtenwesens in der k. u. k. Armee. 218.p. ; PETHŐ: op.cit. 57-58.p.

¹⁶³ „Zusammensetzung, Gliederung und Arbeiten nach besonderen Weisungen”. [„Külön utasításoknak megfelelően összeállítani, selejtezni és feldolgozni”]

KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Ressortenteilung. [Szervezeti besorolás.] ; PETHŐ: op.cit. 128.p. ; POKORNY: op.cit.

¹⁶⁴ A lista adatai kissé félrevezetők, abból a szempontból, hogy *nem* azt tartalmazzák, melyik tiszt mikor került az adott csoport kötelékébe, hanem azt, hogy az adott tiszt mikor lépett az EVB szolgálatába. Vagyis ez a Kriegerarchivban található táblázat nem ad pontos felvilágosítást arra vonatkozóan, hogy az adott EVB csoport mikor alakult meg. Az viszont kiderül belőle, hogy az EVB Balkán, olasz és orosz csoportjaiban legkésőbb 1917 januárjától már senki sem szolgált.

KA AOK EVB Karton 3649. Offiziers-Einteilungslisten Ende August 1916 - August 1918. ; KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] 240-241.p.

PETHŐ könyvében politikai és sajtócsoport szerepel, amit szerinte 1915 áprilisában hoztak létre.

PETHŐ: op.cit. 58.p. + 258.p.

¹⁶⁵ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 242.p.

¹⁶⁶ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung 36.p. ; RONGE: op.cit. 274-276.p.

¹⁶⁷ Tulajdonképpen már 1917 októbertől ő vezette az EVB-t, de munkáját még nem tudta megkezdeni, mert részt vett a breszt-litovszki béketárgyalásokon. Pokorny Hermann 1882. IV. 7-én született a morvaországi Kremsier (Kromeriz) városában német nemzetiségű családban. 1901-ben avatták hadnaggyá, 1910-ben százados, 1915-től őrnagy. 1918 novemberében még magyar állampolgársága megszerzése előtt átveszi a magyar királyi honvédség. Itt lesz 1921-ben ezredes és innen megy nyugállományba 1935-ben, mint altábornagy. 1945 februárjában az Ideiglenes Nemzeti Kormány reaktiválja, 1945. X. 6-án vezérezredessé léptetik elő és 1949-ig a külügyminisztériumban teljesít szolgálatot. 1960-ban Budapesten hunyt el.

POKORNY: op.cit.

¹⁶⁸ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 244.p. ; KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung 36.p.

¹⁶⁹ - KA AOK EVB op.cit. Karton 3649. Offiziers-Einteilungslisten Ende August 1916 - August 1918. Itt még 3 tiszt van feltüntetve különleges feladatokra.

KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 244-246.p.

- 1917. októberében még volt un. skandináv csoport, amelyben Svédországgal, Dániával és Norvégiával foglalkoztak. Ezt a csoportot azonban a háború végére a nyilvántartó csoportba tagolták.

KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Ressortenteilung. [Szervezeti besorolás.] ; PETHŐ: op.cit. 59.p.

¹⁷⁰ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Ressortenteilung. [Szervezeti besorolás.]

PETHŐ Albert könyvében az áll, hogy 1917 októbertől létezett az EVB szervezetében egy kriminálpolitikai csoport is. PETHŐ: op.cit. 59.p. Ennek nyomát levéltári forrásban nem találtam.

¹⁷¹ KA GB EG op.cit. 1851-1913, Band 434. Dienst- und Manipulationsvorschriften seit [Szolgálati és szervezeti előírások]. 1850-Ende 1866. ; KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 110.p.

¹⁷² KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 111-115.p.

¹⁷³ Loc.cit. 119.p.

¹⁷⁴ RONGE: op.cit. 14.p.

- ¹⁷⁵ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 127.p. + 130.p.
- ¹⁷⁶ *Organische Bestimmungen für das Heerwesen, betreffend den Generalstab vom Jahre 1875.* 11.p.
- ¹⁷⁷ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Dienst-Instruction für das Evidenzbureau 1876 [Szolgálati utasítás az Evidenzbüro számára 1876].
- ¹⁷⁸ „Insgesamt den Chef mitgerechnet, arbeiteten dort fünfzehn Männer. Hinzu kamen noch die Offiziere der in der ganzen Monarchie verstreuten so genannten 'Kundschaftsstellen' sowie die Militärattachés. Mehr 'Geheimdienste' hatte die k. u. k. Monarchie nicht aufzubieten”. [„A főnököt is figyelembe véve 15 fő szolgált. Hozzájuk kell számítani még azokat is, akik a Monarchia egész területén az un. 'hírszerző állomásokon' szolgáltak, valamint a katonai attasékat. Több hírszerzője nem volt a Monarchiának”]
- MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ: op.cit. 65.p.
- ¹⁷⁹ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 192-213.p. ; RONGE: op.cit. 27.p.
- ¹⁸⁰ KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 66.p. ; URBANSKI: op.cit. 887.p.
- ¹⁸¹ KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 163.p.
- ¹⁸² PETHŐ: op.cit. 23.p.
- ¹⁸³ PETHŐ Albert 42 főről ír, de elképzelhető, hogy az EVB főnökét nem számolta bele a létszámba.
PETHŐ: op.cit. 23.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 97.p. ; KRONENBITTER: op.cit. 239.p. ; MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ: op.cit. 118.p.
- ¹⁸⁴ „Die neuen Räumlichkeiten erlaubten endlich eine menschenwürdige Unterbringung des so sehr angewachsenen Personals des Evidenzbüros. Denn nicht nur meine Kundschaftsgruppe hatte einem ungeahnten Ausbau erfahren, sondern auch die Evidenzhaltung fremder Heere”. [„Az új helyiségek végre emberhez méltó körülményeket teremtettek az EVB meglehetősen megnövekedett személyzetének ugyanis nemcsak a hírszerző csoport, hanem az idegen haderőkről nyilvántartást végzők létszáma is megnövekedett”]
- RONGE: op.cit. 80.p.
- ¹⁸⁵ URBANSKI: op.cit. 887.p. ; BUCHHEIT: 19.p.
- ¹⁸⁶ KA AOK EVB Karton 3649. Offiziers-Einteilungslisten Ende August 1916 - August 1918. ; KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] 237-240.p.
- ¹⁸⁷ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung. 41.p.
- ¹⁸⁸ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 246.p.
- ¹⁸⁹ PETHŐ: op.cit. 14.p.
- ¹⁹⁰ HHStA op.cit. PA XL Interna 242 Liasse II. 5-9, III-IV. ; KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 161.p.
- ¹⁹¹ REIFBERGER: Die Entwicklung des militärischen Nachrichtenwesens in der k. u. k. Armee. 215.p.
„Hauptfinanzier der Militärspionage war aber das Außenministerium, dem 'Informationsgelder' zur Verfügung standen”. [„A katonai kémszervezetet nagymértékben a külügyminisztérium finanszírozta, amely pénzeszközei erre rendelkezésre álltak”]
- KRONENBITTER: op.cit. 244.p.
„Den Großteil seines Budgets bezog das Evidenzbüro nämlich vom Außenministerium”. [„Az EVB költségvetésének nagy részét ugyanis a külügyminisztérium fedezte”]
- MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ: 67.p.
- ¹⁹² WANDRUSZKA — URBANITSCH: op.cit. 300-301.p.
- ¹⁹³ SCHÄTZ: op.cit. 93.p.
- ¹⁹⁴ BITTNER: 834.p. ; MATSCH: 97-101.p. ; RUMPLER: 58-59.p. + 83.p. + 86.p. ; SOMOGYI: 73.p.
- ¹⁹⁵ HHStA PA XL Interna 265 Budget des Inf. Büros 1881-1907.
Maximilian RONGE szerint 1887-ben 100 000 koronát kapott az EVB az Informationsbüro alapjából és 20 000 koronát a közös pénzügyminisztériumtól. Az összegből 41 000 forintot fordítottak hírszerzésre.
KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 157-158.p.
- ¹⁹⁶ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 162-189.p. ; PETHŐ: op.cit. 18.p. ; KRONENBITTER: op.cit. 244.p.
- ¹⁹⁷ HHStA PA XL Interna 265 Budget des Inf. Büros 1881-1907.
- ¹⁹⁸ KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 191.p. + 193-209.p.
- ¹⁹⁹ A Landwehr és a Magyar Királyi Honvédség mellett nem számítottam ide a közös haditengerészetet sem, mivel nekik saját nyilvántartó-hírszerző irodájuk volt.
WANDRUSZKA — URBANITSCH: op.cit. 591.p.
- ²⁰⁰ CONRAD: op.cit. 449.p. ; KRONENBITTER: op.cit. 244.p.
- ²⁰¹ KA KM Präs op.cit. 40-1/2.
- ²⁰² „Diese Beiträge wurden im Jahre 1887 also vor 20 Jahren und auch schon damals mit Rücksicht auf die ungünstige finanzielle Lage des Staates in einer weit hinter den tatsächlichen Bedürfnissen zurückbleibenden Höhe festgesetzt und seither nicht mehr geändert worden”. [„A hozzájárulás mértéke már akkor sem fedezte a kiadásokat, amikor azt 1887-ben, tehát 20 évvel ezelőtt megállapították, tekintettel az állam akkori kedvezőtlen pénzügyi helyzetére, nos, ennek mértéke azóta sem változott”]
- HHStA op.cit. PA XL Interna 242 Liasse II. 5-9, III-IV.

²⁰³ KA KM Präs op.cit. 40-1/2.

Maximilian RONGE említi, hogy 1912 végén a közös hadügyminisztérium még 10000 koronát kilátásba helyezett. Ezzel együtt a szaporodó feladatok miatt már 1912 szeptemberében 98000 korona hiány keletkezett az EVB költségvetésében.

RONGE: op.cit. 58.p.

August URBANSKI von Ostrymiecz 1912-re 150 000 koronát említi, Günther KRONENBITTER pedig a könyvében azt írja, hogy az EVB 1912-ben Aehrenthal közös külügyminiszter halála után 250 000, 1913-ban pedig 500 000 koronával gazdálkodhatott, ezeket a számokat azonban a levéltári források nem igazolják.

URBANSKI: op.cit. 893.p. ; KRONENBITTER: op.cit. 244.p.

²⁰⁴ „Der Chef des Generalstabes hat beim Reichskriegsministerium angesucht, ihm am 1. Jänner l. J. einen Betrag von 200000 Kronen für Kundschaftszwecke zur Verfügung zu stellen. Da dem Reichskriegsministerium gegenwärtig keinerlei Mittel zur Erföhlung eines derartigen Vorschusses zur Verfügung stehen, dasselbe vielmehr das Jahr 1909 mit einem bedeutenden Defizit abschließt, beehre ich mich, Euer Exzellenz mit Beziehung auf die geschätzten Note Nro. 2878 vom 23. Dezember 1908 und 282. vom 22. Jänner 1909 zu bitten, mir vorläufig a conto der auf Grund des stattgehabten Notenwechsels für das Jahr 1910 in Aussicht genommenen Dotation des Reichskriegsministeriums einen entsprechenden Betrag geneigtest zur Verfügung stellen zu wollen”. [„A vezérkari főnök megkereste a birodalmi hadügyminisztériumot, hogy bocsásson rendelkezésére folyó év január 1-től 200 000 koronát hírszerzési célokra. Mivel a birodalmi hadügyminisztérium az 1909-es évet jelentős hiánnyal zárja, ezért az jelenleg sem-milyen módon nem képes a kérésnek eleget tenni, ezért tisztelettel arra kérem Nagyméltóságod, tekintettel az 1908. XII. 23-ai 2878. számú és az 1909. I. 22-ei 282. számú beces jegyzékeiben foglaltakra, hogy számomra az összeget az 1910. évre ideiglenesen, az említett jegyzékváltás alapján, a birodalmi hadügyminisztérium számára kilátásba helyezett hozzájárulás terhére szíveskedjék meghitelezni”] HHStA op.cit. PA XL Interna 242 Liasse II. 5-9, III-IV.

²⁰⁵ „Was das Jahr 1911 anlangt, so ist der interne Voranschlag des mir unterstehenden Ministeriums auf der Basis meines in der bisherigen Höhe von den Delegationen anzusprechenden Dispositionsfonds noch nicht fertiggestellt, so daß ich gegenwärtig mich noch nicht darüber äußern kann, ob und in welcher Höhe ich außer den bisherigen regulären Überweisungen an den vorerwähnten besonderen Fonds noch einen außerordentlichen Zuschuß zu leisten in der Lage sein werde”. („Ami az 1911. évet illeti, a vezetésem alatt álló minisztérium még nem készült el azzal a javaslattal, amit majd az eddigi költségek alapján a rendelkezési alap számára a delegációktól igényelni fog, így jelen helyzetben nem nyilatkozhatok arról, hogy az eddigi rendszeres utaláson kívül a rendelkezési alaphoz tudok-e rendkívüli összeget biztosítani”)

HHStA op.cit. PA XL Interna 241 Liasse II/4.

²⁰⁶ HHStA op.cit. PA XL Interna 242 Liasse II. 5-9, III-IV.

²⁰⁷ „Eine weitere Erhöhung der hierartigen Betrag-Leistung muß ich zu meinem lebhaften Bedauern für das laufende Jahr als gänzlich ausgeschlossen bezeichnen”. [„Rendkívüli sajnálatomra, de folyó évre a hozzájárulás újabb emelése gyakorlatilag teljesen kizárt”] HHStA op.cit. PA XL Interna 242 Liasse II. 5-9, III-IV. Note 2437, 1911. október 18.

²⁰⁸ HHStA op.cit. PA XL Interna 242 Liasse II. 5-9, III-IV. Note 472. 1914. január 22.

²⁰⁹ „Ich habe mich daher veranlasst gesehen, die Kundschaftstätigkeit gegen Serbien und Montenegro zu verschärfen und bitte –da dies mit Verausgabung grösserer Geldbeträge verbunden ist –um eine ausserordentliche Zuwendung von vorläufig 30000 Kronen”. [„Indítatva érzem magam, hogy a Szerbia és Montenegro elleni hírszerző tevékenységet fokozzam, ezért, mivel ez a költségek növekedésével jár, ideiglenesen adjon nekem 30000 korona rendkívüli költségtérítést”]

KA KM Präs op.cit. 40-1/3. ; KRONENBITTER: op.cit. 244.p.

²¹⁰ KA KM Präs op.cit. 40-2/3. Kundschaftsgelder für den k. u. k. Chef des Generalstabes.

²¹¹ KRONENBITTER: op.cit. 244.p.

²¹² KA KM Präs op.cit. 40-2/5.

²¹³ KA KM Präs op.cit. 40-1/2. Kundschaftsdotation für k. u. k. Chef des Generalstabes. ; KA NS op.cit. Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes. [A vezérkar Nyilvántartó Irodájának története.] 232.p.

²¹⁴ WANDRUSZKA — URBANITSCH: op.cit. 591. p.

REIFBERGER forrás megjelölése nélkül állítja, hogy az EVB és az AOK Nabt 1914-1918 között évente 4 millió koronát kapott.

REIFBERGER: Die historische Entwicklung des österr. Militärischen Nachrichtendienstes, Prüfungsarbeit am Generalstabskurs des Österreichischen Bundesheeres. op.cit. 28.p.

²¹⁵ CONRAD: op.cit. 449.p.

„An Versuchen eines Personalabbaues fehlte es keineswegs und knapp vor Kriegsausbruch hatte ich Mühe, die so wichtige Chiffregruppe aufrechtzuhalten, die als erste dem Ersparungsteufel zum Opfer fallen sollte”. [„Nem hiányoztak a személyi állomány csökkentésére vonatkozó kísérletek, röviddel a háború kitörése előtt fáradságomba telt, hogy megakadályozzam az oly fontos rejtjelcsoport fennmaradását”]

RONGE: op.cit. 83.p.

„Kümmerliche Dotation des Evidenzbüros” („Az EVB nyomorúságos támogatása”)

HHStA op.cit. Politisches Archiv XL Interna 241 Liasse II/4. Protokoll der von Vertretern des k. und k. Reichskriegsministeriums und des k. und k. Ministeriums des Aeußern beschickten gemeinsamen Sitzung 26. Juni 1910. URBANSKI, Wie unsere Chiffren-Gruppen entstand. [Jegyzőkönyv a közös hadügyminisztérium és a közös külügyminisztérium képviselőinek találkozájáról 1910. VI. 26. URBANSKI: Ahogyan a mi rejtjelfejtő csoportunk létrejött.] I. p. ; KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 164-165.p. ; OBERHÖFLER: op.cit. 91.p. ; KROPAC: op.cit. 150.p.

„Die Knappheit der Mittel sollte sich übrigens bis zum Weltkrieg nicht mehr ändern”. („Az erőforrások szűkössége a háborúig nem változott”)

PETHŐ: op.cit. 14.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 93.p. ; MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ: op.cit. 67.p.

²¹⁶ „Damals musste ich Geld machen –nicht fälschen –aber ich musste Erwerbsquellen schaffen”. [„Pénzt kellett szereznem — nem hamisítanom — muszáj volt bevételi forrást találnom”]

HHStA op.cit. Politisches Archiv XL Interna 241 Liasse II/4. Protokoll der von Vertretern des k. und k. Reichskriegsministeriums und des k. und k. Ministeriums des Aeußern beschickten gemeinsamen Sitzung 26. Juni 1910. URBANSKI, Wie unsere Chiffren-Gruppen entstand. [Jegyzőkönyv a közös hadügyminisztérium és a közös külügyminisztérium képviselőinek találkozájáról 1910. VI. 26. URBANSKI: Ahogyan a mi rejtjelfejtő csoportunk létrejött.] I. p. ; KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 70.p.

²¹⁷ - URBANSKI: op.cit. 893.p. ; KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 165.p. + 184-185.p.

- NICOLAI: 20.p. + 34.p.

- A német haderő teljes költségvetése 1913-ban megközelítően 2111 millió német márka volt.

FÖRSTER — OTTO — SCHNITTER: 221.p.

²¹⁸ MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ: op.cit. 67.p. ; BUCHHEIT: op.cit. 18-19.p.

²¹⁹ KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 164-165.p. ; URBANSKI: op.cit. 90.p.

²²⁰ - „Trotz einer andauernden Epoche des ausgezeichneten Zusammenarbeit zwischen dem k. u. k. Außenministerium und dem k. u. k. Kriegsministerium gab es keinen organisatorischen Zusammenhang zwischen politischer Aufklärung und militärischer Aufklärungstätigkeit”. [„A cs. és kir. külügyminisztérium és hadügyminisztérium közötti kiváló együttműködés korszaka ellenére nem volt szervezett együttműködés a politikai és katonai titkosszolgálat között”]

REIFBERGER: *Die historische Entwicklung des österr. Militärischen Nachrichtendienstes, Prüfungsarbeit am Generalstabskurs des Österreichischen Bundesheeres.* 17.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 96.p.

- Maximilian RONGE azon állítása viszont, miszerint az EVB és más hivatalok együttműködése minimális volt, mindenképpen túlzás, hiszen a rendőrséggel pont ő épített ki jól működő kapcsolatrendszer.

RONGE: op.cit. 28.p.

²²¹ - „Zudem waren Reibungen kaum zu vermeiden, wenn durch einen aktiver werdenden militärischen Nachrichtendienst die überragende Stellung des Außenministeriums bei der staatlichen Informationsbeschaffung über internationale Politik relativiert werde”. [„Aligha volt elhárítható a súrlódás, ha azt érezték, hogy az egyre aktívabbá váló katonai hírszerzés a külügyminisztérium állami információszerzés terén meglévő előkelő állását kívánja felbolygatni”]

KRONENBITTER: op.cit. 244.p.

- Más helyütt viszont azt állítja, hogy a két intézmény az annexiók válság alatt kiválóan együttműködött egymással.

Loc.cit. 246.p.

²²² - SCHÄTZ: op.cit. 93-94.p.

- Igaz, SCHÄTZ Angelika Maria más helyütt jól működőnek nyilvánítja a közös külügyminisztérium és a közös hadügyminisztérium viszonyát.

SCHÄTZ: op.cit. 93.p. + 95.p.

²²³ „Nach den Bestimmungen des Dienstbuches J-29, 2. Teil und den Mobilisierung – Weisungen war im Mobilisierungsfalle als Abteilung des operierenden Oberkommandos (Armeeoberkommando) die Nachrichtenabteilung aufzustellen, der die oberste Leitung des Kundschaftswesens und die Evidenz der feindlichen Heere zukam”. „Aus dem Evidenzbureau hervorgehend, wurde zuerst (...) die Nabt. B. (Balkan) gebildet”. [„A J-29 jelzésű szolgálati könyv 2. részben foglaltak, illetve a mozgósítás esetén hatályba lépő utasítások alapján fel kellett állítani a haderő-főparancsnokság hírszerző részlegét, amely a hírszerzés és az idegen hadseregek nyilvántartásának legfelsőbb szintű irányításáért volt illetékes /.../ Az EVB-ból kivált a B /Balkán/ hírszerző részleg”]

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung 1.p.

„Im Kriegsfall ging aus dem Evidenzbureau die Nachrichtenabteilung des Armeeoberkommandos hervor”. [„Háború kitörése esetén a haderő-főparancsnokság hírszerző részlege az EVB-ból vált ki.”]

PETHŐ: op.cit. 57.p. ; ZEINAR: op.cit. 560.p.

²²⁴ RONGE: op.cit. 92-93.p.

²²⁵ Loc.cit. ; PETHŐ: op.cit. 57.p.

²²⁶ KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung 2.p.

²²⁷ Loc.cit. 8.p. + 17.p.

²²⁸ 1917. I. 1-től a Kundschaftsdienst elnevezés helyett a Nachrichtendienst kifejezést használták.

PETHŐ: op.cit. 57-58.p. + 82.p.

²²⁹ KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung 31.p. ; PETHŐ: op.cit. 58.p.

²³⁰ „Ab 25. III. wurde Obstl. Ronge von Obst. Hranilovic in die Funktion des Abteilungschefs eingeführt, da die Ablösung mit Erreichen der Generalcharge in Aussicht genommen war”. [„Március 25-től HRANILOVIC ezredes megismertette RONGE alezredessel a részleg vezetéséhez szükségeseket, mivel előléptetéssel együtt járó elmozdítása kilátásba volt helyezve.”]

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung 36.p.

²³¹ Loc.cit. 41.p.

²³² - PETHŐ: op.cit. 58.p.

- A Balkán-csoport vezetője 1917. IV. 7-től a háború befejezéséig Stojakovits Demeter (1883-1946) volt.

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung 89.p.

- 1935-ben SZTÓJAY Döme néven altábornagy, 1936-1944 között berlini magyar követ, 1944. III. 22 és VIII. 29-e között magyar királyi miniszterelnök. 1946-ban háborús bűnök vádjával elítélték és kivégezték.

²³³ KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung 41.p.

²³⁴ Loc.cit. 53.p. + 61.p.

²³⁵ „Der Mittelpunkt des gesamten Nachrichtendienstes mit Abhorddienst, Gefangenverhör, Zensur, Reiseverkehrsüberwachung. Die Nachrichtendienst bildete die Grundlage wichtiger Entschlüsse der obersten Führung”. [„Az egész titkosszolgálat, lehallgatással, a foglyok kihallgatásával, cenzúrával, az idegenforgalom feletti felügyelettel. A legfelsőbb vezetés döntéseinek megalapozását a titkosszolgálat végezte.”]

REGELE: op.cit. 80.p. ; SCHÄTZ: op.cit. 93.p.

²³⁶ „Die Nachrichtenabteilung sah ihre wichtigste Aufgabe in der Kontrolle der Durchführung der Anordnungen des Armeeoberkommandos. Deshalb waren ihre Organe fortwährend an jene Orten, wo kontrolliert werden sollte”. [„A hírszerző részleg a haderő-főparancsnokság döntései végrehajtása ellenőrzésében látta legfőbb feladatát. Ezért szervei állandóan ott voltak, ahol ezeket ellenőrizni lehetett.”]

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung 14.p.

²³⁷ ZEINAR: op.cit. 560.p.

²³⁸ „Daß vielleicht in keinem Krieg so eingehende und zutreffende, und was besonders wichtig ist, rechtzeitige Daten über die feindlichen Maßnahmen erlangt wurden” [„talán még egy háborúban sem szereztek olyan pontos és helyes, és ami különösen fontos, megfelelő idejű információkat az ellenséges intézkedésekről.”]

KA AOK op.cit. Faszikel 77 Karton 46 ex 1916. ; HÜTTERER: 30.p.

²³⁹ „Die Operationsabteilung das Radio –Ressort in operativer Beziehung für sich in Anspruch nahm”. [„A hadműveleti osztály a rádió –részleget a műveleti feladatok tekintetében magának kívánta igénybe venni.”]

KA NS Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Nachrichtenabteilung 48.p. ; PETHŐ: op.cit. 129-130.p. ; ZEINAR: op.cit. 560.p.

²⁴⁰ „Der Anfang war gemacht, aber trotzdem konnte sich der Große Generalstab nach erfolgter Reichsgründung nicht dazu entschließen, einen umfassenden und spezialisierten Geheimen Nachrichten- und Spionageabwehrdienst aufzubauen”. [„A kezdetek megvoltak, azonban a nagyvezérkar nem tudta magát rászánni a Birodalom megalapítása után, hogy egy átfogó, hírszerzésre és kémelhárításra szakosodott szolgálatot kiépítsen.”]

BUCHHEIT: op.cit. 18.p.

²⁴¹ - „liegt die Auslandsaufklärung nahezu brach”. [„a külföldi felderítés gyakorlatilag abbamaradt”]

ROEWER — SCHÄTZER — UHL: 12. p.

- A szervezet azért kapta az Abteilung IIIb nevet, mert korábban a porosz hadseregben az Abteilung III Sektion foglalkozott a francia kémek elleni védekezéssel.

HORN: 558.p.

²⁴² NICOLAI: op.cit. 19.p.

²⁴³ „Während in Rußland sämtliche Behörden im Dienst des Nachrichtendienstes standen, verhielten sich die deutschen Behörden je höher, desto mehr den Bestrebungen des Generalstabes gegenüber ungläubig (...) ablehnend, weil sowohl der eigene wie die Abwehr des fremden Nachrichtendienstes als störend für die »freundschaftlichen Beziehungen« zwischen Deutschland und dem Auslande angesehen wurden” [„Mialatt Oroszországban számtalan hatóság foglalkozott felderítéssel, addig a német hatóságok, minél magasabb szintűek voltak, annál inkább, éppen ellenkezőleg, igencsak elutasítóak voltak a nagyvezérkar ilyen irányú törekvéseivel szemben /.../ mivel ahogy a német, úgy az idegen titkosszolgálatok is úgy látták, ezzel csak megzavarnák a »barátságos kapcsolatokat«”]

Loc.cit. 20.p. ; BUCHHEIT: op.cit. 18.p.

²⁴⁴ 1913. XII. 29-én jelentette Nr. 48. jelzésű levelében gróf SZÖGYÉNY-MARICH László berlini osztrák-magyar követ Leopold Graf von BERCHTOLD közös külügyminiszternek, hogy Németországban a polgári elhárítás központjának létrehozása még csak tervezési fázisban van. „Nach dieser Mitteilung befinden sich die Verhandlungen über die Schaffung; beziehungsweise Reorganisierung derartiger Zentralstellen für das Deutsche Reich noch immer in einem vorbereitenden Stadium und können keinesfalls vor Mitte nächsten Jahres zu einem Abschluss gelangen”. [„Ezen közlés alapján úgy vélem, ilyesféle központi állomások megteremtése illetve újjászervezése a Német Birodalomban még mindig előkészületi fázisban van és a következő év közepe előtt semmiképpen sem fog lezárulni”] Azonban még közvetlenül a Szerbiának intézett osztrák-magyar jegyzék átadása előtt, 1914. VII. 22-én is azt jelentette gróf SZÖGYÉNY-MARICH László, hogy 1915. IV. 1-e előtt semmiképpen sem állítanak fel Berlinben polgári elhárító hivatalt.

HHStA op.cit. PA XL Interna 242 Liasse II. 5-9, III-IV.

²⁴⁵ „Dann bisher hatten nur die erst seit 1910 zu den Generalkommandos kommandierten Nachrichtenoffiziere ihre Kommandobehörden über alle wichtigen Vorkommnisse unterrichtet und auf dem laufenden gehalten”. [„Eddig csak a már 1910-óta a parancsnokságokhoz vezényelt hírszerző tisztek informálták parancsnokságaikat a fontosabb esetekről és a folyó ügyekről”]

BUCHHEIT: op.cit. 19.p.

²⁴⁶ - „Mit dem eigentlichen Aufbau einen selbständigen geheimen Nachrichten- und Spionageabwehr-Abteilung im Großen Generalstab wurde erst Ende 1912 begonnen”. [„A nagyvezérkarban csak 1912-ben vette kezdetét egy önálló hírszerző és kémelhárító osztály felépítése”]

BUCHHEIT: op.cit. 19.p.

- Walther NICOLAI (1873-1947) 1913 és 1918 között volt a német katonai hírszerzés főnöke, 1918. I. 27-től alezredesi rendfokozatban.

ROEWER — SCHÄTZER — UHL: op.cit. 315.p.

²⁴⁷ - Walther NICOLAI elég lesújtó véleménnyel volt az általa irányított szervezet hatékonyságáról. Állítása szerint szervezete az első világháborút megelőzően csak Orosz- és Franciaország ellen kémkedett, Nagy-Britannia ellen nem, az Egyesült Államok ellen irányuló hírszerzésről pedig szó sem lehetett, mivel már ahhoz is rendkívüli erőfeszítés kellett, hogy egyáltalán az előbb említett két ország ellen megbízható információkhoz jussanak: „es bedurfte schon äußerster Konzentration der Kräfte, um wenigstens eine zuverlässige Aufklärung gegen Frankreich und Rußland durchzuführen” [„már az is óriási erőfeszítést igényelt, hogy legalább Orosz- és Franciaország ellen egy akár csak valamennyire is megbízható felderítést végezzünk”]

NICOLAI: op.cit. 34.p.

- Nyilván figyelembe kell venni, hogy Walther NICOLAI egy vesztes háború után írta meg a könyvét, így bizonyos mértékig talán felnagyítja az ellenfél erejét, de kétségtelen, hogy az első világháború előtt két évvel létrehozott katonai hírszerző központ nem működhetett olyan professzionálisan, mint egy sokkal régebben létrehozott szervezet. Összehasonlításképpen az orosz katonai hírszerzés és elhárítás (a Razvedka) 1810-ben alakult meg. 1812-től a hadügyminisztériumban működött. Többször átszervezték, hol a főszállásmester, hol a vezérkar irányítása alatt tevékenykedett. A nyugati határon minden katonai körzetnek volt egy hírszerző részlege, ahol egy vezérkari tiszt irányítása alatt 6-10 tiszt dolgozott. A szentpétervári és vilniusi körzet Németország, a kijevi az Osztrák-Magyar Monarchia, a varsói mindkettő ellen folytatott hírszerző tevékenységet. A hírszerző részlegek alárendeltségében működtek a határőrségek és a határon szolgálatot teljesítő csendőrség. A titkosrendőrség, vagyis a hírhedt Ohrana emberei pedig az orosz külképviseleteken dolgozó katonai attasék alárendeltségében folytatták munkájukat. Mindezek ellenére Walther NICOLAI azt állította, hogy az oroszok az orosz-japán háborúig nem folytattak komoly kémtevékenységet Németország ellen: „bis zum russisch-japanischen Kriege war die russische Spionage gegen das lange Zeit befreundete Deutschland wenig tätig gewesen”. [„orosz kémkedés az orosz-japán háborúig a már hosszú ideje baráti Németországgal szemben alig létezett”]

NICOLAI: op.cit. 17-18.p. ; ROEWER — SCHÄTZER — UHL: op.cit. 368.p.

²⁴⁸ ROEWER — SCHÄTZER — UHL: op.cit. 13.p.

²⁴⁹ A nagyvezérkar szervezetében működtek a főszállásmesterek osztályai. Az Oberquartiermeister (OQ) I. szervezetén belül működött a 4. részleg, amely az idegen erődítményekkel foglalkozott. Az OQ II. 3. részlege foglalkozott az angol és a francia haderővel, a 9. az olasz, a belga, svájci holland, spanyol, portugál, az amerikai haderővel és a német gyarmatokkal. Az OQ IV. 1. részlege foglalkozott Oroszországgal, Kelet-Ázsiával, Perzsiával, az Oszmán Birodalommal, míg a Monarchiával és a Balkánnal a 10. részleg. Friedensgliederung des Großen Generalstabes vor 1914.

FÖRSTER — OTTO — SCHNITTER: op.cit. 198.p.

²⁵⁰ BUCHHEIT: op.cit. 23.p.

²⁵¹ „In vier Abteilungen wurden die Heereseinrichtungen und die Militärpolitik fremder Staaten aufmerksam verfolgt. Sie stützen sich bei ihrer Arbeit in der Hauptsache auf eine Auswertung von Pressemeldungen und die Berichte der Militärattachés”. [„Négy részleg követte figyelemmel az idegen államok katonai intézményrendszerét és katonapolitikáját. Munkájuk során leginkább a sajtó és a katonai attasék információira támaszkodtak”]

Die Generalstäbe in Deutschland 1871-1945. Aufgaben in der Armee und Stellung im Staate, Beiträge zur Militär- und Kriegsgeschichte. 35.p. ; KA NS op.cit. Nachlaß Urbanski [URBANSKI hagyatéka] B/58. „Das Tornisterkind. Lebenserinnerungen des Feldmarschalleutnant von Urbanski”. [Nemzetiségi gyermek. URBANSKI altábornagy emlékiratai.] 114 p. ; URBANSKI: op.cit. 887.p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

- BODA — PARÁDI (26.) — BODA József — PARÁDI József (szerk.): *1872 Felderítő-szolgálati utasítás. Anleitung zum Kundschaftsdienste*. Ford.: REGÉNYI Kund Miklós. (Magyar nyelvű fordítás 69-161.p., német nyelven latin betűkkel 225-323.p., német nyelvű gót betűkkel 325-417.p.) Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 441 p. HU-ISBN 978 963 89 8284 1. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 1./ HU-ISSN 2064-4728.
- BUCHHEIT (185.,218.,240.,243.,245.,246.,250.) — BUCHHEIT, Gert: *Der deutsche Geheimdienst. Geschichte der militärische Abwehr*. [A német titkosszolgálat. A katonai hírszerzés története.] München, 1966, Paul List Verlag. 494 p. DE-ISBN —
- CONRAD (11.,101.,109.,200.,215.) — CONRAD Franz: *Aus meiner Dienstzeit 1906-1918*. [Szolgálati időből 1906-1918.] I.köt. *Die Zeit der Annexionskrise*. [Az annexióválság ideje.] Bécs – Berlin – Leipzig – München, 1921, Rikola Verlag. 675 p.
- Die Generalstäbe in Deutschland 1871-1945. Aufgaben in der Armee und Stellung im Staate, Beiträge zur Militär- und Kriegsgeschichte*. (251.,) — *Die Generalstäbe in Deutschland 1871-1945. Aufgaben in der Armee und Stellung im Staate, Beiträge zur Militär- und Kriegsgeschichte*. [A német vezérkar 1871-1945. A hdsereg feladatainak helyezete az államban. Hozzájárulás a hadsereg és a háború történetéhez.] III.köt. Stuttgart, 1962, Német Hadtörténeti intézet Kiadója. 292 p.
- FÖRSTER — OTTO — SCHNITTER (217.,249.,) — FÖRSTER, Gerhard — OTTO, Helmut — SCHNITTER, Helmut: *Der preußisch-deutsche Generalstab 1870-1963*. [A porosz-német vezérkar 1870-1963.] Berlin, 1964, Dietz Verlag. 306 p. DE-ISBN —
- HORAK: *Andreas Figl. Leben und Werk 1873-1967. Altmeister der österreichischen Enträtselungskunst und kryptographischen Wissenschaft*. (155.,156.,) — HORAK, Otto J.: *Andreas Figl. Leben und Werk 1873-1967. Altmeister der österreichischen Enträtselungskunst und kryptographischen Wissenschaft*. [J. Andreas FIGL élete és munkája 1873-1967. Az osztrák rejtjelefejtés-tudomány létrehozásának legöregebb mestere.] Linz, 2005, Universitätsverlag Rudolf Trauner. 370 p. AT-ISBN 978 385 48 7779 0.
- HORAK: *Oberst a. D. Andreas Figl und der k. u. k. Radiohorch- und Dechiffrierdienst. Die „Kryptographischen Erinnerungen“*. (158.,159.,) — HORAK Otto J.: *Oberst a. D. Andreas Figl und der k. u. k. Radiohorch- und Dechiffrierdienst. Die „Kryptographischen Erinnerungen“*. [Andreas Figl ezredes és a császári királyi rádióhallgató- és rejtjelző szolgálat. A rejtjelfejtés emlékei.] Graz, 2011, ARES Verlag. 320 p. AT-ISBN 978 390 24 7590 9.
- HORN (241.,) — HORN Walter: *Abwehrspionage in der Ära Bismarcks, Die Weltkriegsspionage, herausgegeben von Generalmajor LETTOW-VORBECK*. [A BISMARCK-éra kémei. Világháborús kémek LETTOW-WORBECK vezérőrnagy felkészítésével.] München, 1931, Verlag Justin Moser. 687.p.
- KÖVESS: *Die Organisation und Militär-Administration der k. k. Armee*. (8.,42.,43.,) — KÖVESS Arnold: *Die Organisation und Militär-Administration der k. k. Armee. Erstes Heft*. [Szervezet és katonai ügyintézés a Császári-Királyi Hadseregben. Első füzet.] 1862, Bécs, Druck und Comission Verlag von F. B. GEITLER. 30 p.
- KÖVESS: *Die Organisation und Militär-Administration der k. k. Armee. Supplement-Heft*. (8.,31.,) — KÖVESS Arnold: *Die Organisation und Militär-Administration der k. k. Armee. Supplement-Heft*. [Szervezet és katonai ügyintézés a Császári-Királyi Hadseregben. Kiegészítő füzet.] 1864, Bécs, Druck und Comission Verlag von F. B. GEITLER.
- KRONENBITTER (19.,20.,62.,63.,106.,118.,120.,123.,133.,140.,146.,148.,155.,183.,191.,196.,200.,203.,209.,211.,221.,) — KRONENBITTER Günther: *„Krieg im Frieden“*. *Die Führung der k. u. k. Armee und die Großmachtpolitik Österreich-Ungarns 1906-1914*. [Háború a békében. A császári és királyi hadsereg vezetése és Ausztria-Magyarország nagyhatalmi politikája 1906-1914.] München, 2003, Oldenbourg. 591 p. DE-ISBN 978 348 65 6700 7.
- MATSCH (194.,) — MATSCH Erwin: *Der auswärtige Dienst von Österreich (Ungarn) 1720-1920*. [Az osztrák(-magyar) külügyi szolgálat 1720-1920.] Wien-Köln-Graz, 1986, Hermann Böhlau Nachf. 301 p. AT-ISBN 320 50 7269 3.
- MORITZ — LEIDINGER — JAGSCHITZ (22.,89.,111.,118.,125.,138.,142.,178.,183.,191.,215.,218.,) — MORITZ Verena — LEIDINGER Hannes — JAGSCHITZ Gerhard: *Im Zentrum der Macht. Die vielen Gesichter des Geheimdienstchefs Maximilian Ronge*. [A hatalom középpontjában. A titkosszolgálat főnökének, Maximilian RONGE-nek sok arca.] Bécs, 2007, Residenz Verlag. AT-ISBN 978 370 17 3084 4.
- NICOLAI (217.,242.,243.,247.,) — NICOLAI Walther: *Geheime Mächte. Internationale Spionage und ihre Bekämpfung im Weltkrieg und heute*. [Titkos erők. Nemzetközi kémkedés és leküzdése a II. világháborútól napjainkig.] Leipzig, 1923, Roehler. 184 p.
- OBERHÖFLER (12.,83.,97.,131.,139.,215.,) — OBERHÖFLER Wilhelm: *K. u. k. Evidenzbüro, Vorsicht! Feind hört mit!* [Császári és királyi Nyilvántartó Iroda. Vigyázat! Az ellenség figyel!] Berlin, 1930, Herausgegeben von GROTE, Hans Henning Freiherr von, Neufeld & Genius Verlag.

- PETHŐ
(17.,33.,34.,36.,74.,75.,77.,83.,84.,93.,
103.,110.,131.,132.,139.,140.,141.,
143.,145.,151.,155.,156.,162.,163.,
164.,169.,170.,182.,183.,189.,196.,
215.,223.,225.,228.,229.,232.,239.)
- POKORNY
(23.,113.,115.,117.,152.,163.,167.)
- REGELE
(14.,28.,46.,49.,51.,87.,98.,235.)
- RONGE
(10.,34.,72.,75.,93.,101.,131.,136.,
138.,140.,143.,147.,149.,151.,161.,
166.,174.,184.,203.,215.,220.,224.,
225.)
- SOMOGYI
(194.)
- URBANSKI
(10.,56.,79.,90.,95.,99.,103.,109.,110.,
140.,143.,144.,179.,180.,185.,203.,
219.,251.)
- WAGNER
(13.,39.,41.,43.,44.,73.,98.,104.)
- WANDRUSZKA — URBANITSCH
(16.,31.,32.,36.,38.,46.,50.,74.,79.,
192.,199.,214.)
- ZACHAR
(24.)
- ZEINAR
(21.,84.,87.,97.,101.,105.,119.,223.,
237.,239.)
- TANULMÁNYOK**
- BITTNER
(194.)
- KROPAC
(17.,83.,215.)
- PARÁDI: Az evidenzbüro.
(25.)
- PARÁDI: Felderítő szolgálat az Osztrák-Magyar Monarchiában. 27-49.p. Kundschaftsdienst in der Österreichisch - Unagriscen Monarchie. 177-203. (27.)
- PETHŐ Albert: *Agenten für den Doppeladler. Österreich-Ungarns Geheimer Dienst im Weltkrieg.* [A kétfejű sas ügynökei. Osztrák-magyar titkos szolgálat a világháborúban.] Graz, 1998, Leopold Stocker Verlag. 875 p. AT-ISBN 978 370 57 7415 9.
- POKORNY Hermann: *Emlékeim, a láthatatlan hírszerző.* Budapest – Kalocsá, 2000, Petit Real – Kaloprint. 168 p. HU-ISBN 963 92 6703 1. /Hadtörténeti Levéltári Kiadványok./ HU-ISSN 1417-9598.
- REGELE Oskar: *Generalsatbchefs aus vier Jahrhunderten. Das Amt des Chefs des Generalstabes in der Donaumonarchie. Seine Träger und Organe von 1529 bis 1918.* [Négy évszázad vezérkari főnökei. A dunai monarchia vezérkari főnökeinek hivatala és támogató szervezetei 1529-1918.] Wien, 1966, Verlag Herold. 128 p.
- RONGE Max: *Kriegs- und Industriespionage. Zwölf Jahre Kundschaftsdienst.* [Háborús- és ipari kémkedés. 12 év Felderítő szolgálat.] Zürich-Leipzig-Wien, 1930, Amalthea-Verlag. 384 p.
- SOMOGYI Éva: *Kormányzati rendszer a dualista Habsburg Monarchiában (A közös minisztertanács 1867-1906).* Budapest-Biatorbágy, 1996, História Alapítvány – MTA Társadalomtudományi Intézet. 195 p. HU-ISBN 963 83 1230 0. /História Könyvtár. Monográfiák, 8./ HU-ISSN 1217-212X.
- URBANSKI August von Ostrymiecz: *Das Evidenzbureau des k. u. k. Generalstabes. Ein Kommentar zu Generalmajor Max Ronge Werk „Kriegs- und Industriespionage“.* [A császári és királyi vezérkar Nyilvántartó Irodája. Kommentár Max Ronge vezérőrnagy „Háborús és ipari kémkedés” című művéhez.] 1930, Militärwissenschaftliche Mitteilungen.
- WAGNER Walter: *Geschichte des k. k. Kriegsministerium.* [A császári királyi Hadügyminisztérium szervezete.] I.köt. 1848-1866. Graz-Wien-Köln, 1966, Verlag Böhlau. II.köt. 1866-1888. Wien-Köln-Graz, 1971, Hermann Böhlau's Nachf.
- WANDRUSZKA Adam — URBANITSCH Peter (szerk.): *Die Habsburgermonarchie 1848-1918.* [A Habsburgok monarchiája 1848-1918.] V.köt. *Die bewaffnete Macht.* [A fegyveres erők.] Bécs, 1987, Osztrák Tudományos Akadémia Kiadója. 868 p. AT-ISBN 978 370 01 1122 1.
- ZACHAR József: *Áruló vagy áldozat?* Budapest, 2005, Heraldika Kiadó. 120 p. HU-ISBN 978 963 92 0435 8.
- ZEINAR Hubert: *Geschichte des österreichischen Generalstabes.* [Az osztrák vezérkar története.], Bécs-Köln-Weimar, 2006, Böhlau. 868 p. AT-ISBN 978 320 57 7415 0.
- BITTNER, Ludwig: Das österreichisch-ungarische Ministerium des Außen, seine Geschichte und seine Organisation. [Az osztrák-magyar külügyminisztérium története és szervezete.] *Berliner Monatshefte*, [Berlini Havi Füzetek] XV.évf. (1937) 10.sz. (október) 819-843.p.
- KROPAC Bertram: Das k. u. k. Evidenzbureau. [A császári és királyi Nyilvántartó Iroda.] *Internationales Waffen-Magazin*, [Nemzetközi fegyverűjség.] VIII.évf. (1994) 3.sz. 150-154.p. DE-ISSN 0933-4491.
- PARÁDI József: Az evidenzbüro. 51-72.p. In BODA József — PARÁDI József et al. (szerk.): *A XIX-XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági szervezetei.* Budapest, 2014², Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 399 p. HU-ISBN 978 963 89 8280 3.
- PARÁDI József: Felderítő szolgálat az Osztrák-Magyar Monarchiában. 27-49.p. Kundschaftsdienst in der Österreichisch – Unagriscen Monarchie. 177-203.p. In BODA József — PARÁDI József (szerk.): *1872 Felderítő-szolgálati utasítás. Anleitung zum Kundschaftsdienste.* Ford.: REGÉNYI Kund Miklós. (Magyar nyelvű fordítás 69-161.p., német nyelven latin betűkkel 225-323.p., német nyelvű gót betűkkel 325-417.p.) Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 441 p. HU-ISBN 978 963 89 8284 1. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 1./ HU-ISSN 2064-4728.

- REGÉNYI: A „Felderítő-szolgálati utasítás” szakmai szemmel. 51-66.p. Die „Anleitung zum Kundschaftsdienste” aus Sich eines experten. 205-222.p. (27.) — REGÉNYI Kund Miklós: A „Felderítő-szolgálati utasítás” szakmai szemmel. 51-66.p. Die „Anleitung zum Kundschaftsdienste” aus Sich eines experten. 205-222.p. In BODA József — PARÁDI József (szerk.): *1872 Felderítő-szolgálati utasítás. Anleitung zum Kundschaftsdienste*. Ford.: REGÉNYI Kund Miklós. (Magyar nyelvű fordítás 69-161.p., német nyelven latin betűkkel 225-323.p., német nyelvű gót betűkkel 325-417.p.) Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 441 p. HU-ISBN 978 963 89 8284 1. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 1./ HU-ISSN 2064-4728.
- REIFBERGER: Die Entwicklung des militärischen Nachrichtenwesens in der k. u. k. Armee. (15.,34.,82.,97.,155.,162.,191.,) — REIFBERGER Josef: Die Entwicklung des militärischen Nachrichtenwesens in der k. u. k. Armee. [A császári és királyi haderő katonai felderítő szolgálatának fejlődése.] *Österreichische Militärische Zeitschrift* [Osztrák katonaiújság], CLXVIII.évf. (1976) 3.sz. 213-223.p. AT-ISSN 0048-1444.
- RUMPLER (194.,) — RUMPLER Helmut: Die rechtlich-organisatorischen und sozialen Rahmenbedingungen für die Aussenpolitik der Habsburgermonarchie 1848-1918. [A HABSBUROK-monarchia külpolitikájának jogi-, szervezeti- és társadalmi keretei 1848-1919.] In Adam WANDRUSZKA — Peter URBANITSCH (szerk.): *Die Habsburgermonarchie 1848-1918. Die Habsburgermonarchie im Sytem der internationalen Beziehungen*. [A HABSBUROK-monarchiája 1848-1918. A HABSBUROK-monarchia a nemzetközi kapcsolatok rendszerében.] VI/1.köt. Bécs, 1989, Osztrák Tudományos Akadémia Kiadója. 824 p. AT-ISBN 978 370 01 1682 0.
- SZABÓ Károly (25.,) — SZABÓ Károly: Hogyan dolgoznak a kémek? A hadsereg felkészítése a kémvédelemre. *Szakmai Szemle*, X.évf. (2014) 3.sz. 16-33.p. HU-ISSN 1785-1181.
- SZABÓ Szilárd (25.,) — SZABÓ Szilárd: Redl emberei. Evidenzbureau: az osztrák-magyar katonai titkosszolgálat 1850 és 1919 között. *Kommentár*, VII.évf. (2013) 2.sz. 34-44.p. HU-ISSN 1787-6974

KÉZIRATOK

- Anleitung für den militärischen Kundschaftsdienst im Frieden 1889.* (80.,137.,) — *Anleitung für den militärischen Kundschaftsdienst im Frieden 1889.* [Utasítás a békeidőben folytatott katonai felderítő tevékenység végzésére 1889.] Kézirat, Bibliothek des Kriegsarchivs. [Az Osztrák Hadilevéltár Könyvtára.]
- HÜTTERER (238.,) — HÜTTERER, Christine: *Der Nachrichtendienst des k. u. k. Armeekommando von 1914-1918 mit besonderer Berücksichtigung der italienischen Kriegsgefangenen- und Überläuferaussagen an der Tiroler Front*. [A Császári és Királyi Hadsereg-főparancsnokság felderítő szolgálat 1914-1918. Különös tekintettel a tiroli front olasz hadifogolyainak és dezertőreinek a nyilatkozataira.] Disszertáció. Bécsi Egyetem, 1970.
- REIFBERGER: *Die historische Entwicklung des österr. Militärischen Nachrichtendienstes, Prüfungsarbeit am Generalstabskurs des Österreichischen Bundesheeres.* (15.,77.,78.,139.,214.,220.,) — REIFBERGER Josef: *Die historische Entwicklung des österr. Militärischen Nachrichtendienstes, Prüfungsarbeit am Generalstabskurs des Österreichischen Bundesheeres*. [Az osztrák katonai felderítő szolgálat történeti fejlődése. Az osztrák szövetségi haderő vezérkari képzésének vizsgamunkája.] Diplomamunka. Bécs, 1969.
- SCHÄTZ (18.,34.,36.,75.,77.,84.,87.,88.,93.,98.,108.,109.,110.,133.,139.,152.,155.,183.,193.,215.,220.,222.,235.,) — SCHÄTZ Angelika Maria: *Nachrichtendienste in der österreichischen Rechtsentwicklung*. [Felderítő szolgálat az osztrák jogfejlődésben.] Egyetemi disszertáció. Bécs, 1999.

LEXIKONOK, ADATTÁRAK

- ROEWER — SCHÄTZER — UHL (241.,246.,247.,) — ROEWER Helmut — SCHÄTZER Stefan — UHL Matthias: *Lexikon der Geheimdienste im 20. Jahrhundert*. [Hírszerzőszolgálatok XX. századi lexikona.] München, 2003, Herbig. 527 p. DE-ISBN 978 377 66 2317 8.

SZÓTÁRAK

- BAKOS (67.,) — BAKOS Ferenc (szerk.): *Idegen Szavak Kéziszótára*. Budapest, 1960, Terra. 784 p.
- GYÖRKÖSY (67.,) — GYÖRKÖSY Alajos (szerk.): *Latin-Magyar Kéziszótár – Dictionarium Latino-Hungaricum*. Budapest, 2004, Akadémiai Kiadó. 624 p. HU-ISBN 978 963 08 9486 8.

LEVÉL- IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

- HHStA (128.,154.,155.,157.,190.,195.,197.,202.,204.,205.,206.,207.,215.,216.,244.,) — Haus- Hof- und Staatsarchiv [Házi-, Udvari- és Állami Levéltár]
- KA G (157.,) — Kriegs-archiv Grundbuchblätter convolutum [A Hadi Levéltár regisztrációs lapjainak gyűjteménye.]

- KA AOK
(238.,
- KA AOK EVB
(6.,164.,169.,186.,
- KA EG
(5.,53.,60.,61.,86.,90.,91.,94.,105.,
- KA GB EG
(34.,35.,51.,52.,53.,66.,68., 69.,85.,90.,
91.,92.,94.,134.,171.,
- KA KM
(124.,125.,126.,127.,128.,129.,130.,
131.,
- KA KM Präs.
(121.,122.,201.,203.,209.,210.,212.,
213.,
- KA NS
(1.,2.,4.,31.,34.,37.,40.,41.,45.,57.,58.,
59.,64.,65.,70.,71.,72.,73.,75.,76.,78.,
79.,81.,82.,84.,86.,90.,91.,94.,96.,98.,
100.,102.,103.,104.,105.,135.,138.,
139.,140.,141.,144.,149.,153.,156.,
160.,161.,162.,163.,164.,165.,166.,
168.,169.,170.,171.,172.,173.,175.,
177.,179.,180.,181.,186.,187.,188.,
190.,195.,196.,198.,213.,215.,216.,
217.,219.,223.,226.,227.,229.,230.,
231.,232.,233.,234.,236.,239.,251.,
- KA Q
(157.,
- SZABÁLYZATOK**
- Organische Bestimmungen für das Heerwesen, betreffend den Generalstab vom Jahre 1875.*
(9.,55.,176.,
- Organische Bestimmungen für den Generalstab vom Jahre 1883.*
(9.,
- Organische Bestimmungen für den Generalstab vom Jahre 1913.*
(9.,54.,87.,
- Kriegs-archiv Armeeeoberkommandos convolutum. [A Hadi Levéltár hadsereg-főparancsnoksági iratok gyűjteménye.]
- Kriegs-archiv Armeeeoberkommandos Evidenzbüro convolutum. [A Hadi Levéltár Hadsereg-főparancsnokság Nyilvántartó Irodája gyűjteménye.]
- Kriegs-archiv Evidenzbureau des Generalstabes convolutum [A Hadi Levéltár Vezérkar Nyilvántartó Irodájának gyűjteménye]
- Kriegs-archiv Geschäftsbücher, Evidenzbureau des Generalstabes convolutum [A Hadi Levéltár Vezérkar Nyilvántartó Iroda számviteli könyvei gyűjteménye]
- Kriegs-archiv Kriegsministerium convolutum. [A Hadi Levéltár hadügyminisztériumi gyűjteménye.]
- Kriegs-archiv Kriegsministerium Präsidialbüro convolutum [A Hadi Levéltár Hadügyminisztérium Eknöki Iroda gyűjteménye.]
- Kriegs-archiv Nachlässe und Sammlungen convolutum [A Hadi Levéltár Hagyatékai és Gyűjteményei]
- Kriegs-archiv Qualifikationslisten convolutum [A Hadi Levéltár képesítési lista gyűjteménye.]
- *Organische Bestimmungen für das Heerwesen, betreffend den Generalstab vom Jahre 1875.* [Szervezeti utasítások a haderő vezérkara számára 1875.] Bécs, 1875, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei. [Császári és Királyi Udvari és Állami Nyomda és Kiadó.]
- *Organische Bestimmungen für den Generalstab vom Jahre 1883.* [Szervezeti utasítások a vezérkar számára 1883.] Bécs, 1885, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei. [Császári és Királyi Udvari és Állami Nyomda és Kiadó.]
- *Organische Bestimmungen für den Generalstab.* [Szervezeti utasítások a Császári és Királyi vezérkar számára.] Bécs, 1913, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei. [Császári és Királyi Udvari és Állami Nyomda és Kiadó.]

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet

Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai rangrendszerének tábornoki rendfokozatai.

II.sz. melléklet

A Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóirodájában az idegen haderőkről gyűjtött információk rendszerezésének, elemzésének, értékelésének a szempontjai 1899.

III.sz. melléklet

A Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóiroda főnökei.

IV.sz. melléklet

Elsősorban a kémelhárításért felelős katonai és polgári állomáshelyek áttekintő jegyzéke 1918. VII. 1.

V.sz. melléklet

Elvi vázlat a Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóiroda szervezeti felépítésének változásairól.

VI.sz. melléklet

A Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóirodájának létszáma (1914-től a Hadsereg-főparancsnokság felderítő részlege nélkül).

VII.sz. melléklet

A Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóirodájának költségvetése 1854-1914.

VIII.sz. melléklet

A Haderő-főparancsnokság felderítő részlegének szervezeti felépítése 1914. IV. 7.

IX.sz. melléklet

A Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóirodája és a Hadsereg-főparancsnokság felderítő részlege közötti feladatelhatárolás.

X.sz. melléklet

A Haderő-főparancsnokság felderítő részlegének hatásköri beosztása.

XI.sz. melléklet

A Hadsereg-főparancsnokság felderítő részlegének III/b. osztálya 1915 végén.

Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai rangrendszerének tábornoki rendfokozatai.

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje több részből állt. Az ügynevezett közös haderő valamennyi fegyvernemmel rendelkezett. Emellett a haderő részét képezte az Osztrák Császárság, illetve a Magyar Királyság honvédelmi tárcájának részleges kompetenciáival a Landwehr és a Landstrum, valamint a Magyar Királyi Honvédség és a népfelkelés — amelyek már nem rendelkeztek valamennyi fegyvernemmel és szervezetük nélkülözötte a magasabb egység-parancsnokságokat, mivel a közös haderő magasabb egység-parancsnokságainak az alárendeltségébe tartoztak —, továbbá a közös véderő részét alkotta a haditengerészet is. Valamennyi haderő-részben a személyi állomány három nagy állománycsoportba tartozott: a „katonai állománycsoportba”, a „katonai állományú tisztviselői állománycsoportba” és a „katonai tisztviselői állománycsoportba”. Mindhárom állománycsoportnak önálló — a teljes haderőre kiterjedő — egységes rendfokozati rendszere volt, amelyek tábornoki rangokat is tartalmaztak állománycsoportonként eltérő megnevezésekkel és formai jelölésekkel. A tábornoki karon belül pedig a különböző szintű tábornoki rangok különböző fizetési osztályokba tartoztak. A Magyar Királyságban ugyanis az állami alkalmazottakat — a képzettségüktől függően — egységes fizetési osztályrendszerbe sorolták be. Ez a rendszer a Magyar Királyságban a dualizmus és a két világháború közötti időszakban is élt. Magyarországon a különböző állománycsoportokba tartozó, de azonos szintű ranggal rendelkező személyek számára azonos — a közigazgatás teljes személyi állományára kiterjedő — fizetési osztályokat hoztak létre. Az érettségét, vagy diplomát igénylő beosztásokat — a gyakorlati státuszokat is figyelembe véve — összesen 12 fizetési osztályba sorolták. A hierarchiában fentről lefelé haladva a fizetési osztály számozása nőtt a fizetés pedig csökkent, a beosztási szintet betöltők száma pedig gyarapodott. Ennek megfelelően a vezérőrnagy az V., az altábornagy a IV., a fegyvernemi tábornokok a III., a vezérezredes a II. a tábornagy pedig az I. fizetési osztályba tartozott. A katonai rangokat — így a tábornoki rangokat is — a katonai állománycsoportban és a katonai állományú tisztviselői állománycsoportban egyaránt hatágú csillaggal jelölték, azonban a katonai állományú tisztviselői állománycsoportban a paszomány mintázata eltérő volt a katonai állománycsoportba tartozó rangok paszományának mintázatától. A katonai tisztviselői állománycsoport rangjait viszont nem csillaggal, hanem ügynevezett rózsácskával jelölték. Ez a rangrendszer a szárazföldi haderőnemre volt érvényes. A dualizmus időszakában a haditengerészetnek önálló rangrendszere volt, amelynek a rangjai alakjukban és elnevezésükben is eltértek a szárazfölditől. Ezt a rangrendszert vette át a trianoni békediktátum nyomán a Magyar Királyi Folyamórság, mely rangrendszert a két világháború között módosították. Emellett a Magyar Királyi Honvédségnek a két világháború közötti időszakban létrejövő új haderőneve a légi és a tengeri is önálló rangrendszert kapott, amelynek a külalakja és az elnevezései is eltértek a szárazföldi haderőnem és a flottilla rangjaitól.

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje szárazföldi haderőnemének tábornoki rangjai

Fizetési osztály	I. Katonai állománycsoport	II. Katonai állományú tisztviselői állománycsoport	III. Katonai tisztviselői állománycsoport
V.	vezérőrnagy (Generálmajor)	vezérhadbiztos (Generalintendant) vagy vezértörzsorvos (Generalstabssartz) vagy tábornokhadbíró (Generalauditor)	Miniszeri tanácsos
IV.	altábornagy (Feldmarschalleutnant)	vezérfőhadbiztos (Generaloberintendant) vagy vezérfőtörzsorvos (Generaloberstabsartz) vagy tábornokfőhadbíró (Generalchefauditor)	
III.	fegyvernemi tábornokok: lovassági, vagy gyalogsági, vagy – továbbá 1908-tól — tüzér-, vagy műszaki tábornagy (General der Infanteria, General der Cavaleria, Feldzeugmeister)		
II.	vezérezredes (Generaloberst) német minta alapján 1915		
I.	tábornagy (Feldmarschall)		

A polgári magyar állam időszakában a közös-, illetve a magyar haderőben dandártábornoki rang nem létezett. A korabeli vezérőrnagy, altábornagy és fegyvernemi tábornok — azaz a lovassági tábornok, vagy gyalogsági tábornok, vagy tüzér-, illetve műszaki tábornagy — a mai magyar vezérőrnagnak, altábornagnak és vezérezredesnek felelnek meg. A mai magyar tábornoki rangrendszerben tábornagi rang nincsen. Az euroatlanti tábornoki katonai rangrendszerben — amelyben alapvetően a jelenlegi USA tábornoki rangrendszer dominanciája érvényesül — a dandártábornok egy csillagos tábornoknak, a vezérőrnagy két csillagos tábornoknak, az altábornagy három csillagos tábornoknak, a vezérezredes négy csillagos tábornoknak, a tábornagy pedig öt csillagos tábornoknak felel meg.

A háromszintű katonai rangcsoportok a XIX. században alakultak ki. A legmagasabb rangcsoport, a tábornoki is eredetileg háromszintű rangokból állt, mely a későbbiek során egészült ki a vezérezredesi ranggal. A legfelsőbb rang pedig továbbra is a tábornagi rang maradt. A rangcsoportok jelölési módja — celluloid csillag, ezüst csillag, arany csillag, illetve arany alapon ezüst csillag, valamint arany alapon arany csillag — is a dualizmus időszakából származik. A XXI. századi magyar katonai rangrendszer — néhány módosítástól eltekintve — az Osztrák-Magyar Monarchia szárazföldi hadereje rangrendszerének a továbbélése. Napjainkban a magyar katonai rangrendszer — a nemzetközi gyakorlattól eltérően — nélkülözi a vízi- és a légi rangrendszereket. Magyarországon a vízi és a légi területen tevékenykedők is a szárazföldi katonai rangrendszer rangjait viselik. Kaotikus állapotot idézett elő az a magyarországi változás, hogy a katonai rangokat a nem katonák — rendőrök, tűzoltók, pénzügyőrök stb. — is viselik ugyanolyan elnevezéssel, de a hatágú csillag helyett csillagrózsácskával jelölik a rangokat, mint a polgári magyar állam időszakában a katonai tisztviselői állománycsoportba tartozók, illetve a nem katonai állományú őrtestületek tagjai. Eredetileg ugyanis csillagrózsácska a katonaitól eltérő, más elnevezésű rangokat jelölt, hiszen katonai rangot csak katonák viselhettek.

A mellékletet főszerkesztői felkérésre ZEIDLER Sándor hozta létre. (a szerk.)

A Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóirodájában az idegen haderőkről gyűjtött információk rendszerezésének, elemzésének, értékelésének a szempontjai 1899.

(Gliederung des Stoffes im Evidenz-Memoire, EVB, 1899.)

- I. Véderő törvény (Wehrgesetz)
- II. Hadkiegészítés (Heeresergänzung)
- III. Területi felépítés, Hadrend (Territorial-Eintheilung, Dislokation)
- IV. Kiképzés (Ausbildung des Heeres)
  - A csapat elméleti képzése (Teoretische Ausbildung der Mannschaft)
  - A tiszti elméleti képzése (Teoretische Ausbildung der Offizier)
  - Gyakorlati képzés (Praktische Ausbildung)
  - Az egyéves önkéntes kiképzése (Ausbildung der Einrährig—Freiwilligen)
  - Az ifjúság katonai felkészítése (Militärische Vorbildung der Jugend)
  - Kerékpáros és siető-képzés (Ratfahrer-Skiläufer)
- V. Lóállomány (Békebeli – Háborús) (Pferdewessen [Frieden-Krieg])
- VI. Hadvezetés (Heeresleitung)
  - Főparancsnok –Haderő –Felügyelők –Hadügyminisztérium (Oberbefehl —Armee —Inspektionen — Kriegsministerium)
  - Kiegészítő szervek, Bizottságok (Hilfsorgane, und Comites)
  - Hadtest –Hadosztály –Dandár –Parancsnokságok –különleges alakulatok parancsnokságai –területi parancsnokságok (Korps —Division —Brigade — Kommanden, Kommander für Spezielle Formationen, Lokal —Kommanden)
- VII. Csapattestek felépítése (Organisation der Truppen)
- VIII. Szállítás (Békebeli – Háborús) (Trainwesen [Friedem – Krieg])
- IX. Egészségügyi szolgálat (Sanitätwesen)
- X. Logisztika (Ferpflugswesen)
- XI. Háborús hadtáp (Eintappenwesen im Kriege)
- XII. Igazságszolgáltatás (Justizwesen)
- XIII. Fegyver és lőszerhelyzet (Waffen- und Munitionswesen)
- XIV. Felszerelés (Montur- und Ausrüstungswesen)
- XV. Vasút és kommunikáció (Eisenbahn- und Communicationswesen)
- XVI. Erődítmények (Befestigungen)
- XVII. Személyi állomány (Persinalien)
- XVIII. Haditengerészet (Marine-Anglegenheiten)
- XIX. Mozdósítás és felvonulás (Mobilisierung- und Aufmarsch)
- XX. Általánosságok (Allgemeines)
- XXI. a) Hadtest tiszti állomány (Offiziers-Korps)
b) Hadtest altiszti állomány (Unteroffiziers-Korps)
- XXII. Pénzügyek (Finanzwesen)
- XXIII. Gyarmatok (Kolonien)
- XIV. Különös harceszközök (Besondere Kriegsmittel)

Forrás ! Kriegs-archiv Nachlässe und Sammlungen convolutum [A Hadi Levéltár Hagyatékai és Gyűjteményei] Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes 1850-1919.

A Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóiroda főnökei.

1850-1864, *Anton Ritter von KALIK* (1818-1866) őrnagy, majd vezérőrnagy.
Legmagasabb rendfokozata: vezérőrnagy, 1864.

1864-1866, *Georg Ritter von KEES* (1822-1906) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: tábornok (Feldzeugmeister), 1884.

1866-1869, *Josef PELIKAN von Plauenwald* (1818-1896) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: altábornagy, 1875.

1869-1870, *Franz WEIKARD* (1830-1894) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: altábornagy, 1885.

1870-1871, *Ludwig EDLER von Cornaro* (1830-1886) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: altábornagy, 1880.

1871-1876, *Rudolf Ritter von HOFFINGEN* (1830-1900) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: altábornagy, 1880.

1876-1879, *Adolf Ritter von LEDDIHN* (1830-1903) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: altábornagy, 1885.

1879-1882, *Karl FREIHERR von Ripp* (1836-1928) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: altábornagy, 1890.

1882-1886, *Hugo Ritter BILMEK von Waissolm* (1838-1896) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: altábornagy, 1894.

1886-1892, *Edmund Ritter MAYER von Wallerstein und Marnegg* (1841-1901) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: altábornagy, 1896.

1892-1896, *Emil Freiherr WOJNOVICH von Belobeska* (1851-1927) alezredes.
Legmagasabb rendfokozata: gyalogsági tábornok, 1908.

1896-1898, *Desider von KOLOSSVÁRY* (1854-1914) alezredes.
Legmagasabb rendfokozata: lovassági tábornok, 1912.*

1898-1902, *Artur FREIHERR GIESL von Gieslingen* (1857-1935) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: lovassági tábornok, 1912.

1903-1909, *Eugen HORDLICZKA* (1857-1912) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: vezérőrnagy, 1910.

1909-1914, *August URBANSKI von Ostrymiecz* (1866-1950) alezredes, ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: altábornagy, 1917.

1914-1917, *Oskar HRANILOVIC von Czetassin* (1867-1933) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: vezérőrnagy, 1917.

1917-1918. december 31. *Maximilian RONGE* (1874-1953) ezredes.
Legmagasabb rendfokozata: vezérőrnagy, 1924.

* *Megjegyzés:* KOLOSSVÁRY Dezső (? . 1854. V. – Budapest, 1919. IV. 5.) Tényleges katonatiszt a vezérkarban, szolgálatára beosztva az uralkodó katonai irodájába, 1911-től lemebergi hadtest-parancsnok, lovassági tábornok, honvédelmi miniszter 1903. VI. 27-1903. XI. 3.

BÖLÖNY József: *Magyarország kormányai 1848-1975.* 252-253.p. Budapest, 1978, Akadémia Kiadó. 328 p. HU-ISBN 963 05 1755 8. /A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, IV. Levéltár- és történelmi forrástudományok, 2./ HU-ISSN —

Forrás ! Kriegs-archiv Nachlässe und Sammlungen convolutum [A Hadi Levéltár Hagyatékai és Gyűjteményei] Nachlab Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes 1850-1919.

Elsősorban a kémelhárításért felelős katonai és polgári állomáshelyek áttekintő jegyzéke 1918. VII. 1.
(Eine Übersicht Über die in erster Linie für den Spionageabwehrdienst im Betracht Kommenden
militärischen und zivilen Stellen 01. 07. 1918.)

Katonai állomáshelyek (Militärische Stellen)

Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóirodájá, Bécs (Evidenzbureau des k.u.k. Generstabes, Wien)

Hírszerző állomáshelyek: (Nachrichtenstellen)

- cs. és kir. hadsereg- parancsnokság, Odessza (k. u. k. Armeekommando Ost, Odessa)
- cs. és kir. 4. főparancsnokság, Lemberg (k. u. k. 4. Generalkommando, Lemberg)
- cs. és kir. 7. főparancsnokság, Czernowitz (k. u. k. 7. Generalkommando, Csernovic)
- cs. és kir. katonai állomásparancsnokság, Kolozsvár (1918. július 1-ig, utána cs. és kir. 1. főparancsnokság, Brassó) [k. u. k. Militärstationkommando, Kolozsvár (bis 1918. VII. 1., nach k. u. k. Generalkommando Brassó)]
- cs. és kir. vezénylő tábornok BHD Szarajevó (k. u. k. Kommandierender General in BHD Szarajevó)
- cs. és kir. XIX. hadtestparancsnokság (k. u. k. XIX. Korpskommando)
- cs. és kir. Boroevic tábornagy hadseregcsoport –parancsnokság, Udine, (k. u. k. Heeresgruppenkommando FM v. Boroevic, Udine)
- cs. és kir. báró Conrad tábornagy hadseregcsoport –parancsnokság, Bozen (k. u. k. Heeresgruppenkommando FM Fr. V. Conrad, Bozen)

Hírszerzőtiszt: (Nachrichtenoffizier)

- cs. és kir. Északi partvédelmi parancsnokság, Mostar (k. u. k. Küstenschutzkommando Nord, Mostar)

Hírszerző részleg: (Nachrichtenabteilung)

- cs. és kir. katonai kormányzóság, Lublin, Nándorfehérvár és Cetinje (k. u. k. Militärgeneralgouvernement Lublin, Belgrad und Cetinje)

A Haderő –főparancsnokság összekötő tisztje (Armeeoberkommando – Verbindungsoffizier)

- cs. és kir. katonai parancsnokság, Budapest (k. u. k. Militärkommando, Budapest)*

Cs. és kir. védelmi csoport, Központi rendőr –kapitányság, Bukarest (k. u. k. Abwehrsektion, Beider Zentralpolizeistelle, Bukarest)

Cs. és kir. katonai parancsnokságok hírszerző állomáshelyei: (Nachrichtenstellen des k. u. k. Militarkommandos)

- Bécs, Budapest, Prága, Zágráb, Krakkó, Graz, Innsbruck, Pozsony, Kassa, Temesvár, Leitmeritz (Litomerice), Przemysl, Lemberg, Nagyszeben

Minden fontosabb határátkelőnél cs. és kir. határellenőrző állomás. (k. u. k. Genzkontrollstelle)

Cs. és kir. cenzúra állomás: Bécs, Budapest, Feldkirch (k. u. k. Zenzurstelle: Wien, Budapest, Feldkirch)

Államrendőrség (Staatpolizei)

4 központ: (4. Zentrum)

- A cs. kir. bécsi rendőr igazgatóság elnöksége (Központi állomáshely, Bécs) [Präsidium der k.k. Polizeidirektion Wien (Zentralstelle Wien)]
- Magyar Királyi Belügyminisztérium, rendőrségi osztály (V. H. K. Budapest) (Königliche Ungarische Ministerium des Inneren, Polizeiabteilung, Budapest)
- Magyar Királyi horvát –szlávón –dalmát kormány, belügyi osztály, rendőr igazgatóság, Zágráb (S. d. d. s.) [vgl. Kroat.-slav.-dal. Landesregierung, Innere Abteilung, Polizeidirektion, Zágráb (S. d. d. s.)]
- Bosznia –hercegovinai tartományi kormányzat elnöksége, Szarajevó (Központi állomáshely, Szarajevó) [Präsidium der Landesregierung für Bosnien und die Herzegovina, Sarajevo (Zentralstelle Srajevo)]

Fő állomáshelyek: (Hauptstellen)

- cs. kir. rendőr igazgatóság Graz, Trieszt, Prága, Brno, Krakkó, Lemberg, Czernowitz (k. k. Polizeidirektion Graz, Trieszt, Prága, Brno, Krakkó, Lemberg, Czernowitz)
- cs. kir. karintiai tartományi kormányzat, Klagenfurt (k. k. Landesregierung in Kärnten, Klagenfurt)
- cs. kir. Helytartóság, államrendőrségi osztály, Zára (k. k. Statthaltereien, Staatspolizeiabteilung, Zara)
- cs. kir. Helytartóság, Innsbruck (k. k. Statthaltereien, Innsbruck)
- cs. kir. rendőrkapitányság, Mähr. –Ostrau (k. k. Polizeikommissariat Mähr. – Ostrau)

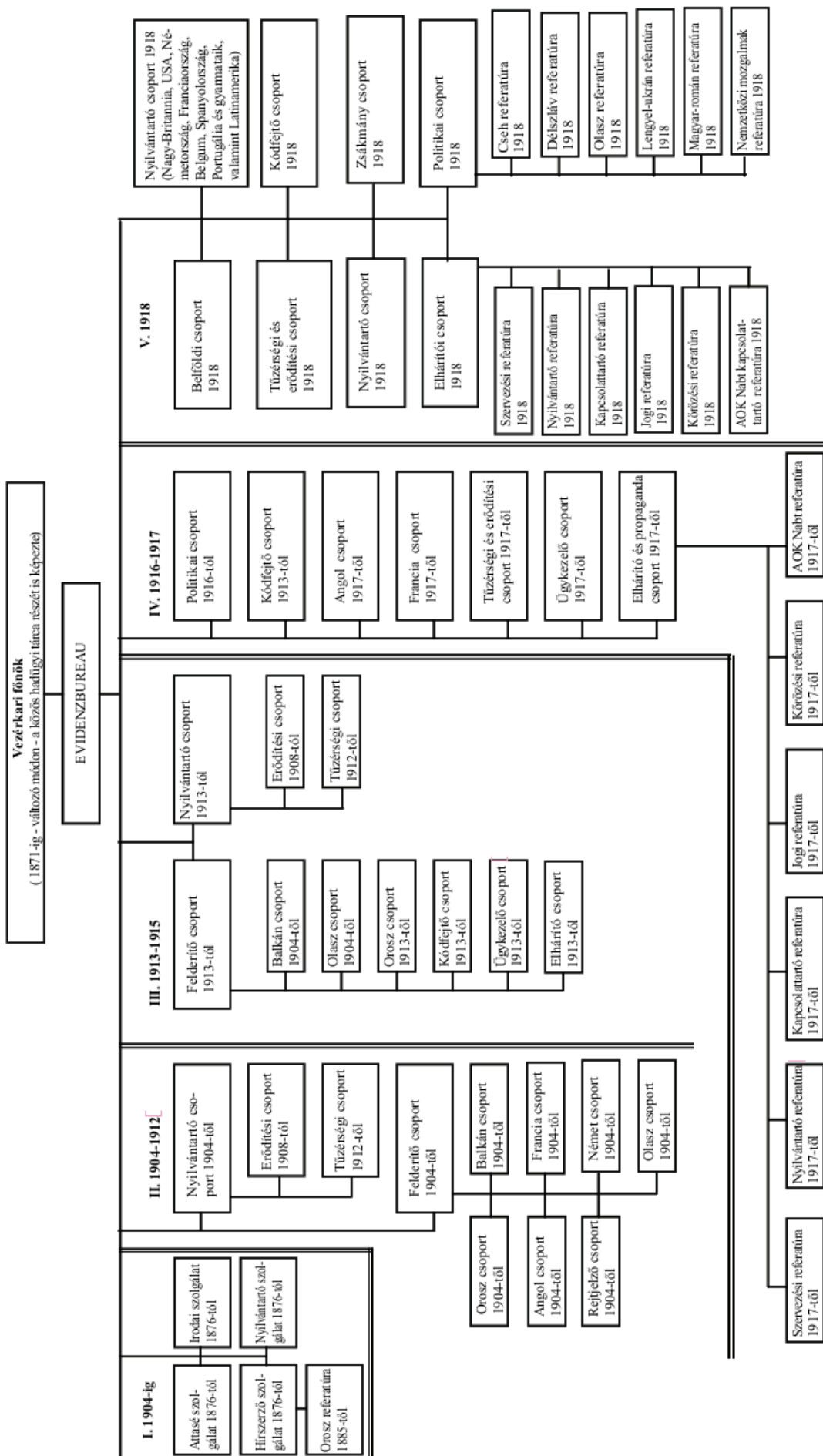
* Az összekötő tiszt a Magyar Királyi Belügyminisztériummal tartotta a kapcsolatot.

Forrás ! Kriegs-archiv Nachlässe und Sammlungen convolutum [A Hadi Levéltár Hagyatékai és Gyűjteményei] Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka]

V.sz. melléklet

Elvi vázlat a Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóiroda szervezeti felépítésének változásairól.

Megjegyzés:

Az elvi vázlat nem tartalmaz minden szervezetmódosítást, csak a fontosnak tartott változtatásokat jelöli. A Nyilvántartóiroda egyszerre volt felderítő szervezet és a megszerzett információkat összegző, elemző, értékelő szervezet.

1885: orosz referatúra

1904: Kundschaftsgruppe (hírszerző csoport), Balkán, francia, német, olasz, orosz csoport és Manipulationsgruppe (ügykezelő csoport)

1908: Fortifikationsgruppe, Befestigungsgruppe (erődítési csoport)

1912. 11. 01. tüzérségi csoport

1913. 11. 01. A Kundschaftsgruppe balkáni, olasz és orosz felderítő csoportokra (Erkundungsgruppen) tagolódik. Létrehozták a kódfejtő csoportot (azon belül olasz-francia, orosz, fotólaboratórium), valamint a Kundschaftsgruppe saját ügykezelő csoportja (Manipulationsgruppe).

1913-tól az Evidenzbureau két nagy csoportra bomlik: hírszerző csoport (Kundschaftsgruppe) és a nyilvántartó csoportok (Evidenzgruppen).

1916. 01. 01. politikai csoport

1916. 09. 01. I. kódfejtő csoport: idegen kódolt üzenetek feltörése, II. kódfejtő csoport: saját, semleges és szövetséges üzenetek dekódolása.

1917. 02. 01. politikai, angol, francia, tüzérségi, Manipulationsgruppe, I. és II. kódfejtő csoport, valamint elhárító és propaganda csoport

Az elhárító csoport 6 referatúrából állt: szervezési, nyilvántartó, kapcsolattartó, jogi, közérzési, valamint az AOK Nabt. kapcsolattartó csoport.

1918. 03. 30. Inlands-Gruppe (belföldi csoport)

1918. 11. politikai, elhárító, tüzérségi és erődítési, nyilvántartó, belföldi, I. és II. kódfejtő csoport, Manipulationsgruppe, Beute-Gruppe (zsákmány csoport)

A politikai csoport 6 referatúrája: cseh, lengyel és ukrán, délszláv, magyar és román, olasz és egy nemzetközi mozgalmakkal foglalkozó referatúra.

VI.sz. melléklet

A Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóirodájának létszáma (1914-től a Hadsereg-főparancsnokság felderítő részlege nélkül).

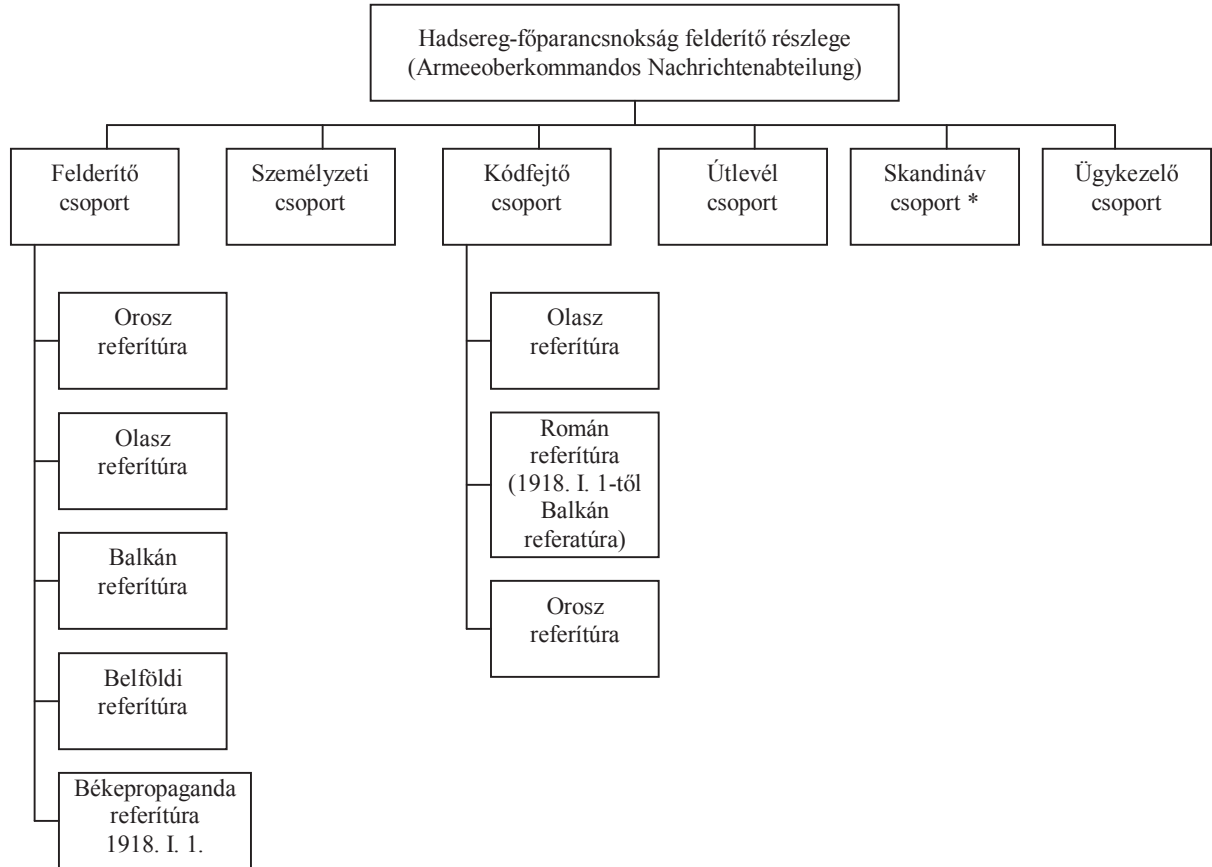
Év	Létszám	Év	Létszám
1850	7	1909	22
1860	10	1912 eleje –vége	28 -35
1867	13	1914	43
1875-1902	4-15	1917	85
1902-1908	15-20	1918	112

VII.sz. melléklet

A Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóirodájának költségvetése 1854-1914.

Év	Összeg
1854	2000 gulden
1881-1899	60000 korona
1901-1907	Kb. 120-127000 korona, a közös szárazföldi haderő kiadásainak 0,2 %-a
1910	150000 korona + 209523 korona rendkívüli hitel
1911	150000 korona
1912	165000 korona, a közös szárazföldi haderő kiadásainak 0,03 %-a
1913	336000 korona
1914	500000 korona + 770000 korona rendkívüli hitel

A Haderő-főparancsnokság felderítő részlegének szervezeti felépítése 1914. IV. 7.

* Átkerült az Evidenzbureau szervezetébe

A Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartóirodája és a Hadsereg-főparancsnokság felderítő részlege közötti feladatelhatárolás.

A Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartó Irodája (Bécs)	Evidenzbureau des Kaiserlich und Königliche Generalstabes (Wien)
<ul style="list-style-type: none"> - Az elhárítás szervezete, kémelhárítás. - Államellenes és antimilitarista propaganda anyagainak gyűjtése és kiértékelés. - Nyilvántartás idegen államok tűzérőségéről és erődítményeiről. Nyilvántartás Angliáról, Spanyolországról, Portugáliáról, Hollandiáról, Amerikáról, Ausztráliáról, Németországról és Ázsia Törökországon és az ázsiai Oroszországon kívüli részeiről. - Nyilvántartás Franciaországról, Belgiumról, Afrikáról, rejtjelezés. Rejtjelkulcsok megfejtése, azokról nyilvántartás vezetése. 	<ul style="list-style-type: none"> - Spionageabwehr und Organisation des Abwehrdienstes. - Sammlung und Verwertung des Materials über staatsfeindliche und antimilitärische Propaganda. - Evidenz fremdstaatlicher Artillerien und Befestigungen. Evidenz über England, Spanien, Portugal, Holland, Amerika, Australien, Deutschland, Asien ausschliesslich Türkei und asiat. Russland. - Evidenz über Frankreich, Belgien, Afrika, Chiffrewesen. Schaffung von Chiffrenschlüsseln deren Evidenz.
<ul style="list-style-type: none"> - Haderő-főparancsnokság hírszerző részleg (Baden) 	<ul style="list-style-type: none"> - Nachrichtenabteilung AOK (Baden)
<ul style="list-style-type: none"> - Idegen államok katonai viszonyainak felderítése nem hagyományos eszközökkel, a hírszerzés teljességének szervezése, nyilvántartása, az eredmények áttekintése és felülvizsgálata, nyilvántartás vezetése az egész titkos állományú hírszerzőkről. - A Haderő-főparancsnokság művelési osztálya hatáskörébe nem tartozó útlevel –és forgalom, a hírszerző állomány és az orosz tolmácsok személyzeti ügyei, külföldi missziók frontlátogatásai - Nyilvántartás Svédországról, Norvégiáról és Dániáról. 	<ul style="list-style-type: none"> - Erkundung der militärischen Verhältnisse fremder Staaten mit besonderen Mittel, Organisation und Evidenz des gesamten Nachrichtendienstes, Sichtung und Überweisung der Ergebnisse des N –Dienstes, Evidenz aller im vertraulichen N –Dienst tätigen Personen. - Pass –und Reiseangelegenheiten, die nicht in die Kompetenz der OAbt. AOK fallen. Personal –und Standesangelegenheiten des Nachrichtenpersonals und der russischen Dolmetsche, Frontbesuche fremdländischer Missionen. Evidenz über Schweden, Norwegen, Dänemark.

Forrás ! Kriegs-archiv Nachlässe und Sammlungen convolutum [A Hadi Levéltár Hagyatékai és Gyűjteményei] Nachlab Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes 1850-1919. NA Nr. 8900/1917.

**A Haderő-főparancsnokság felderítő részlegének hatásköri beosztása.
(Geschäftseinteilung für Nachrichtenabteilung des Armeekommando).**

<p><u>I. Felderítő csoport</u> Idegen államok katonai (adott esetben politikai és gazdasági) viszonyainak nem hagyományos eszközökkel történő felderítése. A teljes felderítő-szolgálat megszervezése. A felderítőkkel, ügynökökkel, bizalmi emberekkel való kapcsolattartás, előléptetésük, ellenőrzésük, utazásaik. Kifizetések és pótlólagos juttatásaik. Személyzeti anyagaik vezetése, stb. valamint a nekik alárendelt állomások nyilvántartása. Kapcsolatfelvétel az alárendelt hírszerző tisztekkel, azon hatóságokkal, melyek közreműködése a felderítő szolgálatban szükséges vagy előnyös.</p> <p>A személyi állomány betanításához szükséges segédletek gyűjtése vagy a jelentések technikai felülvizsgálata. Idegen haderő egyenruháiról, katonai vagy egyéb, fontos objektumokról, várostérképekről, város- és országleírásokról, címek feljegyzéseiről, útlevélszabályzatokról, jelentésekről, különös társadalmi állásokról és szokásokról, bélyegzőkről, bélyegzőlenyomatokról készült felvételek, stb.</p>	<p><u>I. Erkundungsgruppe</u> Erkundung der militärischen (fallweise auch politischen und wirtschaftlichen) Verhältnisse fremder Staaten mit besonderen Mitteln. Organisation des gesamten Erkundungsdienstes. Verkehr mit Kundschaftern, Berichterstattern, Vertrauensleuten, Einleitung von Erhebungen über sie, deren Kontrolle und Reiseangelegenheiten, Auszahlungen an sie sowie Ersatzansprüche derselben. Führung der Personalbögen der Berichterstatter usw.; deren Evidenthaltung auch jener unterstellter Stellen. Persönliche Fühlungnahme mit den unterstellten Nachrichtenoffizieren dann mit jenen Behörden deren Mitwirkung beim Ek –Dienst notwendig oder vorteilhaft ist.</p> <p>Sammlung von Behelfen für die Belehrung zu entsendender Personen oder zu technischen Überprüfung von Meldungen: Uniformierungsbilder fremder Armeen, Lichtbilder von militärischen oder sonst wichtigen Objekten, Stadtpläne, Beschreibung von Städten, und Ländern, Adressverzeichnisses, Passvorschriften, Meldungen, Aufzeichnungen besonderer gesellschaftlicher Stellen und Gebräuche, Stempel und Stampilien, usw.</p>
<p><u>Csoportvezető</u> A csoportrészek közreműködése alapján összesített nyilvántartás vezetése a felderítő szolgáltról. A külföldi levélcenzúra felderítési szempontból történő megszervezése és kiértékelése. A belső elhárítás értékelése. A felderítő szolgálat felkészítése a leszerelés és béke idejére.</p> <p>A J-29 jelzésű szolgálati könyv átdolgozása az elhárító csoporttal együttműködve. A HR. naplójának és pénztárának vezetése. Fotó. A hatásköri beosztás őrzése.</p>	<p><u>Gruppenleiter</u> Gesamtevidenz des Ek –Dienstes nach den Beiträgen der Untergruppen. Organisation und Auswertung der Auslande –Briefzensur vom Ek –Standpunkt. Auswertung des „Inlandsdienstes“, Vorarbeiten für die Demobilisierung und Friedensorganisation des Ek –Dienstes.</p> <p>Neubearbeitung des Dienstbuches „J-29“ mit der AW –Gr. Führung des Tagebuches der NA. Führung des Handkassajournals der NA. Photographie. Verwahrung der Einteilungsliste.</p>

Forrás ! Kriegs-archiv Nachlässe und Sammlungen convolutum [A Hadi Levéltár Hagyatékai és Gyűjteményei] Nachlaß Ronge [RONGE hagyatéka] Geschichte des Evidenzbureaus des Generalstabes 1850-1919. NA Nr. 7000/1917.

A Hadsereg-főparancsnokság felderítő részlegének III/b. osztálya 1915 végén.

A IIIb főnöke

Legfelső Hadvezetés III/b. osztály (Oberste Heeresleitung Abteilung III/b.)	Helyettes (Stellvertreter)	Katonai sajtóhivatal (Kriegspressesamt)
<p>Hírszerzés (Nacrichtendienst) Kémelhárítás hadműveleti és megszállt területeken (Spionageabwehr in Operations und Okkupationsgebiet) Sajtó (Presse) Semleges katonai attasék (Naturale Miliärattachés) IIIb Nyugat (IIIb West) IIIb Kelet (IIIb Ost) HR tisztt Északkelet (NO Oberost) HR tisztt Berlin (NO Berlin)</p>	<p>Politika (politik) Hírszerzés (Nacrichtendienst) Kémelhárítás Németországban (Spionageabwehr in Deutschland) Sajtó (Presse)</p>	<p>Információ (Auskunftsstelle) Felettes cenzúra (Oberzensurstelle) Külföld (Auslandstelle)</p>

FORRÁS ! 1916-tól Friedrich GEMPP (1873-1946) őrnagy, az NO Oberost főnöke. A hivatali jelentéseket Nicolai helyett gyakran ő készítette és terjesztette elő. 1919-1927 között a Truppenamt fedőnév alatt működő vezérkar elhárító csoportját (Abwehrgruppe) vezette. 1931-ben vezérőrnagy. ROEWER, Helmut — SCHÄTZER, Stefan — UHL, Matthias: *Lexikon der Geheimdienste im 20. Jahrhundert.* [Hírszerzőszolgálatok XX. századi lexi-kona.] 163.p. +315.p. München, 2003, Herbig. 527 p. DE-ISBN 978 377 66 2317 8.